

MİMOZA SÜRGÜNÜ

NAZAN
BEKİROĞLU

DENEME

MİMOZA SÜRGÜNÜ

Nazan Bekiroğlu

TİMAŞ YAYINLARI | 3175
Edebiyat Kitaplığı-Deneme | 38

YAYIN YÖNETMENİ

Emine Eroğlu

EDİTÖR

Seval Akbıyık

KAPAK TASARIMI

Ravza Kızıltuğ

1. BASKI

Ekim 2013, İstanbul

ISBN

ISBN 978-605-08-1235-0

9 786050 812350

TİMAŞ YAYINLARI

Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No:5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24 Faks: (0212) 512 40 00
P.K. 50 Sirkeci / İstanbul

timas.com.tr

timas@timas.com.tr

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 12364

BASKI VE CİLT

Neşe Matbaacılık A.Ş.
Akçaburgaz Mah.
Mehmet Kopuz Sk. No: 17
Kıraç-Esenyurt/İstanbul
Telefon: (0212) 886 83 30
Matbaa Sertifika No: 22861

YAYIN HAKLARI

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

MİMOZA SÜRGÜNÜ

Nazan Bekiroğlu

NAZAN BEKİROĞLU

3 Mayıs 1957, Trabzon.

Dört yıllık üniversite hayatı hariç hep bu kentte yaşadı. Bulut. Deniz. Yağmur.

Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimini Erzurum'da aldı. Kar. Rüzgâr. Ova.

Halide Edip'le doktor,

Nigâr Hanım'la doçent.

Şimdilerde Trabzon, KTÜ Fatih Eğitim Fakültesi'nde Profesör. Suyun kıyısında.

İki kız çocuğuna anne.

Görünürdeki hayatı bundan ibaret.

Eserleri:

Nun Masalları (1997)

Şair Nigâr Hanım (1998)

Halide Edip Adivar (1999)

Mor Mürekkep (1999)

Yûsuf ile Züleyha (2000)

Mavi Lâle (2001)

İsimle Ateş Arasında (2002)

Cümle Kapısı (2003) TYB Deneme Ödülü

Cam Irmağı Taş Gemi (2006) TYB Hikâye Ödülü

Lâ: Sonsuzluk Hecesi (2008) ESKADER Roman Ödülü

Yol Hali (2010)

Nar Ağacı (2012)

İÇİNDEKİLER

I. Kalp Sathı / 11

Ekim Yolcusu / 13

“Çok Yorgunum Beni Bekleme Kaptan” / 16

Nerede Kayboldun Sen? / 19

Mimoza Sürgünü / 22

Bir Şey Yazacaktın / 25

Keşke / 28

Bir Demet Nergis Al Kendine / 31

Mitya'nın Düşü İvan'ın Uçurumu / 34

Küçülsem Biraz / 37

Hiç Kuşku Yok, Seçilmişim / 40

Var / 43

Kar Yağıyor / 46

Bahar, Ölüm ve Siz / 49

Aşkın Hâlleri / 52

Pygmalion Düşü Olarak Aşk / 55

Bir Hatırlama Olarak Surete Aşk / 58

El Titremesi / 61

Gibi: Eylül Geldi / 64

Bir Romandan Ayrılmanın Acısı / 67

II. Defter Kâğıdı / 71

Yanık Defter / 73

İki Yabancı / 76
Âh Hû / 79
“Hüve’l-Baki Hüve’l-Baki” / 82
Minyatürün Gölgesi / 85
Fasl-ı Lâle / 88
Devrinin Dışında Lâle / 91
Manifatura Mağazası / 94
Sahhaf Dükkânı / 97
Otuz Yıl Kaftanı / 100
Başka Türlü Bir Mezuniyet Yazısı / 103
Ben'im Ben / 106
Altı Yıllık Sıra Arkadaşım / 109
Ortaokuldaki Sınıf Arkadaşım / 112
İsimsiz Simalar / 115
“Ebedî Mutluluk” Sorunsalı: Zamansızlık Zamanı / 118
Silik Kahramanlar / 121
Yıldızname / 124
“Olay Ufku” / 127
Üç Dakika On Yedi Saniye / 130
Ân'ın İmlâsı / 133

III. Seyahat Albümü / 137

Dostoyevski ve Osmanlı Lâlesi / 139
Dostoyevski, Marinski Yoksullar Hastanesi ve “Wicked Game” / 142
Kont Tolstoy'un Malikânesi Yasnaya Polyana / 145
Nakkaş Orijinal Bir Leonardo Gördü Sonunda / 148
Volga'da Zaman / 151
Üç Rehber İki Ülke / 154
Henüz Tanımadığım İrtiş Irmağı / 157

Taht-ı Süleyman /	160
Fotoğraf Düşünceleri /	163
George Kennan'ın Sibirya Fotoğrafları /	166
Buhara Emiri Âlimhan'ın Kaftanı /	169
Gorski Fotoğraflarına Dair Fihrist Denemesi /	172
“Chokan Valikhanov” Yani Muhammed Hanafiya /	177
Antoin Sevruguin “Antoin Han” /	180
Persepolis Yorgunluğu /	185
Tebriz Anıları ve Âli Sadr Mağarası /	188
Yezd'de Zorhane /	192
İran, Hülyalar Ülkesi /	195
Bakü Vasef-ı Hâli /	198
Kim Daha Irmak Kim Daha Deli? /	201
Suriye Albümü /	204
Olsun /	207
Kudüs Kapısı /	210
Yolların Sonu /	213
Ey Çantam Sen Ne Kadar Ağırsın /	216

IV. Dünya Yüzü / 219

Gecekondular Koruma Altına Alınmalı /	221
Hendese ve Hikmet /	224
Sizin Bir Bahçeniz Var Öyle mi? /	227
Bahar Dalı /	230
“Hey Gidi Karadeniz” /	233
Kestanekarası Fırtınası /	236
Burada Bir Zamanlar Deniz Diye Bir Şey Vardı /	239
Tabii ki /	242
Ben Razıyım, Allah'ım Sen de Razı Ol /	245
Kurtla Kangalın Başka Türlü Hikâyesi /	248

Bursa Hatırası /	251
Brüksel Dönüşü /	254
Gitmeyin, Kalın /	257
“Size Bir Şey Olsa Biz Hemen Gelirdik ki!” /	260
Belediyelerin Hayvan Haklarıyla İmtihanı /	263
Hasbihâl /	266
Kürkgiyer’e Notlar /	271
Ben ve Sinek Hanım /	273
Ben ve Yazar Hanım /	276

I. KALP SATHI

EKİM YOLCUSU

2011 yılının 2 Ekim'i. Bir doçentlik jürisi için Trabzon'dan Erzurum'a gidiyorum. Otobüsün kalkmasına on beş dakika var. Otogarda banklardan birine oturuyorum. Tatlı bir güneş içimi ısıtıyor. Simidimi bir sokak köpeğiyle paylaştıktan sonra yerime geçiyor, camdan dışarı bakmaya başlıyorum. Otobüs üniversite öğrencileriyle dolu. Çoğu bu yola ilk kez çıkıyor, daha birinci sınıf. Ekim. Dönem başı.

Derken henüz on yedi on sekiz yaşlarında bir kız biniyor otobüse, neredeyse bir çocuk. Uzun, dalgalı, koyu kestane rengi saçları, kocaman kahverengi gözleri var. Ufak tefek biri. Aniden irkiliyorum. İlk anda tanıyamayacağım kadar uzak. Mümkün değil! Ama ben bu yüzü tanıyorum. Bu gidişi iyi biliyorum. Yanımdan geçerken, ellerim iki yana düşmüş, büyülenmiş gibi bakıyorum yüzüne. Bir an için göz göze geliyoruz. Gözlerinden bir ilgi kavsı geçse de beni tanımıyor. Yerine oturuyor. Çaprazımda. Başımı hafifçe çevirsem onu görüyorum.

Yol boyunca bir yabancıyı izler gibi gizlice izliyorum onu. Aslında utaniyorum. Ama üst üste yapışmış ve aslında tek ve mutlak bir ben olan sonsuz sayıdaki benlerden ayrılan bir ben karşıma dikilmişken, başka türlü mü mümkün değil. "Her dem

yeniden yaratılan” benlerden biri, bir gölge suretinde karşıma dikilmiş.

Bazı şeyler hiç değişmemiş. İşte o da ben de sarsıntıya aldırmadan dizimize dayadığımız deftere cümleler yazıyoruz meselâ. Ara sıra dışarı bakıyoruz. Asfalt üzerine konmuş kuşu otomobil ezer diye korkuyoruz. Biri elinde diğeri kucığında iki çocukla karşıya geçmeye çalışan bir kadın görünce yüreğimiz ağzımıza geliyor. Yol kenarında otobüse el kaldıran mahzun ihtiyarın nasıl bir hayatı olduğunu düşünüyoruz. Çiçeğe uzanan bir kız çocuğunu bir resim olarak zihnimize işliyoruz. Otobüs bir dağ başında mola verdiğinde simidimizden kalan parçayı minik sarı kedinin önüne bırakıyoruz. Ayaklarımızın altında uzanan sis denizine, ekim bu, sararmaya başlayan ağaçlara, toprağın üzerinde burgaçlanan kuru yapraklara, tepelere düşmüş ilk kara, geliyorum diyen kışa sevinçle bakıyoruz. Muavinlerin “limon kolonyası” hikâyesinden hâlâ hoşlanmıyoruz. Hâlâ başımızı koltuğa bırakıp da iki satır uyuyamıyoruz.

Bazı şeylerse çok şey değişmiş. Giderken Hamsiköy’e, dönerken Aşkale’ye kadar ağlayan bir çocuk o. Benimse ağlamalarım bambaşka coğrafyalara çoktan kaymış. O henüz ihtişamı yara almamış bir dağı tırmanacak “Zigana’nın körü” ne sadaka vermemeyi borç bilen otobüslerin içinde. Bense eskiden kıvrım kıvrım tırmanılan dağları şimdi tünellerle, kestirmeden geçiyorum. O, bu yolun her hâlini her mevsimini bilecek, yeni yollar yapılmamış daha. Benimse yolum hayli kısalmış, hayli konforlanmış. O iklimin de dağların da ağaçların da renklerin de adım adım değişmesini ilk kez görüyor. Bense ezber etmişim çoktan. Beni otobüs tutmuyor artık. Oysa onun her virajda başı dönecek. Bu berbat bulantıyı eksiltebilmek için Değirmendere’nin, Harşit çayının köprülerini sayacak. Onun bindiği otobüslerde elma bahçeleri ile dolu vadiler boyunca sonuna kadar açık radyodan

maç yayınları dinleniyor. Benimse koltuğumun önünde ekran var, sevdiğim şarkılar listede hâlâ olmasa da.

Bilet almakla yerine oturmak arasındaki mesafe bazen hiç bitmeyerek bazen yetmeyerek bindiğim her otobüsteki yol arkadaşlarımı bir bir hatırlıyorum. Kulaklarım tıkanıyor. Dönüp çaprazıma bir kez daha bakıyorum. Sırtında o yavruağzı kazak var, kol ağzları eprimiş ama vazgeçilemeyen o sevgili kazak. Başını cama dayamış. Yanındaki koltuk boş. Küçük çantasını oraya bırakmış.

Gitsem. Dikilsem karşına. Yanındaki koltuğa otursam. Desem ki? Ne desem?

Ne kadar çok yol arkadaşı olacak. Ve bazıları ne kadar fena olacak.

Sus. Konuşma en iyisi.

Geriye dönüp otobüsün arka sıralarına doğru bakıyorum. Göz göze geldiğim ama tanıyamadığım kahverengi gözlü, uzun siyah saçlı (veya belki değil?) benden daha yaşlı bir kadın beni göz hapsine almış mıdır? Belki o beni tanımıştır da ben onu tanımamışımdır.

“ÇOK YORGUNUM BENİ BEKLEME KAPTAN”

Kaç gündür aynı şarkıyı dinliyorsun:

Çok yorgunum beni bekleme kaptan.

Bunu yazmak için ne kadar yorgun olmak gerekir? Bunu böyle söylemek için kaç yorgunluktan geçilmiştir? Kaç haberin yalan, kaç habercinin kâzib çıkması lâzım gelmiştir? Ümit nasıl kesilmiş, bütünüyle iptal edilmiştir gelecek? Geçmiş zaten geçmiştir. Onca yangınlı şikâyet nasıl böyle dingin bir akşam suyuna evrilmiştir? Ve sen. Bir şarkıyı böylesi dinleyebilmek böylesi anlayabilmek için de ne kadar yorgun olmak gerekir?

Bir yorgunluk kaç kişide tekrarlanır, katmerlenir, katlanır? Bir yorgunluk ruhtan ruha, bedenden bedene çarpa çarpa nasıl yankılanır? Öznesini değiştire değiştire nasıl çoğalır? Ben'den sen'e geçse de hükmü bütün zamanlarda aynı kalır.

Yorgunum. Yorgunsun.

Şimdi sen çok yorgunsun. Her gün daha az şaşırarak daha az sarsılacak kadar. Bütün eski defterleri kapatacak ama yeni bir sayfa da açamayacak kadar. Bir ömür boyu can taşır gibi saklanmış sayfaları bulup çıkaramayacak, emanet cümlelere

sığacak kadar. Anlatmaktan değil susmaktan. Yaşamaktan değil yaşamamaktan. O kadar yorgunsun.

Henüz açılmamış defterlere bir harf düşmeyecek denli garanti o harflerin tekmilini umuma aşikâr edecek denli de garanticisin oysa. Şiirlerin de şarkıların da yaza yaza biteceklerine inanıyorsun hâlâ. Hâl böyleyken yazacak tek yazın kaldığını bilsen. Bütün yazdıklarının hâsılası, bütün yazmadıklarının hülâsasını bir yazı olsa bu. Kalem oynatamayacak denli yorgunsun. Fitrata uymayanı hâlâ yola sokup bir parça estetize edemiyorsun artık. Tahammül edilmez gerçeği fitrata uygun hâlâ getirip de katlanılır kılamıyorsun. Yorgunluk artık yüzünden bile okunmuyor senin, anla, o kadar yorgunsun.

Komutanı olmadığı bir savaşın ağır yenilgisini paylaşmak zorunda kalan kâtip misin sen? Kırk hadis tamamıdır da kırk birincisi bir türlü gelmemekte midir? Öyle olmasa bir köşesine iliştiğin ne varsa onda kendin küçülürken gayri büyütür müydün hiç? Dokunduğu her şeyi yüceltmeye kalkışan ama kendi mükemmeliyetçiliğinden olsa gerek (ya da beceriksizliğinden) sonra da yıkan, üstelik yıktığının altında en evvel kendisi kalanlara özgü bir yorgunlukla yorulur muydun? Camı ancak elmas keser, elması kesen de yine elmadır biliyorsun. Taş ise camı kesmiyor, kırıyor. Cam kırıkları ellerinde, ortalığı temizlemek de sana kalıyor, öyle yorgunsun.

Her şeyin tuzla buz olması an meselesi. O zaman ne kadar çok şeyi unuttuğunu anlıyorsun. Ama senin unuttuklarını bir başkası hatırlıyor. Çok yorucu olmalı. Neticede dokunduğu her şeyi küle çeviren bu arada kendisi de küle dönen sonra küllerinden doğmakla yazgılananlara mahsus yorgunlukla yorgunsun. Oysa yeniden doğmak filân istemiyorsun.

“Herkeseye yetecek kadar gözyaşı, herkeseye yetecek kadar te-bessüm,” der dururdun. Yapma! Fıtratında göç yazmadığı hâlde

göçe kalkışan gafil bir kuşsun, o kadar. Beyaz mermer şehrin kalbindeki kan lekesi üzerine düşen kül rengi küçük kuş kadar yol yorgunusun. Yol yürür. Sen yoldan da yolcudan da yorgunsun.

Hiçbir şehre dokunmaya kalkışmayacak ve hiçbir şehrin sana dokunmasına izin vermeyecek kadar yorgunsun. Her defasında yanılacak, kırılırcasına dövülen kapıyı duymayacak, yanından geçip giden ezel tanışını tanımayacak, omuzlarından tutup sarsanı yalanlayacak kadar; Mevlâna'yı, iştımayecek denli. “Benim ben,” dendiğinde, “sen değilsin sen,” diyecek denli.

Cebindeki akçeler geçmez olsa da, mağarada uyutulan, sonra döndürülen çevrilen gençlerden biri değilsin sen. Yine de üzerinden gelip geçen onca yıldırımın yorgunluğuyla, toprağını bulamamış bir paratoner gibi yorgunsun.

Dikkatin dağınık. Son'un da yorgun'un da nûn ile bittiğini fark etmiyorsun. “Yorgunluğuma verin,” diyorsun, “ben bu soruları tam sökemedim, çok yorgunum.”

İçinde hep aynı cümle: “Siz gidin, ben çok yorgunum. Konuşacak çok şey, yürünecek çok yol var. Oysa ben çok yorgunum.”

NEREDE KAYBOLDUN SEN?

Susmuş bir yanardağ. Küllenmiş bir ateş. Akmayan ırmak. Kokuşmuş su.

Söylesene, nerede kayboldun sen? Gülden hangi köşe başında vazgeçtin?

Ne zamandan beri başına bir kuş tüyü konduğunda ağzından burnundan kan boşanmaya başladı? Yaran o kadar mı derin? Kolun kanadın nerede kırıldı?

Hangi kördüğümü, içinde bir ukde bile kalmadan kendi ellerinle boynuna attın? Sendeledin, düştün ve bir daha kalkamadın?

Sonsuz bir matlığın bu şehrin üzerine çöktüğünü ve bir daha çekilmeyeceğini ne zaman anladın?

Hak ile merhamet arasında ezilen her kibrin, ezenin kalbinde sonsuz üzeri sonsuz yeni bir kibir doğurduğunu hangi cehennem ağzında unuttun? Söylesene, ağlamayı ne zaman unuttun?

Söyle bana; kesif bir sis içinde yol almaya çalışırken sis lâmbalarını yakmayı unutmanın ölümcül kazalara yol açtığını, refüj çizgisinde unutulmuş bir zaman üzerinde durmanın sanıldığı kadar emniyetli olmadığını bilmiyor muydun?

Cerahatli bir yaranın patlaması gibi ortaya saçılan bütün bu cümleleri sen mi yazdın?

Karanlık sözler, yaralı uzmanlara göre. Kelimeleri bu kadar çok israf ettiğinden mi yoksa kelimelerle ölünebileceğini hakke'l-yakîn tecrübe ettiğinden mi? Görünmek istediğin ile görüldüğün arasındaki uçurumu fark ettiğinden mi oldu bu?

Kanatların yoktu âmenna ama iki yaka arasında açılan yar, ortaya bir köprü kuramayacağın kadar da mı genişti? O uçurumun başında mı kendinden vazgeçtin? Dönüşebileceğin bir şeyin kalmadığını fark ettin?

Doldurulan denize atılan her beton bloğunda, yavruları bırakılıp da kendisi “toplanan” bir sokak köpeğinin son bakışında yer ile göklerin titrediğini seyrede ede mi kalbinin denizinde taş üstüne taş bastın? Böyle böyle mi sonunda taş kestin?

O zaman mı “Siz gidin, ben gelmiyorum,” dedin ilk kez? Ve bu cümlenin içinden bir daha çıkamadın.

Ya da, ne zaman, ters gramerde olsa da aynı kapıya çıkan bir cümle daha kurdun? “Siz kalın, ben gidiyorum.” Tası tarağı topladın, ayrıldın eğlenceli kalabalıktan?

Sonra her an için çökecek gibi duran karanlık bir duvarın dibine yaralı bir hayvan gibi kıvrıldın da tek çığlık koparmadan bütün o kezzaplı uğultuyu hançerenden gerisin geri damarlarına mı yolladın?

Kopuk cümleleri bir araya getirmek değil miydi senin marifetin? Dağınıklığın arkasındaki tutarı, tufanın ardından zeytin ağacını, dehşetin mahiyetindeki saflığı fark etmek değil miydi kabiliyetin? Şimdi saflığında dehşet, birliğinde çokluk, zeytin ağacının kandilinde tufan var. Aynan paramparça. Ne zaman böyle kırıldın, böyle dağıldın? Göklere mi kırıldın?

Acı kadar şifanın, dert kadar درمانın varlığını ne zaman inkâr ettin? Ne zaman bunun “pis bir oyun” olduğuna karar verdin?

Soğuk bir kasım günü artık secdeye kapanan bir ağaç, konuşan bir ırmak kalmadığını ve dahi gidecek hiçbir yer olmadığını fark ettiğinde mi oldu bütün bunlar? Kimse görmedi, içten içe mi işledin?

Sağ yanından eksilen bir hilâl gibi üç karanlık geceye varıp da dördüncü gece karanlıktan çıkamayınca. İncecik bir hilâl gibi yeniden sol yanından artmaya başlayamayınca mı? Yoksa şehadet eden parmağını ışığa çevirip de gördüğünü gösterebileceğini kimsenin kalmadığını fark ettiğinde mi oldu bu?

Bir daha söylesene. Yenilgiye tam “Evet,” demişken bu defa ve işte ilk defa “bebek arabasının önünde diz çöken” kimseyi bulamayınca mı kıydın kendine, sen kendine, o kendine bir demet nergis almaktan vazgeçtin?

Söylesene, nerede kayboldun sen? Gülден hangi köşe başında vazgeçtin?

MİMOZA SÜRGÜNÜ

Üç gündür nasıl olduysa bir sahil kasabasında, deniz kıyısında yım. Aklım, eylül bir dedi mi Trabzon'a inen sonbahar yağmurlarında kalmış olsa da burada da hiç bitmeyen bir yaz yok haddizatında. Kışın, yaz içinden sancıyla çıkmasını izliyorum. Kemâle eren her şeyin zevali başlıyor şimdi. Üzümler morarmış, incirler çatlamış. Çürümenin başlangıcı bir adım ötede duruyor.

Yine de burası çok güzel. İnsanlar güler yüzlü, satıcılar nazik, trafikte kimse kimseye korna çalmıyor, selektör parlatmıyor. Dallar, kırıldığı yerden kendini onarıyor. Ayağı toprak görmemiş apartman kedileri bile arılardan korkmayı öğreniyor burada. Ay ışığı yaprakların üzerinde oynaşıyor.

Üstelik kalbimin kapıları da açılmış. Salaş bir balık lokantasında –deftersiz kalemsizim– elime tutuşturulan tükenmez bir kalemle kâğıt peçete üzerine cümleler yazıyorum. Hiç tanımadığım bir gökyüzü haritasıyla güneşin deniz üzerine düşen ışığı arasındayım. İyiyim yani. Ama dünya bu, her şey yerli yerinde. *Ben gurbette değilim/Gurbet benim içimde* faslındayım. Ezeli gurbette.

Derken, kim bilir hangi radyodan, Özhan Eren'in bir ezgisinin dizeleri çarpıyor kulağıma: "Âh Bu Gönlüm!"

Öyle bir uzağa düştün ki gönlüm

Buna sürgün derler a canım ayrılık değil

İki mısra kan. Ben bu ezgiyi de bu dizeleri de defalarca dinle-miştim oysa. Ama o zamanlar böyle değildim. Böyle kırılmamıştı dallarım, ceplerim boş, akçelerim geçersiz kalmamıştı. Şimdi işte ilk kez anlar gibi fark ediyorum ki; sürgündeymişim.

Bahçede bir mimoza ağacı var. Az ötede deniz ve neşeli, eğlen-celi kalabalıklar. Ağacın altında daha çok kendi içime kapanıyor, bir mimoza ağacı ütopyasına dalıyorum.

Sahi, bu dünyada öyle bir yer var mıdır? Bütün insanların mutlu olduğu, bütün –kedileri köpekleri haydi haydi– örüm-cikleri bile incitmekten korkan, karıncaları ezmekten sakınan, tek bir çocuğun bile acı çekmesine göz yummayan insanların, sadece o insanların yaşadığı bir yer? Bütün beton yığınlarına ve lüks otomobillerin gürültüsüne sırtımı döne döne. Üstüme dökülen arıya, böceğe, parmaklarımı yapış yapış eden reçineye şükür ede ede. Bir bahçe. Sessiz. Sakin. Ve kimsesiz. Canımın bütün yangınlarından uzakta. Defne fidanını, rüzgârın, kökün-den söküp atmadığı bir çocukluk zamanı. Park sorunu, oturacak masa, servis sırası hepsini geride bırakmış, içime attığım bütün âhları, bütün hakları sahiplerine helâl etmiş, hepsinden helâllik dilemiş. Geriye, hû çeken rüzgârın uğultusu kalmış. Kırılmış bir hatırla kapısına düştüğümüzde içeri alınmadan önce saçlarımızı arkadan tek örgüyle topladığımız, ayak bileklerimize beyaz ya-seminden bilezikler taktığımız, kuşların kanadının kırılmadığı bir yer. Tanımadığımız kokuların adını koyabildiğimiz, hatırla-dıklarımızı tanıyabildiğimiz bir yer.

“Bak buymuş, burasıymış!”

Bir ömür özlenenlerin hepsini ve var olduğu bile bilin-me-yenleri saklayan bir bahçe. Öyle bir yerin varlığından tam ümit

kesildiği yerde. Ben Sen'den razı Sen benden razı. Girilen bir bahçe. Sahi, var mıdır?

Ben bu yeri tanıyorum aslında. Benzer şeyler isteyen biri daha vardı: “Budala” Prens Mişkin. Biri kendisine tebessüm ettiğinde, dünyaları bağışlamışlar gibi teşekkür ediyordu hani. Ama ağzının payını alıyordu çok geçmeden. Yaşlı Prenses, “Ama dostum,” diyordu ona “siz cenneti istiyorsunuz, bu dünyada mümkün değil ki!” Şems bile, “Ya Rabbi,” dememiş miydi, “yarattıklarının arasında benim dostluğuma dayanabilecek biri yok mu?” Öyle bir yer. Yok mu?

Bundan çok yıllar evveldi. TRT FM dinlerken uyuyakalmış olmalıyım. Gecenin bir yarısında iki mısra ile uyanmışım. O gün bu gün kime ait olduğunu arama motorlarının bütün maharetine rağmen bir türlü bulmadığım şu iki mısra:

Gidecek yer yok sevgilim

Hiçbir yer tekin değil

Gidecek hiçbir yeri olmayanlara özgü hasret duygusuyla bakıyorum denize. Hiçbir yere sığmayan bu ruh, hiçbir yerde huzur bulamayan ben diye bildikleri bu kırk dokuz kiloluk beden. Bir nokta kıvrımında bir mimoza ağacının altına sığınıyorum.

BİR ŞEY YAZACAKTIN

Bir şey yazacaktın. İçi mürekkep dolu kalemi eline aldın. Kâğıda baktın bir süre. Vakit akşamdı. Akşam dediysem güneş henüz batmıştı. Biraz geçmişti hatta. Akşam namazına duranlardan seccade üzerinde, sadece sehiv secdesi yapanlar kalmıştı.

Bir odadaydın. Geniş bir pencere, yamaca tutunmuş cılız ağaçlara açılıyordu galiba. Geceye kalmış iki kuş telâşla havalandı kuru dalların arasından. “Kuşlar da gece uçar mı?” diye düşünmek aklından geçmedi.

Sayfanın başına, tam orta yere hitabı yazdın. Bir leke sağ elinin şahadet parmağına daha başlarken bulaştı. Sol elinle lekeyi silmek istedin. Yayıldı. Öbür eline de bulaştı. Aldırmadın. Devam ettin. Hitaptan öteye geçtin.

Parmaklarındaki mürekkep lekesi bu kez kâğıda bulaştı. Yazmak istediğin asıl kelimelerin üzerini örttü. Olumsuzluk ekleriyle kökler arasında acayip oyunlar oynadı. “Gel-me” yazacaktın meselâ oysa geriye “Gel” kaldı. “Git-me” yazacaktın, “Git” kaldı.

Oysa sen bir şey yazacaktın. Aklında bir şey vardı. Hani bir gün hiç düşünmemiştin başlangıçta, okuldan kaçmamıştın, ama yol götürmüştü. Sırtından iten, önünden çekeleyen vardı ihtimal.

Dönüp dolaşmış, kovulduğun cennetin kapılarına dayanmıştın. Oysa hiç hesap yapmamıştın. İşte onu anlatacaktım.

Üç ağaç gövdesi mesafeyle dizilmiş kandiller yoktu ya yine de servilerin dibine dökülmüş iğne yapraklar üzerinden toprağı incitmeye korkarak girmiştin geçmiş zaman bahçelerine. Gölge-ler çıkmıştı yoluna. Geçmişin suretleri. Çok şey değişmişti. Ama bir şey var ki hâlâ ta kendisiydi. Yani hem o hem de o değil gibi.

Kumsal senin kumsalındı, dalgaların ardı ardına geldiği. Bulutlar yerli yerinde, ufuk o aynı çizgi. Ağaçlar, aynı nar ağaçları. Aynı nisan yağmuru birdenbire bastırmıştı. Beyaz deniz kabuklarını bulmuştun bıraktığın yerde, pembeleri yoktu. Demek epey hasar almıştın.

Bahçeler dolusu mor salkımla yetinemezken zamanında, şimdi bir sap yabani sümbülle avunmaya kalkışmıştın. Daldırsan toprağa can verebilir misin tez elden? Yeniden cennete, güle, mehtaba dönüşebilir misin? Yeniden o eski sen olabilir misin?

Bu merakla bakmıştın gölgelere suyun üzerinde. Her şey bir yok, bir yerli yerinde. Seyyahmışsın bir yerde.

Şimdi bak bakalım, onca hatırayı bu derin sularda mı bıraktın? O büyük fırtınayı bu kumsalda mı kopardın? Serinlik ve selâmeti burada mı aradın?

Şu servilerin altında mı üzerine yıldızlar serpildi? Orada mı göklerle bir olup devran ettin? Ellerini göklere kaldırıp da sema ettin?

Orada mı bir rüzgâr esintisiyle perdeler bir an için aralandı da hemen ardından kapandı? Sır sana dokundu ama kalmadı.

Bak denize. O yakıcı hasrete bak. Sen o kusurlu musun? O cezalı sen misin? Gördüğünü ne çabuk unuttun?

Deniz biliyor, o zamanlar sen, sendin. Cennetten kovulmuştu daha, deniz kadar duru bir o kadar sadeydin.

Duru sular şahit sayfalardan satır çıkardığına. Ne ettiysen orada ettin. Döküldü kelimeler ağzından ama alfabeyi bir türlü sökemedin. Heceleri karıştırdın birbirine, evvelini ahirini, takdim tehirini kestiremedin.

Oysa işte, ellerin gibi kâğıdın da mürekkep lekesi; hiçbirini yazamadın bunların. Aldırmadın. Güneş iyice karanlıklara karıştı. Yatsı geldi geçti. Gecenin en karanlık vakti ufkun üzerine serildi.

Sen, dudağının üzerinde simsiyah bir mürekkep lekesi, şehadet ve orta parmağının arasında da aynı leke. Bir şey yazacaktın. Yazmak istediğinin tam tersini yazdın. Kâğıdın başından öyle kalktın.

“Mümkün” yazacaktın, geriye “nâ-mümkün” kaldı.

“Murad” yazacaktın, “nâ-murad” kaldı.

KEŞKE

Şu günlerde içinde bir cümle dönüp duruyor senin.

“Mümkün olsa da geri dönsem,” diyorsun.

Peki ama nereye?

Hayatının en huzurlu bildiğin, büyük hataları henüz yapmadığın bir vaktine. Durgun bir denizin kıyısındaki o servi ağaçlarının altına meselâ. Kurumuş iğne yaprakların yaz sonu kokusuna. Mavi mine çiçeklerinin buğusunda mest, papatyalı bir toprakta kapandığın o secdeye. Gülü ne yapacağını henüz bilmediğin, en nihayetinde bir güle dönüşülebileceğini akıl ettiğin o bahara. Boynunda inci bir kolye, başının üzerinde yıldızların döndüğü o gece. Henüz cennetten kovulmamış, ilk günaha bulaşmamış, yasak meyveye uzanmamış.

Haklısın. Keşke.

Hem biliyor olmalısın bu, sadece senin değil bir yaşamışlığı yaşanmışlığı olan her insanın dileği. Hiç olmazsa, ömrü boyunca bir kez olsun “keşke” demişlerin.

Mümkün olsa da geri dönsek. O yol ayrımlarına. Kendimizi uçurumun dibinde bulduğumuz o keskin dönemeçlerin bir adım evveline. Uçurumun uçurum olduğunu henüz görmediğimiz,

şeytanı melek, yangını bereket zannettiğimiz gaflet zamanlarının öncesine. Bizi alıp da selâmetle götürecektir kervanın, bağlarını sıkı sıkıya bağladığımız bugünkü değil de, yarınki olduğunu seçebileceğimiz bir uzgörü devranına. Keşke.

Bugünden baktığımızda hata olarak gördüğümüz seçimleri geri dönebilsek yine yapar mıydık? Zamanın, bir cürüm olduğunu ayan beyan gösterdiği yollara sapar mıydık? Buna ihtimal vermiyorsun sen. Çünkü bugünkü tecrübelerle döneceğiz ya o zamanlara. Bilmek haliyle, bilmek ân'ına.

Ama geri dönebilseydin. Bu kez binbir türlü ihtimalin mümkünü yepyeni yol ayrımlarında bulacaktın kendini. Yine seçim. Bambaşka yollara sapacaktın. Hiçbirinin yaşanmışlığı tecrübe edilmiş değil.

Değişen bir şey olmayacaktı ihtimal. Bizim için şimdi bütünyle meçhul olan o yola saptıktan sonra da kendimizi bir yirmi yıl sonrasında bulduğumuzda bu kez yeniden “keşke” demeyecek miydik? İçimizde, sapmadığımız yolun acısı. Denenmemiş yolun özlemiyle, bu kez de “keşke” diyecektik, “Keşke öbür yola sapsaydık.”

Demem o ki “geri dönmek” diyorsun. Kirliliği giderek tescillenen bir dünyada, altında durduğun incir ağacı yeniden yaprak verse. Tamam, keşke. Ama her yol, sapılmamış olanın hatırasını kazıyor ruha. Matriks'in sonu yok hâsılı. Hangi yola sapsak aklımızın diğesinde kalması kaçınılmaz. Seçilen her yol seçilmeyene ilişkin bir feda ediş içermek mecburiyetinde.

Her insan kendine güven kadar sermayesi olsun ister. Ancak kendi dışında cereyan eden büyük bir iradenin varlığına teslim olmak insanı çıldırmanın eşiğinden geri çekebilecek yegâne kuvvet. “Ne gelirse göklerden geliyor,” diyebilmek. Yaşamın bize sunduğu en büyük ödül bu. Kader işte.

Tutunabilecek tek ünlem, keşkelerden çıkarabileceğimiz tek ders: “İyi ki.” Sen ki ömrü keşkelerle dolu birisin. İyi ki dediğin her şey o keşkelerden ders çıkarmak olmasaydı, şükür bu kadarını başarabilmeseydin, geri dönmeyi bu kadar kuvvetle ister miydin?

İsteme! Belki her şey bir şey içindir. Bunca yaşanmışlık bir tek yaşamak içindir.

Bunu, yaşamamış olanlar bilmez. Yaşadıklarının altında ezilmeyenler, sonra o ezilmişliği açık kalplilikle itiraf etmeyenler. Bir duvarın üzerinde gölge üstüne gölge büyütmeyenler.

Ne çizdi ne boyadıysa, ne sildi ne yazdıysa yine de içte tam boşalmayan bir yerin kaldığını ve onun da ne kadar dolsa da dolmayan bir yerle aynı anlama geldiğini fark etmeyenler.

Dünya yorgunluğunu tadıp da “Ne yapalım, bu dünyadan nasibimiz demek ki bu kadarmış,” diyemeyenler. Elması elmas keser, taşı yine taş parlatır, bilmeyenler.

BİR DEMET NERGİS AL KENDİNE

Bir demet nergis al kendine. Ne olur böyle yapma. Kendine kıyma.

Biliyorum senin için yanıyor. Onlarla aynı dili konuşmadığın bir kalabalığın ortasında, acizliğinden muhtarib, gittikçe içine kapanıyorsun. Her şeyden uzaklaşıyorsun.

Tamam. Yorgunsun. Allah şahit, bilenler şahit, çok yorgunsun. Yaşamakta olan bütün acılar gibi yaşanmış ve yaşanacak olan bütün acıların da kalbinin üzerine çöreklandığını zannetmekten yorgunsun. Böyle bir yükü bu kalp taşımaz, biliyorsun. Ama “Kaldır bu acıları benim kalbimin üzerinden Rabbim,” diye bir dua da etmiyorsun. “Saf ahenge biçilen bunca bedelin çok fazla olduğunu” düşünmene ramak kalmış. “Giriş biletini üstün saygıyla iade etmek” noktasında tereddütlü, *Karamazov Kardeşler*’in İvan’ı gibi, bütün sorumluluğu kendi üzerine alıyorsun.

Burası dünya. Cennet değil, unutma. Çekilme kabuğuna. Adım at. Denize at. Hâlik’in var senin. Haddini aşma. Zıddına inkılâb etmekten kork. Baba Karamazov’luğu bütün insanlara mâl etme. Unutma, Alyoşa da insan, İvan’ın düştüğü yerden kalkan Mitya da.

Bahçendeki ağaçların sarsıldığını fark et önce. Deniz, kıyıları dövmeye başlamış çoktan. Yağmurun damlaları camlarda kristal. Yer ile göklerin yaklaştığı kadar gece ile gündüz de birbirine yaklaşmış. Şeb-i Yeldâ. Kaldırımlarda sarı ışık topları, başında rüzgârların en fazla hatırlatanı. Renginden, kokusundan, sisinden, buğusundan kar sesini hatırla. Bir kerecik ne olur kendi korunağından, sığağından utanma. Üzerine atılan çizgili battaniyenin, ocağında yanan ateşin hesabını yapma. Acının kavramı kadar yakıcılığını da bütünüyle sırtlanma. Çetele çıkarma. Herkesin yerine yanmaya kalkışma. Hani, “Siyahlık şöyle dursun, haddinden fazla beyazlık bile hoş gitmez,” diyor ya Şirazlı Sadi. Uy öğüde, küstahlaşma. Acı biraz. Esirge kendini. Bağışla. Telef olup gideceksin yoksa.

Bir demet nergis al kendine. Dolmuşa bin. Önceden hazır ettiğin yüz yirmi beş kuruşu tutuştur şoförün eline. Bak, bu keskin soğukta bile alnında ter damlacıkları birikmiş onun. Sonra bir grup genç doluşsun içeri. Kızlı erkekli, hengâmeli şamatalı. Nasıl böyle tasasız olabildiklerine şaşma. Yol boyunca biri diğerlerine ellerini kollarını sağa sola çarpa çarpa, incir çekirdeğini doldurmayan bir sürü şey anlatsın. Zayıf yüklemelere yüklenmiş gürültülü cümleler kursun. Kızma. Katıl sohbetlerine. Bir cümle de sen sal orta yere. Sor bakalım, kimlermiş? Üniversite öğrencisi değillermiş. Ezilmişler bu yüzden kendilerine bile söylemeseler de. Dershaneye de gitmiyorlarmış. O defteri ebediyen kapatmışlarmış.

Sonra içlerinden biri senin kucağındaki demetten bir sap nergis istesin, “Tek dal yeter,” diye üstelesin. Şu, önünüzde oturan kız arkadaşına verecekmiş. Ver. Versin. Peki bir şeyin eksik kaldığını fark etmedin mi? İkinci nergis dalını da sen uzat diğer delikanlıya usulca. O da kendi arkadaşına versin. Kızlardan biri geri dönsün neşeyle. “Nereden geliyor bu nergisler?” desin.

“Benden,” de. “Ben nergis devrimdeyim. Gül devrimi, lâle devrimi çoktan geçtim.”

Aynı durakta inin. Elindeki çantaları taşımaya kalkışsınlar. Onlara, az ötede yürümeye çalışan bir anneyi göster. Gencecik, güzelcecik. Kucağında çocuğu. Kollarında torbalar, çantalar. Biraz hava almak için dışarı çıkmış. Bir işe yaramamış belli ki. Yüğü ağırlaştıkça ağırlaşmış. Annenin tükenmesi. Tam da o menzilde. Onu işaret et. “Onun yüklerini taşıyın,” de. Taşısınlar. Müteşekkir kal.

Sonra hatırla. Yıllar önce hani, yine böyle bir kuyuya düşmüştün de sen. İnsanlara güvenini kaybetmiş, birinde hepsini mahkûm etmiştin. Bir bebek arabasını ite ite bir köprüden geçiyordun. Birden arabanın ön sağ tekerleği yerinden çıkıp tıngır mıngır yuvarlanmıştı da köprünün korkuluklarına dizilmiş şamatalı gençlerden biri yerinden fırlamıştı. Tekerleği kapmış, bebek arabasının önünde diz çökerek yerine takmıştı. O zaman insanların birinde tümünü affetmiş değil miydin?

Bir göz gezdir bakalım. *Karamazovlar*’ın Mitya’sı gibi senin de bir avuç fındık verenin, kuru tahta üzerinde bir cenin uykusuna daldığında başının altına bir yastık koyanın. Vardır mutlaka. O rüyayı görmeyi unutma.

Bir demet nergis al kendine. Ne olur böyle yapma. Kendine kıyma. Telef olup gideceksin yoksa.

MİTYA’NIN DÜŞÜ İVAN’IN UÇURUMU

Karamazov Kardeşler Dostoyevski’nin son romanıdır. Kitap hâlinde, 1881’de, onun ölümünden sadece birkaç ay önce yayımlanır. Böyle bir roman da ancak böylesi bir ömrün hülâsasında yazılabilir.

Sefih baba Karamazov ile dört oğlu arasındaki hikâyeyi anlatan muazzam hacmi içinde *Karamazovlar*’daki kahramanlardan her biri bir fikrin katıksız temsilcisidir aslında. Manastırın korunaklı duvarları arasında günah işlemeye neredeyse şansı bile olmayan melek Alyoşa saf iyilik ilkesini sırtlanır. Fakat çok ağır bir yükür bu. Kötülükle sınanmayan iyilik makbul meta olmadığı için üstadı Rahip Zosima tarafından hayatın ta içine gönderilir: “Bu duvarların arasından çık ama dünyada da rahip gibi kal.”

Baba Karamazov’un hem gayrimeşru oğlu hem katili olan saf ve saralı Smerdyakov ise eylemi temsil eder. Ancak o, eyleminin felsefesini kuracak güçte değildir. Onun eyleminin arkasında şüpheli ve huzursuz entelektüel, nihilist İvan’ın düşünceleri yatar. Cinayeti işlemese bile Smerdyakov’u bu cinayete sürükleyen gerekçeleri İvan üretmiştir.

İnsanın bunca acı karşısında, bir başka ifadeyle onu kötülüğe hakkı olduğuna inandırabilecek bunca gerekçe arasında, özgür iradesiyle iyi kalabilmesinin onun gücünü aştığına inanması İvan'ın bunalımının ana nedenidir. Bunca kaostan, adaletsizliğin içindeki saf uyumu, perde arkasını işaret eden Alyoşa'ya, çocukların çektiği acılardan bahseder İvan. Ölümsüz ahengin sağlanması için acı çekmesi gereklidir insanın, doğru ama masum çocukların bununla ne ilgisi vardır? Bu saf uyuma çok yüksek değer biçildiğinin farkında, "Giriş biletini üstün saygıyla iade etmektedir," şimdi. İnsanın iyilik ile kötülük arasındaki hayatî seçimde özgür bırakılmışlığı ve bunca acı karşısında özgür iradesiyle iyi kalabilmesinin onun fitratını aşan bir iş olduğu; meşhur "Büyük Engizisyoncu" hikâyesinin de yer aldığı *5. Kitab'*ın asıl meselesidir ve "haddi aşan zıddına döner" fehvasınca İvan'ın çıldırması kaçınılmazdır. Çünkü İvan mesnetsizdir. Dayanacağı, kendi akılcılığından daha üst bir değer yoktur. Onun uçurumu budur.

Böyle bir uçurumdan İvan'ın, Alyoşa tarafından cevaplanamayan sorularına bakılırsa, akılcılık düzeyinde çıkılamaz. Böyle bir uçurumdan ancak bir düş ile çıkılabilir. Oysa insan itilmiş kakılmış çocukluğunda kendisine verilen bir avuç fındığı yirmi üç yıl üzerine hatırlamadan, işlemediği suçlar kadar işlediği suçlara da kefaret olacak bir tutuklanmayla tutuklanmadan, kendisine haksızca biçilecek cezayı beklerken oracıkta tahta bir sandığın üzerine cenin gibi kıvrılarak rahatsız gibi görünen bir gündüz uykusuna usulca ve derince akmadan da böyle bir rüya görülemez. Bu yüzden "bulunduğu yer ve zamana hiç uymayan" bu düş Dimitri'ye nasip olur, İvan'a değil. İvan'ın düştüğü yerden kalkmak, onun uçurumundan çıkmak Dimitri'ye kalır.

Oysa bunca iyilik ve kötülük ilkesi arasında çarpışma alanı olan ruhuyla, batabileceği yere kadar batmış ve babasının katili

olarak tutuklanmış olan Dimitri yani Mitya, istediği kadar kötü olabileceği gerekçelere şimdi artık her zamankinden daha fazla sahiptir. Çünkü işlemediği bir suçtan dolayı Sibiry'a'yı boylamak üzeredir.

Fakat o, cenin uykusundan uyandığında, başının altında kim tarafından koyulduğunu bilmediği bir yastığın varlığını fark eder. Demek birisi kendisine acımıştır. Harikulâde! Gördüğü düşün ışığı gözlerinde, artık önüne kendi sürgün hatta idam kararını getirirler bile imzalayabilir. Çünkü düşünde acı çeken insanlar görmüş ve başkaları için acı çekmeyi tecrübe ederek bütün ruhuyla onlar için bir şey yapmak istemiş, dahası kendisinde böyle bir gücün varlığını fark etmiştir ilk kez. Bundan böyle, çekilmekte olanlar kadar çekilmiş ve çekilecek bütün acılar da onun kalbinde mevzilense, ne gam! E. H. Carr'ın cümlesiyle, o, "İçinde hareket ettiği dünyaya ait olmaktan çıkmış, ona acı verenlerin anlayamayacağı bir dille konuşmaya başlamıştır."

Yüzünde o güne değin hiç olmadığı kadar ışıklı bir bakış, aydınlık bir mana; "Bir rüya gördüm beyler," diye tebessüm eder. Arınması başlamıştır. Dünya edebiyatının, tartışmasız, en büyük sahnelerinden biridir bu.

KÜÇÜLSEM BİRAZ

“Biraz küçülsem,” diyorum. “Biraz azalsam. Daha sade, daha düz, daha yoksul olsam.”

Bu kadar çok giysi, bu kadar çok kitap, bu kadar çok takı. Bu kadar çok kablo, bu kadar çok müzik, şiir, resim. Bunca yüz. Bunca haber. Bunca yol. Bunca şehir. Bu kadar çok mesele. Elimi verip kolumu kurtaramadığım beyhude. Böyle olmasa.

Öğrencilerimin ismini daha kolay ezberleyebilsem örneğin. Aklımda daha kolay kalsa okuduğum cümle. Zihnim bu kadar dolu olmasa. Bir ziyaret, bir mektup, bir armağan, harikulâdeye dönüşse.

Bu kadar büyümesem, bu kadar dağılmasam. Bu kadar dağılıp bu kadar parçalanmasam. Ne olur biraz küçülsem. Biraz sadeleşsem. Biraz ayıklayabilsem kendimi. Biraz azalsam. Şarkıları bu kadar çabuk eskitmesem. Romanlara bu kadar kolay dudak bükmesem. Şiirleri tüketmesem. Güzellik sıradan bir şeye dönüşmese. Daha fazla hayranlık duysam. Biraz şaşırısam. Küçülsem biraz, biraz büyük görsem. Bunca kalabalık arasında bulandı görüşüm. Sadeleşsem biraz, görüşümü keskinleştirebilsem.

Burnumun direği daha çabuk sızlasa. Daha çabuk ağlayabilsem. Daha çok sevinsem daha kolay üzülsem. Daha kolay

avunabilsem. Bu kadar çok dolmasa hafızam. Zihnim bunca kalabalıkta berraklığını yitirmese. Bu kadar çok yüz geçmese yüzümün önünden. Hiçbirini unutmayacak denli az olsam. Bu kadar çok hayat binmese benim sırtıma. Bir benden ibaret kalsam. Bir karınca kararınca, dünyayı böyle kolay gezebilmesem. Mesafeler biraz uzasa, biraz yorsa. Ben küçülsem dünya büyük olsa.

Hayata kablolarla tutunmasam. Bu kadar çok şifrelerim olmasa. Şarkılara bu kadar kolay ulaşamasam. Her şey bir düğmeye, bir tuşa dokunmaya bakmasa. Her şey bu kadar kolay olmasa. Hayatıma giren her kolaylık fitratımdan bir parça koparmasa. Bilgi elimin altında hazır ve nazır, emre amade bekleme, peşinden koşsam biraz. Kütüphane kütüphane dolaşsam yeniden.

Hançeremden bu kadar çok nefes, dilimden bu kadar çok kelime çıkmasa. Bu kadar çok harf dökülme kalemimden. Bu kadar çok tasnif yapmasam. Sıralamasam. İndeks çıkarmasam. Sonra her şeyi birbirine karıştırmam. Daha az dosya açsam. İmzamı biraz daha özenli atsam. Harfleri daha yavaş yazsam. Mürekkeğim böyle kolay kurumasa.

Her şey bu kadar çabuk olup bitmese. Başladığım kitapları bitirmek için biraz uğraşsam. Defterler böyle çabuk dolmasa. Parmağımdaki yaranın iyileşmesi zaman alsa. Hatıraları kurcalayacak, eski mektupları okuyacak, köhne defterleri karıştıracak hâlim vaktim olsa. Tozlu sandıkları karıştırsam, geçmişteki hesaplara bir göz atsam. Çektiğim fotoğraflara, el insaf, ikinci kez baksam.

Vakti saati gölgelerin yönünden çıkarsam, güneşin zaviyesinden kestirsem. Baharın gelmesi sevinç, kışın gelmesi hüzn, hissedebilsem. Mevsimlerin geçişini daha rahat izleyebilsem. Kışa bahar, yaza sonbahar, geceye gündüz bu kadar çabuk eklenmese. Haftanın başlamasıyla bitmesi, okulların açılmasıyla

kapanması bir olmasa. Bitmek tükenmek bilmeyen uzun yaz tatilleri canımdan bezdirse beni. İkinciyle akşam arası uzadıkça uzasa. Ufukta güneş bir mızrak boyu asılı kalsa. Böyle çabuk batmasa. Tan, bir göz kırpmı, böyle hızlı atmasa. Akşam olmak bilmese biraz, geceler bitmese. İçimde kocaman bir boşluk kalsa. Canım sıkılrsa bir daha. Zaman bu kadar azalmasa. Bu kadar âhırzaman olmasa.

Dağıtsam ne'm var ne'm yok, zekâtını hesaplamadan. Sonra toplamasam kendimi dağıttığım onca yerden, geri almasam. Üzerine gölge düşmeyen berrak maviyle yetinsem. Huş ağacını ilk kez görmekle oynasa yer yerinden. Ömrümdeki en önemli hadise olarak kalsa bir ırmağın akışı. Gördüğümü düşünebilsem.

Duru bir görüş bahşetsen bana ya Rab. Her şeyin yerli yerinde durduğunu, ağır ağır döndüğünü, sakın sakın aktığını görme-me yetecek bir bakış. O bakışta, bu kadar çok olmasam. Tek yörüngede tek merkezde toplansam. Yekpâre olsam. Kesrette dağılmasam.

Küçülsem. Tek noktada toplansam. Yaşam büyük, âmenna. Ama ben biraz azalsam. Sadeleşsem. Durulsam.

HİÇ KUŞKU YOK, SEÇİLMİŞİM

Ne garip! Önce ceset kılınmışım, sonra ruh üflenmiş bedene. İçecek suyum, yenecek lokmam, ikbalim, itibarım, idbarım, çilem varmış. Benim de yürünecek yolum varmış şu küre-i âlemde, bu dünya üzerinden ben de gelip de geçecektim.

Yoklar defterinde değilmiş kaydım. Toprak kıvamında takılmamış, cesetle toprak arasında kalmamışım. Ruhsuz bir beden olarak doğmamış, şuursuz bir ruh olarak yaratılmamışım.

Ademden vücuda geçmişim, vücuttan hayata, hayattan ruha, ruhtan şuura.

İnsan olarak yaratılmışım.

Taş değilmişim, toprak, su, hava, ateş değilmişim. Everest'te bir çiçek, Ağrı'da bir kaya parçası, bir çalı horozu değilmişim.

Öyleyse seçilmişim.

Ya seçilmeseydim? Bunca acıya, bunca çileye rağmen ya var olmasaydım? Adım, kullar listesine yazılmasaydı benim de? Levh-i Mahfuz'a bir insan ismi olarak geçmeseydim? Ben olmasaydım ya? Bir kader biçilmeseydi, bir ruh üflenmeseydi bana, hareketli kılınmasaydı şu bedenim?

Hiç kuşku yok, seçilmişim. Bir insan olarak yaratılmış, dünyaya salınmışım. Kaderimi kuşanmış, her kazaya her belâya ezelden "Belî," demişim.

Bir sürgün gömleği geçirmişim eğnime, epeyce ağır gelmiş. Bu yüzden “iyi ki” demişim yeri gelince, ama daha çok “keşke” demişim. Yeri gelmiş bir dağ altında ezilmiş yeri gelmiş bir karış suda boğulmuşum.

Tel kopmuş da teli koparan yokmuş. Kan akmış da bir vurulan bir vuran yokmuş. Ama işte bir vurgun varmış ortada da hiç kimsenin suçlu olmadığı yerde bir suçlu bile yokmuş. Çünkü suç yokmuş. Farzı, muhâl olmaktan çıkaran yegâne, cesaretmiş o da bende yokmuş.

Çünkü en zayıf olduğum yerden sınanmış en hassas olduğum yerden vurulmuşum. Hangi yanımdan yara alsam o yanımdan ağrıyışım. Taşıyamam zannettiklerimi taşımış, taşırım zannettiklerimin altında kalmışım. İçimdeki ummanı önce sızdırmış sonra taşırılmışım.

Kelimeler verilmiş bana, isimler öğretilmiş. Bir âh çekilse dünya dönecekken; ben, her şey karanlığa gömülmeden önce, kendimden sonsuzluğa bir şey bırakmaya kalkışmışım. İsmimin ilk hecesi bir somun ekmek son hecesi su dalgasıymış oysa. Aynı sözcüklerle özetlerim kendimi sanmışım da ezberlemem gerekeni sökmemişim bile. Elif’te takılıp kalmışım.

Gün gelmiş feryat etmişim yolumu kaybedip, sonra “Nerede kayboldun sen?” diye kendi yakama yapışmışım. Hesap sormuşum fütursuzca, küstahça.

En önemlisi de ölümlüymüşüm ben. Üstelik ölümlü olduğumu bilen tek canlıymışım. Ben kendi ölümüne refakat ederken bana refakat eden karanfil kokusunu almışım daha ölmeden. Karşısında en eylemsiz kaldığım ölüm kendi ölümüm olmuş. Yani hâlâ gaflette, hâlâ hepi topu kendi ölümünü anlatan bir roman kahramanıymışım.

Dayanamamış, arabayı sağa çekmiş, “Benden bu kadar,” demiş, şimdi artık sadece beklemeye başlamışım. İki elimi iki yanıma sarkıtmış, kendimi boşluğa bırakmışım.

Tam o sırada, nedense radyonun düğmesine dokunuvermişim birden. Bir cümle çıkmış bahtıma, öylesine durup dururken: “Bir günahıtan çıkıp bir günaha batarlar. Ama yine de ümit vardır çünkü af vardır,” diyormuş bir ses.

Gördüklerimin rüya olan hayatlar değil, hayat olan rüyalar olduğunu anlamışım. Rüyalarımı kaydetmek gibi onları yorumlamayı da bir tarafa bırakmışım. Rüya içinde gördüğüm bir rüyadan uyanmışım. İtidalse bunun adı şimdi ben mutedilmişim.

Anlamışım ki dünya âlem perdesinde ben de gelip geçici, ben de bir gölgeymişim. Asıldan nasibim var ama şimdilik su-retmişim.

Öyleyse hepsine de âmenna. Değil mi ki seçilmişim.

VAR

Bu dünya böyle bir yer işte. Nereye baksan muamma.

Bu dünyada sır var esrar var. Sırr-ı esrar var.

Bu dünyanın sırrını çözen var çözmeyen var. Çözmeye kalkıp da altından kalkamayanlar, Ebu Cehil dağ olsa, onu aşıp da bir yamacın sırtında sendeleyener var.

Nice şifa dağıtıp kendine derman olamayan hekimler, içi dışı ayrı hilebazlar, ateşbazlar var. Kendini sarraf sanan kalpbazlar, elifi görse mertek sanır allâmeler var.

Bu dünyanın ilmi garip. Her cümleinin bitişi, yarım mısralar, beli bükük virgüller, sırlı noktalar var. Teklif değil ısrar redifler, tekrarlar, nidalar var. Açılır kitaplar kapanır defterler; döner dünya, bu dünyada rücu var.

Durmaz bu dünyanın dönmesi. Âşıkların âhı var. Bu dünyada aşk var. Aşkın özü sitem, sitem kaldırmaz divaneler; aşkın özü ateş, alev tanımaz pervaneler var.

Haşr sanırsın kıyamet çıkar, hazine sanırsın mezbeleler var. Gelme de olur değil mi ki gelebilir, öyleyse hürriyet var.

Karşılaştığının, sır olduğuna inanırsa kurbanı olmaya hazır şartlı müddeiler var. Oysa Ebubekr'in sıddikliğı Peygamber'in

istikametinden. İki dalga arasında boğulanlar var. Aşkta kusur var. Sizin gördüğünüz ateşi, dumanı bendedir; tahammülfersa hakikatler var.

Ama. Ama var. Ben acıdan ölmediysem kimse de ölmez, tahammüller var.

Yanından geçip giden okyanusları tanımayan ummanlar var. Hatırlama an meselesi, tanımak birdenbire. Amma ki zaman geçip gider, her şeyin zamanı var, zamansızlığı var.

Bu dünyada ne yok ne var? Çizgi var nokta var. Elif ile Be var. İle'dir bağlaçların en güzeli; bağ ile bağban, türbe ile türbedar, gül ile bülbülde var.

Bu dünyada yanmak var. Kimi vurup götürür, kimi en dipten budar. Cehennem iletir, hutâme. Kol kanat, mecâl takat bırakmaz. Kimiyse *yanmakta derman* var. Yanmaktan yanmaya fark var.

Kelimeler var. Kalbe dokunduğunda kimi şifa, kimi atlıyı atından indirir bir kılıç darbesi. Kimi ölüyü diriltir kimi diriye öldürür. *Eyüp Kitabı*'na bakılırsa, ruhu hayattan tiksiniince artık şikâyetlerini tutmayıp buruk bir kalple konuşmaya başlayanlar var. Diyor ya Mevlâna, sözü, hâli olunca pervaz vurup kanatlananlar var. Kelimenin hacmi, cismi, ağırlığı, şekli şemali var. Her biri aynı değil, söz var, söz var.

Bu dünya böyle bir yer işte. Nereye baksan muamma. Bu dünyanın sırrını çözen var çözmeyen var.

İlk bakışta yüce merhametle bağdaşmaz yaralar, sınışılar, tükenişler var. Sorgular var sualler var. İnsanız âh, bir görsek ki "içinden nehirler kaynayan taşlar" var. Bu dünyada hoşça geçinip giden ceylânla pars, kurtla kuzu var.

Bu dünyaya sığmayanlara bir büyük kattan gönderilmiş selâmlar, çünkü gayret var niyet var.

Bir peygamberin âsâsında görünür dünyanın sırrı. Güve yemiş âsâsına dayanan ölü Süleymanlar, yerinde yeller esen

saltanatlar var. Eceli bir saniye bile ertelenememiş nice kavimler, ses olup, rüzgâr olup gelen ölümler var.

Yok yok bu dünyada; yok var, var var.

Gerçek yok gölge var. Asıl var suret var. Nakış var Nakkaş var. Melek var, şeytan var.

Havf var ama recâ var. Celâl var ama cemâl var. Havf ile recânın, celâl ile cemâlin arasında bir yer var. Ümitvarım, merhamet var, Rahmanürrahim olan var. Yok değil, *benim bunda kararım* var.

Kader var. Kader değişmez deme, kendini küçük, esmanı hor görme, demiş erenler. El-Hak; her an yeniden yaradılış var.

Solum dağ, sağım deniz. Arada ağaçlıkların koyu gölgesine ağır ağır inen kar. Gözün gördüğü var görmediği var.

Evim ile işim arası birkaç kilometre. Ben şimdi fakültedeki odamdayım. Orada bir evim olduğundan ne kadar eminsem ölümden sonra bir hayat olduğundan da o kadar eminim.

Vallahi ölüm var, billahi ölümden sonrası var.

Şükür ki ölüm var.

KAR YAĞIYOR

Nicedir tek damla yağmur bile düşmüyordu bu şehrin üstüne. Oysa işte, deniz önce açıklardan itibaren kabarıyor bembeyaz, derinlerden doğru kaynamaya başlıyor. Fırtına çok geçmeden patlıyor. Dalgalar koca dağlar gibi birbiri ardınca devriliyor, kumsalı basıp rıhtımı aşıyor.

Bulutlar ufka yaklaşıyor. Ufuk görünmez oluyor sonra. Muazzam bir sis kütlesi, denizin üstünden anbean gelmeye başlıyor, göz göre göre. “Kar geliyor,” diyor şehrin yaşlıları, burunlarını sızlatan keskin soğuğu tanıyarak, havayı koklayarak. Sadece denizin dilini bilenler değil en tecrübesizler bile anlıyor. *Pencereden kar geliyor.*

Kar. Fasıla koyuyor, ara veriyor. Durup durup yeniden başlıyor. Ama sessiz sessiz, ağır ağır, tane tane. Biteviye. Günlerce. Kar yağıyor.

Turuncu sis lâmbalarının şemsiyesine, karanlık denizin üzerine, bir odanın tek penceresinin açıldığı koruda ağaçların kuytusuna. Yol işaretleri ve ışıklı levhaları ihmal edilmiş otobanlarda nereye gideceğini kestiremeyenlerin, yola çıkıp da çok geçmeden gerisin geri dönenlerin üzerine. Kar yağıyor.

Doldurulan denizi de, oyulan dağı da, taş kesen kalbi de örtüyor sütresiyle. Her şeyin üzerine bir örtü çekiyor, ne var ne yok, iptal ediyor. Kendi hükümranlığından başka geriye hiçbir şey bırakmıyor. Bir kuş tüyüyle dokunuyor. Uyanılmaz uykulardan, geç kalınan sınavlardan, düşülen gafletlerden uyandırarak, yeniden rüyaya yatırıyor.

Omzuna bir kuş tüyü konsa ağzından burnundan kan boşananların üzerine, her hikâyenin sonunda kar yağdığını unutmışların gözbebeklerine, yaşadıklarından en fazla şüphe ettikleri yerde kendini hayata vurduranların kan ayaklarına yağıyor.

Yüzmeyi derin sulara öğrenip de sığ sulara boğulan mahir yüzücülerin kulaçlarına, kalbin akışı durduğu için aklı suçlayanların aklına, her kar tanesinin bir Levh-i Mahfûz sözleşmesi olduğunu unutanların hatırasına.

Görmüyor musun? İçinde bir suret, bir sancı, bir doğum, bir mesnevi var. Bir demet nergis açıyor derken. Kar yağıyor.

Âh, nasıl yağıyor bir bilsen!

Göklerin kapılarına talip olup da bedel ödemeyi göze alamayanların, gerçeği görmek isteyip de acıya razı olmayanların, söz etmeye kalkışıp da dili tutulanların bile üzerine yağıyor.

Sadece soylu bir tekrar değil bu, perdeler açılıyor. İnsanın kendisini dünyanın henüz ilk gününde hissetmesine sebep olabilecek ürpertici bir sessizlik içinde, bir gözyaşı şişesinin yeşil ve yarı aydınlık gölgesinde. Kayıplara alışkın köşe başlarına gül yaprakları serpererek, her şeyi kemâle erdiren o büyüğü dokunuşla kar yağıyor, sessizce. Ağır ağır, tane tane, usul usul yağıyor.

Noktası konmamış cümlelerin sonunu getirmeye çalışırken sözün ucunu tümünden kaçırarlara kalemi bıraktıran bir sesle. Durup durup bir noktaya saplanmış bir bakış armağan eden bir sesle. Bütün sesleri yutarak sessizce.

Gecenin bir vaktinde gümüşten bir el dokunmuş gibi.

Soğuk ayın önünden geçen kurşunî bulut gibi, ihtiyacın olan tek şey gibi, sessizce.

Beklenmedik bir yazıya uyanmışsın gibi. Suyuna sabununa nicedir dokunmadığın benzetmelerin hepsini sırtlanıp, kendini bir tepebaşından aşağı aniden bırakırcasına.

Demedim mi ben sana, bak işte kar yağıyor. Söylenmemiş cürmün sözlerini dilemiş gafletteki kalbe bile iniyor.

Unutmuştun oysa. Hiç mi ummuyordun? Ama bak, her bir tanesi gaflete merhamet edenin adıyla, kar yağıyor.

Nesi varsa getiriyor, ne'n yoksa gönderiyor.

Bu şehri aklarcasına. Kaybolanları elinden tutup kaldırırcasına.

Bir daha durmazcasına.

Sessiz sesiz, ağır ağır, tane tane göklerden dökülüyor.

BAHAR, ÖLÜM VE SİZ

Ne kadar da kolay ölüverdiniz öyle Allah aşkına.

Oysa sizi bir gören bir de görmeyen pişmanken, hiç ölmeyecek gibi duruyordunuz.

Şimdi, hiç ölmeyeceğinize iman etmişlerin yanılgısıyla, yorgun dalganın kumsalda tembel tembel dinlenmesine bakar gibi bakıyorum suyun yüzünün bana gösterdiğine.

Hiç ölmeyeceğinize her uydum akıllıyı inandırmanız sizin suçunuz; inananların suçu kendilerinden sorulsun. Lâkin siz de hiç ölmeyeceğinize inanmış olmalısınız. Yoksa kendi kendinize bu kadar saf olamazdınız.

Üşenmesem, en azından kendi payıma, ölümsüz olduğunuza dair bunca kuvvetli bir hisse neden kapıldığımızın sebeplerini bir yerlerden bulup çıkarabilirim belki. Oysa hem üşeniyorum hem de hafızam bugünlerde alışmadık denli kötü.

Yine de hatırladığım kadarıyla, cirminizden büyük bir ateşiniz vardı sizin. Ağzınızdan ebediyet sularının döküldüğünü şu gözlerimizle görmüştük. Bizim ağzımıza bambaşka bir terminoloji verdiğiniz muhakkak, ceplerimize hiç tükenmeyen bir akçe bıraktığınızı da inkâr edemem. Ama hissi kaybolmuş her

hatıra şimdi sadece yanılının kuru bilgisi. Eğer ispat istenirse buyurun işte, en safından bir çocuk yanılısı.

Sahi biz ne çalmışız siz ne söylemişsiniz? Çok pahalıya mal olmuşsunuz bu yüzden, kullanışlı değilmişsiniz hiç, üstelik kendinizi amorti bile edememişsiniz.

İnkâr yok, gökler başımıza yıkıldı sanmıştık bir ara. Kendi savurduğu dalgada boğulan, kopardığı fırtınada savrulan zavallı çocuktuk hatta. Bir şey kırılmıştı, avuçlarımız kan içinde kalmıştı. Üstelik ne komik, hem parmaklarımız doğranmıştı hem ortalığı temizlemek bize kalmıştı. Kendi cenazemizi omuzlamıştık kısacası.

“Bu da geçmez ya Hû!” demiştik.

Ama geçti!

Öldünüz sonunda, her fani gibi.

Bize en büyük iyiliği de ölümünüzle yaptınız. Çünkü hiç ölmeyeceğinizi sanmıştık. Bundan büyük bilgi olur mu hiç, meğer siz de ölebilmemişsiniz. İşte tam da bu yüzden, sahi ne güzel öldünüz öyle Allah aşkına. Bizim ömrümüz paslı bir usturanın ağzıyla ikiye bölünmüştü şunun şurasında. Bıraktığınız kiri pası, çevreye verdiğiniz geçici rahatsızlığı, sağa sola bulaştırdığınız isli karayı temizlemek biraz zaman aldı ama öldünüz işte sonunda.

Bizlerden sorarsanız, buralarda patlayan bahar başı fırtınalarına, hâlâ karla karışık yağan yağmura aldırmayın sakın. Cemreler düştü çoktan. Nevruz çarşambaları başladı. Semeniler, belinde kırmızı bir kuşakla hayat saçacakları gün için çimlenmeye bırakıldı. O bildik akşamüstü berraklığı ufkun arkasında ansızın belirdi. Bahar hayata dokundu. Fısıltısı rüzgâra karıştı. Ağaçların gövdesine için için su yürüdü. Tomurcukların bir gecede patlaması, kuru dallara hayat dolması, akasyaların şehri aklamaları, papatyaların kırlara yayılması, bahçelerin mora dönmesi, güllerin

saltanatı çok yakın. Görmüyor musunuz badem ağacının bile pembe çiçeği siyah gövde üzerinde baş kaldırdı.

Demem o ki meyvesini, çiçeğini, gölgesini, güneşini, semeresini, bereketini bekleyerek vakit geçirmeye gerek yok. Emeği ortada; bizde bahar çoktan başladı.

AŞKIN HÂLLERİ

Hâlden hâle girmesi aşkın doğasındandır. Cennet-mekân bir duygu olmasına rağmen değişken mizacı onun bir dünya bulaşığı taşıdığını da gösterir. Makamdan makama atlar aşk, hâlleri vardır.

Hayranlık ile başlar aşk, her hayranlık bir hayret doğurur. Nasıl olduğuna, bunun nasıl olup da sizi bulduğuna, üstelik sadece sizi bulduğuna hayret ettiğiniz ihtilâlli bir kamaşma hâli. Evren ile bir bütün olduğunuzu, yaradılışın sadece size mahsus kılındığını hayretle fark edersiniz. Dünya bu kadar güzel miymiş, insanlar bu denli iyi? Bütün şarkılar sizi bütün kelimeler onu anlatmakta; Züleyha “çöre otu” dese de Yusuf’tan bahsetmektedir aslında. Her ilgi aynı merkeze çıkar. Bu, harikulâdedir. Bir yörüngeye bağlanmış, onun etrafında dönmektesinizdir artık. Üstelik mukabelesi de vardır. Sizin, yörüngesine girerek etrafında döndüğünüz parıltılı seyyare de sizin etrafınızda dönmektedir. Orada zaman durur. Âşıkın zamanı cennet zamanıdır çünkü onun kalbi zamansızdır. Aşkın duygular arasındaki müstesna yeri zamansızlığı yani cennet zamanını daha bu dünyada kalbe tecrübe ettirmesiyle ilgili olmalıdır.

Hayranlık ve hayreti, “yaratma” izler. Onu yeni baştan kurgular, hiç olmadığı renklere boyarsınız. Vasfedilse bile bu şehir

içre olmayan dilberleri, hiç olmayan kadınları gerçek sanmaya başlarsınız. Duvardaki fotoğraf gerçekteki sevgilinin yerini tutmaya başlar. İmaj gerçeğin yerini işgal eder saygısızca. Sır, sevgilinin kendisinin bile boy ölçüşemeyeceği bir heyulâya döner. Aşkın en ihtişamlı fakat en tehlikeli makamıdır bu. Ama başka yolu yoktur.

Gün gelir yarattığınız sen ile gerçek sen'in aynı olmadığını fark etmeye başlarsınız. Durup dururken durgun suyun üzerine bir fiske vurulur, bir küçük taş düşer hiç yoktan. Su dalgalanmaya mı başlamıştır? Büyünün bozulduğu ilk andır bu. Âşıkın kalbinde dünya zamanı bir iki saniye ilerlemiştir. Büyünün bozulmasından çok daha fazlasını, büyünün bozulabileceğini anlarsınız o an. Anlamak istemezsiniz. Kendinizi bunun böyle olmadığına ikna etmek için gerekçeleriniz henüz yeteri kadar kuvvetlidir. Her defasında düştüğünüz kuyudan çıkmanız mümkün olur, yine cennet zamanı olur. Yine zaman durur. Ama bir süreliğine. Neticede öyle bir an gelir ki bu kez oradan çıkmanızın artık mümkünü kalmamıştır. Üstelik aşkın galesi insanı aşk olgusu ile yüz yüze getirmesidir, bir aşkın yıkılması bütünüyle aşka olan inancı yerle bir eder. Bir aşk biterse "aşk"ın bittiği makamdır bu. Kıyamet hâli burada başlar. Her şey parçalanır, âşıkın kendisini bir parçası olarak hissettiği evren bütünüyle infilâk eder.

Kıyamet hâlini aşkın enkaz hâli izler. Yarı ölü, soluk alıp vermekte zorlanırsınız ve bildiğiniz tek şey vardır artık: Bu böyle gitmez. Bu yüzden aşkın başka bir şeye dönüşmesi şarttır. Bu yüzden aşkın inkılâbı elzem, ya sükûnete ya cinnete ya nefrete dönüşmesi kaçınılmazdır.

Sükûnet makamında her şey bir gölgeye dönüşmüştür, onulmaz acı da kimlik de benlik de varlık da. Cinnete yakın duran bir makam olsa da onun şanslı sakinleri bu dünyada kalmayı,

hiç olmazsa avunmayı başarmışlardır. Görece kazasız belâsız geçmişlerdir bu yangın koridorundan.

Cinnete düşenler dağ gibi dalgaların kıyıyı uğultularla dövdüğü vakitlerde çıkarlar ortaya. Topladıkları çakıl taşlarını seyretmelerinden tanınır, yüzlerinden tanırılar birbirlerini. Bir yarılırlar inip de tahammül edemedikleri derinde kalmış, vurgun yemişlerdir onlar. Karanlık bir sözcük, kırık bir hıçkırık, yaralı bir gülüş kaplamıştır yüzlerini. Bakarlarsa da görmezler. Bu dünyadan değillerdir artık. Varlıkları ile yoklukları arasında bir fark yoktur çoğu kez. Kırık bir şarkıyı mırıldanırlar biteviye. Onlar dokunulmazlardır.

Nefret, aşktan boşalan yere dolduracak daha uygun bir duygu bulamayanlar içindir. Enerjisi aşk kadar yoğun, aşk kadar ateş tek duygu belki nefret olduğundan. Aşkın yıkıntısını ancak o ayakta tutabildiğinden. O da bir şeyi, tek şeyi, aynı şeyi muhatap, hedef, menzil aldığından. Aşktan boşalan yerin boş kalmasına, bu istighnaya, bu tarafsızlık hâline tahammül edemediğinden, o da ters yönde bir değer biliş, bir yöneliş, bir ilgi hâli olduğundan. Bağı korumanın şimdilik tek çıkar yolu. Aşk kadar yakıcı bir o kadar katıksız. O kadar kalıcı o kadar tehlikeli. Aşk kadar dengesiz, aşk kadar toz duman.

Nihayetinde af hâli gelir aşkın eğer gelirse. Nefretin bile son bulduğunu fark ettiğiniz bir sabah af makamında olduğunuzu fark edersiniz. Nefreti besleyen aşk da ortadan kalkmıştır aniden. Hayret! Söndürdüğünüz bütün kandiller bir bir yanar. Kaldırdığınız bütün giysiler yeniden sırtınızdadır artık. Affedersiniz. Af dilersiniz. Ben seni affettim sen de beni affet! Zaman yeniden dünya zamanıdır.

Lâkin iade ettiği bütün sükûnete rağmen af, aşkın külliya-tı içinde en pahalı makamdır. Bedeli bizatihi aşkın kendisidir çünkü.

PYGMALİON DÜŞÜ OLARAK AŞK

Efsaneyi ünlü Latin şair Ovidius anlatmaktadır: Kıbrıslı bir heykeltıraş olan Pygmalion, fildişinden bir heykel yontar, bir kadın heykelidir bu. Usta yontucu bütün kadınlardan nefret etmektedir aslında ve fakat kısa zamanda, kendi yonttuğu güzelliğe âşık olur. Ama sevgilisinin küçük bir kusuru vardır, soğuk ve cansızdır. Düşlerinde Pygmalion, onun canlandığını görür sık sık. Durumu uzaktan izleyen aşk tanrıçası Venüs, “büyük bir iyilik” yaparak heykeli canlandırır.

İranlı edip Abbas Hekim de “Amcam Derdi ki” isimli öyküsünde benzer bir hikâye anlatır. Çok yalnız bir genç adam seher vakti gölün mavi gözlerinde kendisini seyrederken suların koyundaki ikizini çıkarmak ister oradan ama başaramaz. Bunun üzerine bir genç kız heykeli yapar. Sonrası tipik Pygmalion davranışı; yonttuğu heykele âşık olur ve öykü işte, heykel canlanır. Ancak genç adam sevgilisinin ruhunu yapamamıştır ve aklı hâlâ sudaki görüntüdedir. Üstelik şimdi baktığı zaman suda hem kendisinin hem genç kızın sureti vardır.

Sudaki görüntüsünün varlığına dayanamayan kız huzursuz olunca genç adam her ne kadar “Siz ikiniz aynı şeysiniz,” dese de ikna edemediği sevgilisi onu terk eder. Delikanlının gitmek

üzere olan kıza “Ben sensiz yapamam,” demesi ayrıntı, önemli olan kızın sudaki kendi görüntüsü ile rekabet etmeyi göze alamamış olması. Bir başka deyişle aslımızın suretimize, gerçeğimizin imajımıza isyanı.

Çünkü aşk bir Pygmalion düşüdür. Oluşturulan imaj (suret) karşısında kehanetin gerçekleşmesi beklentisi ve büyük geri dönüş. Bu yüzden aşkın külliyatı daha asıl görülmeden âşık olunan bir suret ile onun gerçeği arasındaki didişme ile doludur. Öyle ki eski hikâyedeki resme aşk uzun zaman kültürümüzde etkisini sürdürür, Tanzimat romanlarında bile resme âşık olan kahramanlarla hemhâl oluruz.

Lâkin surete duyulan aşk ne kadar güçlü olsa da bunun bir de karşılaşma ânı vardır, âşıklar bir araya gelirler sonunda. Kimi kazasız belâsız atlatılır bu büyük karşılaşma ama çoğu kazalı belâlı gelir. Suret aşklarının bir kısmı karşılaşmadan sonra sürse de bir kısmı sürmez. Pek bahtlı olduğu söylenemez onların. Âşıkların her biri sureti içlerinde o kadar büyütmüşlerdir ki bir pınar başında karşılaştıklarında bile birbirlerini tanımadan yollarına devam ederler. Çünkü onların âşık oldukları sevgililer, içlerinde yonttukları bir sen heykelinden ibarettir. Çünkü onlar henüz suret ile aslı bir kılacak can deneyiminden geçmemişlerdir.

Heykeller yontar, sonra tutup ona âşık olur beniâdem. Duvarıda asılı kalmış bir resmin önünde takılıp kalır, bir adım öteye geçemez, bir sonraki vadiye inemez. Âşık olduğu resmin sahibi çıka gelip de “Ben geldim, artık resmimi değil beni sev,” dediğinde (Hatırlayınız: *Sevmek Zamanı*, Metin Erksan) “Hayır,” der, “ben resmini seviyorum, seni değil.”

Kendi kendimize masallar yazıyoruz, nasılsa kalem bizim elimizde. Olmadık yerde büyüler yapıyoruz. Kendi kendimizi inşa ediyoruz görkemli planlar üzere. Kendimizi seviyoruz aslında, kendimizi yazıyoruz. Kendimize âşık olduğumuz için

tahammülümüz yok masalın gerçek eliyle yıkılmasına, gerçeğin masalı yok etmesine. Canımız acıyınca feryat ediyoruz, “Ama sen gerçekte böyle değildin. Neden oyunu bozuyorsun?” Ne yanılığın oysa. Aslında şöyle diyoruz: “Ama sen benim yazdığım masalda böyle değildin. Gerçekte niye böylesin?”

Çünkü gerçeği hiç sevmemiş, hiç bile görmemişizdir. Gö-nüllü bir aldanışla bilerek ve isteyerek gözden kaçırmışızdır onu. Sevdiğimiz bambaşka bir şeydir. Gün gelip duvar çökünce altında kalışımız bundan. Çünkü sadece kendimizi yansıtacak aynayı arıyoruz.

Hepimiz birer nergisiz, görüntüsü gölün yumuşak bağrına düşen. Hepimiz gölün mavi sularındaki ikizimizin ardında. Hepimiz birer Pygmalion. Sevmeyi, gerçekten sevmeyi bilmeyen kayıp hüviyet. Suretten geçip de asıla yol bulamayan yol yorgunu. Rüya ile vakit kaybedip tabire ulaşamayan yalancı kâhin.

Ovidius’un aktardığı hikâye hakkında mutlu son rivayetleri mevcutsa da bu efsane gerçek olsaydı bence Pygmalion, Venüs’e yalvararak ondan eski cansız ve soğuk sevgilisini yani o sureti kendisine iade etmesini isterdi. Yani kendi benini.

BİR HATIRLAMA OLARAK SURETE AŞK

Puşkin “Meğer bir hayale âşık olmuşum,” der. Nedim vasfettiği dilberin bu şehir içinde bulunmadığından şikâyet eder.

Sanat gibi hayatı da dolduran bütün o kahramanların âşık oldukları, suretten hareketle kendi içlerinde yarattıkları bir hayal midir sadece? Yoksa suretten hareketle aslı hatırlayarak elde ettikleri gerçek mi? Suret olmadan manaya gidilemeyeceği doğru değil mi?

Platon’un idealarına göre bu dünyadaki sedir bir surettir. Onun idealar âleminde bir aslı vardır oysa. Asla göre suret olduğu için de bu dünyadaki sedir değersizdir. Fakat aldanmamalı. Bu dünyada görünen her şey asıl dünyanın görüntüsünden yani suretinden ibarettir. Bir asılın bütün ayrıntılarından ibaret bir görüntü. Asıldan evvel sureti görmenin önemi burada. Suret bu bakımdan değerlidir.

Suret bir hatırlatmadır nihayetinde. Suret karşısında duyduğumuz tanışıklık duygusunun bizi zorlaması bu hatırlama ile ilgili. Ortada bir hatıranın olduğu muhakkak. Hatırlayan varsa bir hatırlanan da olmalı. Bin yıldan bu yana süre gelen bir tanışıklık duygusu.

Budala'da Nastasya Filipovna'nın resmini gören Prens Mişkin, onu daha önce tanımış olduğu duygusuna kapılır. "Bugün resminizi gördüm ve tanıdık bir yüze rastladığımı sandım."

Tüm zamanların en iyi şairlerinden biri olarak kabul edilen Emily Dickinson o vakte kadar üç kez gördüğü, kırk yaşında ve evli bir adamın aşkıyla yirmi altı yaşındayken inzivaya çekilir. Aşk, gerçekleşmese de olur, gördüğü ve hatırladığı ona yetmiştir.

Rüyada aşk da surete aşk muamelesi görür eski anlatılarda. Rüyada görüp de âşık olduğu suret sahibinin peşine düşen kahraman binbir maceradan sonra asıla ve sükûnete kavuşur; bu karşılaşmada bir hayal kırıklığı yoktur.

Mevlâna'nın ilk kadın müritlerinden Gürcü Hatun, Mevlâna'nın birkaç resmine (suretine) sahip olmak ister. Mevlâna'nın hemen bütün eserlerinde suret ve asıl ilişkisi geniş işlenme alanı bulur. Dahası Mevlâna, Tebrizlinin yüzünde ne görmüştür ki, Şems "Suretler değişiktir ama mana birdir," demektedir.

Suret, ilâhi aşka götüren bir vasıtaadır aynı zamanda. *Leylâ ve Mecnun* anlatısının yaygın yorumuna göre Mecnun, Leylâ'nın suretini aşip Mevlâ'ya varır. *Salaman ve Absal*'da Absal'ın ölümünden sonra onun suretiyle oyalanan Salaman, sonunda ilâhi güzelliğe, hakiki aşka ulaşmayı başarır.

Neticede suret, beşeri ya da ilâhi aşkta olsun, bir hatırlatmadır. Bunun için halk masallarında kahraman kırk odayı açar. Bunları açmasına izin vardır da kırk birinci odayı açmasına izin yoktur nedense. Ama o kırk birinci odayı da açar. Orada bir suret vardır. Onu görür ve bayılır. Çünkü hatırlamıştır ve bu hatıranın tahammül aşan ağırlığına dayanamamıştır.

Ezelde tanışmış ruhlara asılı hatırlatmak için küçük bir işarettir suret. Ancak gerçek karşılaşma anlarında yaşanabilecek

aydınlanmanın küçük bir hazırlığı. Böyle bir tanışıklık için bütün evrenin elbirliği ettiğine inanmak da âşıkın âdetindendir. Çünkü o, kendini karşı koyamadığı büyük bir icabetin içinde bulmuştur. Böylesi bir icabetin evvelinde aynı azamette bir çağrı olması da icap eder. Böyle bir çağrıya icabet etmemek olmaz. Böyle inanır âşık. Büyük bir katta onaylanmış bir hadisenin seçilmiş öznesi olma duygusu her türlü kazaya belâya gebe bu masum suç ortaklığında yükü kendi üzerinden atmasına da yarar.

Bütün bunların anlamı ne? Bütün bunların anlamı, bana bir kere görün yeter, gerisini ben tamamlarım kendi içimde. Çünkü ben hatırladım, biz bir candık ezelde.

Her âşıkâ göre aşk, Galib'e muhabbet hissesi olarak, düşe düşe parçalanmış bir yüreğin düştüğü can meclisinden bir hatıradır. Süregiden bir tanışıklık sürecinde sevmek başlangıçtan beri vardır. Fark etme ânı, sevmenin başlangıcı değil, var olan fakat bilinmeyen sevginin fark edilişinden ibarettir.

Seviyordum ama sevdiğimi bilmiyordum. İşte şimdi fark ettim. Seninle karşılaşmamız bir dostluktan fazlası içindi. Tanışmamız kaçınılmazdı, çünkü araya muhabbet ezelden girmişti.

EL TİTREMESİ

Boy boy şişelerin, çeşit çeşit kokuların arasında geçti benim ömrüm. Bu elvanlı dükkânda büyüdüm. Kokuyu kokudan ayırmayı öğrene öğrene, yaştan yaşa geçtim. Önce şişelerine bakarak ayırmayı öğrendim kokuyu kokudan, sonra renklerinden. Henüz çocuktum. “Tefarik” daima siyaha yakındı, “Yasemen” daima beyaz. Ne zaman ki “Yasemen” karşıma uçuk eflâtun bir renkte de dikildi, kan kırmızı bir esans her zaman “İsfahan Gecesi” değildi, o zaman renklerin, çeşitliliği âdet edindiğini, koku tanımak için en güvenilir şeyin göz değil burun olduğunu öğrendim. Defalarca yanıldım ama sonunda bildim ki kokular gözü kapalı tanınmalıymış, onları renklerinden tanımak insanı yanıltırmış.

Bir şeyde hiç yanılmadım ama. O da şu: Bir şişeyi diğerine aktarırken zerre miskal esansı tezgâh üstüne damlatmadım, damla yağ sızdırmadım. Önceleri koca ağızlı bir kavanozdan diğerine esans aktarmamı isterdi ustam. Bana kalsa bunun bir kazası olmazdı ama ucuz kokular olurdu bunlar. Yine de ustam “Elinin altındakini saf gülyâğı belle, ona göre davran,” diye sıkı sıkı tembih ederdi. Günden güne koca kavanozlar küçülen benzerlerine, kuğu boyunlu şişelere bıraktı yerini. Ustam bir tezgâhın

arkasından hiç kıpırdamaksızın beni seyrederken, “Hep aynı yere,” derdi, “tam merkeze.”

Yıllar böyle geçti. Sonunda incecik bir iğne deliğinden tek seferde iplik geçiren keskin bakışlı bir terzi gibi mahir, ben bile fark etmeden, daracık boyunlu şişelere tek seferde koku akıtır hâle geldim. Bir salepçinin, fincanıyla güğüm lülesi arasında kurduğu mâyiden köprüler gibi ben de kokulu yağların iplikleri üzerinde tehlikeli oyunlar oynamaya başladığımda delikanlılık çağımı geride bırakmış, olgunluğun bahçesine girmiştım çoktan ve artık elimin altındaki, ucuz kolonyalar değil tek gramı için hazineler harcanan saf gülyağıydı.

Ne dirseğimi dayadığım tezgâhtan güç alırdım, ne de sol elimle kavrayarak sağ bileğime destek verirdim. İçimde akan coşkulu kan bileğime hiç uğramazdı. Kıvamlı esans, gidecek başka bir yeri, geçecek farklı bir yolu, akacak özge bir mecrai yokmuş gibi, ezelden çizilmiş bir yolda tartışmasız buyruğa itaat eder gibi akardı damarına. Damla damla, ürkek ürkek değil, kesintisiz bir iplik gibi. Müşterilerin hayranlıktan parlamış bakışları, şaşkınlıktan kocaman açılmış gözleri önünde keyifle teşhir ederdim hünerimi.

Bu kıvama kolay gelmedim. Ağır yük taşımak yasaktı bana. Üstelik iki elim de bu yasaktan muaf değildi. Damarlarım, derim, derimin altındaki kaslar, etim kemiğim emrime amadeydi. En fazla da nefesimi tutmayı, yerli yersiz salıvermemeyi öğrenmiş-tim. Şişeden şişeye koku akıtırken âdeta bir heykeldim. Kanım akmazdı böyle zamanlarda sanki kalbim çarpmazdı.

Ne zaman ki bir eylül akşamüzeri, dükkânın kapısı usulca aralandı. Ben o sırada ustamla tatlı tatlı sohbet ediyordum. İçeri sen girdin. Seninle birlikte, bütün o billûr şişelerin üzerine bir ışık hevengi döküldü. Rengârenk, su rengi, ıhlamur rengi, gül rengi esansların, yağların, kokuların üzerinde bir şafak kuşağı

kırıldı. Gölgelere boğulmuş kırk yıllık dükkân karanlıktan aydınlığa çıktı.

Başımı kaldırdım, seni gördüm. “Bunu,” dedin, sesini duydum. İşaret parmağını uzattın, ellerini gördüm. İstedğin kokunun adını anında unuttum. “Bunu,” dedin bir kez daha, şişelerin en küçük, en dar boğazlı olanını işaret ediyordun.

Yerimden doğruldum, küçük şişeyi sol elime aldım, büyük şişeyi sağ elime. O sırada ustamın nedense belli belirsiz gülümsemişliğini gördüm. Her zamanki gibi nefesimi ciğerime, kanımı kalbime, canımı tenime hapsederken derin bir besmele çektim. Büyük şişenin ağzını eğdim hafifçe, koku, yolunu bulsun diye. Esans emrime itaat etti. Ben put kesildim.

O an bakışlarımı kaldırdım. Şişeden şişeye köprü kuran esans ipliği üzerinde bir an sadece gözlerine baktım. Ben o zamana değin hiç bu kadar saf, bu kadar perdesiz bir siyah görmemiştim, böylesi bir siyah görmüş değildim. Yüzümden bir sarılık geçtiğini görmedim ama bana bir şeyin isabet ettiğini hissettim. Elim titredi. Oysa ben o vakte kadar damla esans taşırmış değildim.

GİBİ: EYLÜL GELDİ

İnsanı canından bezdiren, hiç bitmeyecekmiş gibi gözdağı veren, tam bitti denilen yerde yeniden başlayan kavurucu bir yazdan da serinlik ve selâmetle sıyrılmak mümkünmüş. Ufkun üzerinde kurşunî renkli bir süvari alayı. “Caddelerde rüzgâr”lı ilk sonbahar şarkıları. Siyah beyaz kısa bir film. Kestanecinin ekime hazırlanan isli “lüküs lâmbası”. İlk yağmur damlası, ilk üşüme, ilk hırka.

Bir şehri terk etmemek için sebepler risalesine eklenen zahriye sayfası gibi, şehrim, bütün şehirlere geldiğinden daha erken, kavrulmuş yapraklar dallarının dibine döne döne düşerken. “Olur mu olmaz mı?” derken olur gibi, “Gelir mi gelmez mi?” derken gelir gibi. Kalıcı değil geçici. Ama sonunda Eylül geldi.

Sadece “Orta İkidten Ayrılan Çocuklar”ın değil aklı hâlâ ilkokulda kalmış olanların da mevsim şeritlerinde kayıtlı yılın başıdır Eylül; yılda bir gelir gibi geldi. Sahile inen müzmin âşıklar kadar leylî gözlü kadınların da siyah bir hırkayı sırtlarına attıkları zamandır o; kırk yılda bir gelir gibi geldi.

Biraz daha gecikse sanki hiç gelmeyecekmiş gibi. Tam zamanında, ucu ucuna, nefes nefese, haber yetiştirmek uğruna toprağa düşen ulaklar gibi. Haberi var; Eylül geldi.

Bir önsözün hemen yanına ilâştirilmiş sonsöz mührü, bek-
lendik bir hüsn-i hatime, umulduk bir göz aydınlığı, eşsiz bir
avunmalık gibi geldi. Önsöz ile sonsöz arasında olup biten her
şey hiç olmamış gibi. Kaldığı yerden devam eder gibi. Her şey
bir noktada toplanmış, Be'nin kapısı açılmış gibi. Masal gemisi
kadar "Fareli Köyün Kavalcısı" da götürdüklerini geri getirmiş
gibi. Maziden çıkagelen ama hem de bambaşka biri gibi.

Hiçbir hediye vermeyi aklına getirmeden, hiçbir hediye bek-
lemeyi düşünmeden, hiçbir emanet sözcük takınmadan ağzına,
sırtına moda bir renk geçirmeden; sadece kendisi kadar, yalnızca
kendisi gibi. Eylül geldi.

Uyanıp uyanıp yazılan sonra unutulmuş cümleler, kendisinden
henüz kopulan bir romanın acısı üzerine inen serinlik selâmet
gibi, bitmiş bir romanın üzerinden son kum taşı cilâsı gibi geç-
geçe, geldi. Vazgeçilmiş bir kaleme yeniden döndürür, şimdiye
değin söylenmiş her şeyi bir kez de susturur gibi. Sonra söylemek
ile susmak arasında kendi anlattığına insanın kendisi de şaşar
gibi. Ne kadar da çok şey varmış anlatacak. Bütün unutulmaları
hatırlatacak, hatırlananları unutturacak gibi. Eylül geldi.

En güzel hikâyeyi kendisine anlatacak bir Eylül kalmış gibi,
en ağır hikâyeyi dinlemek Eylül'ün sırtına kalmış gibi. Çöl satın
alıp vahalar bağışlayarak. Geldi.

Büyü bozar, dil çözer gibi. Kırk yıllık isimlerin yepyeni bir
müsemmasını aşikâr eder gibi. Bundan sonra hiç Eylül olmayaca-
kımış ama bundan sonrası hep de Eylül'müş gibi.

Yüz romanın içinde akan tek ırmak gibi her dem kadim her
deltada yeni. Kendisinin farkında değil oysa; kırk parçaya bö-
lünen aynaların sırrını ima etse de gözünde bir masumiyet ba-
ğıyla güzelim Eylül geldi. Bir yağmur uykusuna düşüp de ağır
bir hastalıktan uyanmışım gibi. Bin yıl üzerine ilk kez ağlamış,

çileden geçmişim gibi. Ayaklarım suya, başım göğ'e ermiş gibi. Çünkü Eylül geldi.

“Beni kör kuyularda merdivensiz” bırakmaya bırakmaya, “Denizler ortasında bak yelkensiz” komaya komaya. Karadeniz’in yedi dalgasından, onun ufkunda iki fırtınanın karşılaşmasında kopacak tufandan söz ede ede. Yolcuyu yarı yoldan çevirir gibi, düşmüşü elinden tutup kaldırır gibi. Eylül bana iyi geldi.

Bakmayın bu kadar gibi edatına; Eylül bu, kendisine benzer yine kendisi. Eylül geldi, Eylül gibi.

Yeri gelince senli benli, yeri gelince sizli bizli.

Ama ille de ben’li sen’li.

Eylül gibi, Eylül geldi.

BİR ROMANDAN AYRILMANIN ACISI

Eylül serinliği şehrin üzerine sinse de bilirsiniz ki dört yıldan bu yana sadece sizin içinizde açılıp duran bir şeyden ayrılma zamanı yaklaşmaktadır. Bilirsiniz ki matbaa teknolojisinin maharetiyle bu metin binlerce çoğaltılacak, biricik olan bir şey kopyalarına dağılacak, aslından uzaklaşacaktır. Yıllardan bu yana –yazmak değil– düpedüz içinde yaşadığınız hayatlardan ayrılmanın zamanı gelmiştir ve siz bunun böyle olacağını hiç düşünmemişsinizdir.

Oysa bir metnin sizin defterinizdeki kapağını kapatmak bütün vedalar kadar hazindir. Çünkü bunca zamandır bir tacir ve bir muhacirin hikâyesini anlatırken zamanın ve mekânın yarıldığı pek de yalan değildir. Sorarlarsa eğer, “Şimdi siz bütün bunları uydurdunuz öyle mi?” Kim bilir? Belki uydurur gibi değil, seyreder gibi, hatırlar gibi anlattığınız her şey gerçekten de öyle olmuştur. Ama belki de öyle değildir! Bir şey fark etmez. Değil mi ki dört yıldan bu yana anlattığınız her şey en azından sizin için gerçektir.

Oysa daha ismi duyulduğu andan itibaren bir romanın bütünüyle size ve yalnızca size ait olması keyfiyeti yara almış demektir. Sizden kopup ayrılan ilk yanı ismidir bir romanın. Üstelik

kapak yapılırken ayrılma zamanının yaklaştığını daha kuvvetli bir hüznle anlamışsınızdır. Tasarımcının omuzu üzerinden ekrana bakarken renklerinizi fısıldayabilirsiniz sadece; şekillerinizi şemaillerinizi bulup bir yerden çıkaramayacağınızı bilerek. Bunların hepsini gösteremez bir kapak, sadece sızdırır. O da şu iki resme yansısın. Kahramanlarınızın biri diğerinin göğsüne ona bir gölge bırakacak kadar yaklaşıp. Tıpkı en sadesinden seçilmiş iddiasız bir isim gibi.

Diğer yandan güya bitmiş metni editöre gönderirken ekteki dosyanın adına artık bir “son” eklersiniz. O “son”, gizli bir el değiştirme anlaşmasıdır: “Bu romanın dünyasından ayrılıyorum ben. Metni sana devrediyorum.” Bütünüyle size ait olan, bir yurttanın içindeki sarı gibi hiç kimsenin görmediği bir şey artık başkasına geçmiştir. Bundan sonra kalem başkasının elindedir.

Bu aşamada üç cümleyi metne eklemek bile en azından bir yazışma gerektirir; sizin defterinize hâlâ düşen cümleleri sizin metniniz! Öyleyse artık kapanması gerekir bu defterin. Fakat fotoğraflarda zaman geçmez ve o hayatlar o fotoğrafların içinde, yerli yerindedir hâlâ. Kapanmış bir çeşme damlamaya devam etmekte, baltalanmış ağaç çiçek açmaktadır. Böyle bir defter nasıl kapanabilir?

Hele de bir roman “ince mizanpaj”dan geçtikten sonra artık iyice sizin değildir. Çıktıyı verirler elinize, okumanız için. “Son okuma”dır bunun adı. Alıştığınız satır sonları, elinizle koymuş gibi bulduğunuz satır başları o kadar yerli yerinde değildir ki bu artık yepyeni, bambaşka bir şeydir. Ürkerek bakar bir o kadar tedirgin sorarsınız: “Düzeltilme yapabilir miyim?” Nazikçe cevap verirler: “Sayfa düzenini bozmamak kaydıyla.” Artık ona ekleyebileceğiniz, sayfayı taşırmayacak birkaç kelime hacminden ibarettir. Hem bazen tek nokta bile sayfa düzenini alt üst edebilir. Bir kez daha anlarsınız, o artık sizin değildir.

Sonunda baskıya girmek için görünürde eksik kalmamıştır. Genel yayın yönetmeninin bir işaretine bağlıdır her şey, nefesler tutulmuştur ve vakit daima yorgun bir akşamüzeridir.

Demek artık siz bir fincan çayın üzerinden buhar tüterken, bir otel odasında bir eski zaman fotoğrafına bakarken, bir kayın ağacının üzerinden rüzgâr geçerken bir daha o zamanların içine giremeyeceksiniz. Dilinizden uydurur gibi değil ama kalbinizden kopar gibi, üzerinize yağmur yağar gibi hatırlamayacaksınız o sahneleri. Size kurgu ile gerçek arasında bir koridor açtığı için değil sadece, sizi bir roman kahramanına dönüştürdüğü için de eşsiz olan macera burada bitti.

Sendeleterek çıkarsınız bir romanın bittiği kapıdan. Her şeyi orada bırakarak evinize dönersiniz. Ev bomboştur oysa. Boş gözlerle bakarsınız her zamanki duvarlara. Teneke hazine sandığınıza ne kadar uzansanız da hiçbir fotoğraf açılmaz artık.

Peki şimdi siz ne yapacaksınız? Başka türlü bir yaşamak mümkün müdür ki?

Kitaplarla ünsiyetiniz yoktur sizin. Bir defterleriniz vardır, onlar da kapanmıştır. Hepsini üst üste koyar, siyah bir kurdeleyle bağlar, dolabın en uzak köşesine bir daha açılmayacak şekilde kaldırırsınız.

Artık bu defter kapanmıştır.

Bir defterin kapağı kapanırken bir kitabın kapağı açılır. Bir roman, kapağını, okuyucuya açtığı andan itibaren yazarına kapatır. Onun sadece sorumluluğu size kalır. Ve bu çok acıdır.

II. DEFTER KÂĞIDI

YANIK DEFTER

Yaklaşık bir buçuk yıldır I. Cihan Harbi'ne, yedi iklim-dört bucak-dokuz cephe-yetmiş iki düvel o dehşetli savaşa, özellikle de Kafkas cephesine dair elime ne geçerse yeni bir dikkatle okuyorum. Kuru, soğuk, resmî tarihler. Savaş mecmuaları, krokiler, şemalar, haritalar. Tarih önünde mesul paşaların harp bitiminden sonra manidar ya da manasız bir sükûtle kaleme alınmış telâşeli anıları ya da açık kalplilikle anlattıkları. Biyografiler vesaireler. Fakat bunların hiçbirisi orta direği çoktan çatlamış bir menzil çadırında veya doğrudan yangının ortasında, o çamur deryasında günü gününe tutulmuş az sayıdaki rûznameler (günlükler) kadar canlı ve hazin değil. Çünkü bu günlüklerde o yanık defterin gerçek harfleri kayıtlı.

Elimin altında şu sıralarda İ. Hakkı Sunata'nın *Gelibolu'dan Kafkaslara I. Dünya Savaşı Anılarım* (İş Bankası yay., 2008) isimli günlüğü var. Bu yazıdaki alıntılar o günlükten yapılmış olsa da okuduklarımın tamamı aynı bir defter aslında. Çünkü bu günlükte cepheden cepheye savrulan bir kişide her kişinin serüveni okunurken yazan da aynı isimsiz kişi, aynı "O" özne.

Böylesi bir günlüğü bir tür Cassandra kompleksine kapılarak yani onun nasıl biteceğini bilip de hiçbir şey yapamadan oku-

mak çok acı bir deneyim. Bu satırları yazan, o, henüz her şeyin başlangıcında çünkü. Neler yaşayacağına dair hiçbir bilgisi yok. Bense her şeyi bilmekteyim. Örneğin o, seferberlik ilânı üzerine “Harp altı ay sürmeden sona erer,” şeklinde adamakıllı yanılgılı bir tahminde bulunmakta. Altı ay süreceğini tahmin ettiği harp dört yıl sürecektir oysa.

Günlüğe yansıyan dört yıllık süre içinde, başlarken ve biterken her şey farklıdır. O, ilk sayfalarda umutlu, neşeli, iyimserdir. Henüz İstanbul’daki talim süresince “sabahları çay, zeytin, ekmek; öğle ve akşamları da yemek”, “tıka basa” doymaktadır. Yangını henüz resimden tanıyanların masumiyetiyle, Erzurum cephesine verildiğini öğrendiğinde sevinir bile. Bir gece talimi esnasında “Eyvah nezle olurum,” diye korkabilir hatta. 18 Mart 1915’i de içine alan haftayı “Sakin Günler” başlığı altında kayda geçirecek kadar iletişimden mahrum, günlüğünün o denli başındadır. Hâsılıkelâm, geceleri rahat uyumaktadır.

Fakat şartlar günden güne ağırlaşırken neşe yerini karanlığa, ümit bedbinliğe bırakır. Çok geçmeden o da görmeye başlar “Osmanlı ordusunda askere verilen kıymeti”. Asker cepheye atlarla aynı vagona taşınmaktadır meselâ. “Lüks” bir şikâyetdir bu oysa. Onu bile bulamayacağı günlerin geleceğinden haberi yok, bu ilk şok dalgalarını dehşetle yadırgar. Hisleri henüz uyuşmamış; olağanüstü, sıradanlaşmamıştır. Aylarca taş toprak üzerinde giysileriyle uyumaya çalışacağından bîhaber; taş binada, gecenin ayazında yatmayı, “Aç mısınız tok musunuz?” diye sorulmamışlığı akıllı bir türlü almaz. Ailesinden gelen iki meci diye üzerine “Kimlere yüz suyu döktüler acaba?” diye düşünmeden edemediği sıralarda askerlerin yanık türküleri arasında yol alan sevkîyat treninin penceresinden ömrü boyunca unutamayacağı bir başka anayı görür. Yaşlı kadın köylülere mahsus perişanlıkta, bir eliyle askerleri selâmlamakta, öbür eliyle telgraf direğine

sarılmış hıçkırmaktadır. “Ağlayışın verdiği acıyı hafifletmek için ayaklarını telgraf direğine sımsıkı sarmıştır.” Başka analar da görür yol boyunca. Kendileri için sakladıkları siyah ekmeği “ölüme giden” trendeki askerlere atmaktadırlar.

Ölüm oysa cepheden çok cephe gerisindedir. Koskoca Osmanlı ordusunun askerleri düşman kurşunundan daha çok soğuk, açlık, sıtma, kolera, verem, tifo, lekeli hummanın taarruzunda sapır sapır dökülmektedir. Zayıf, avurtları çökmüş, rengi sapsarı, adım atmaya mecâlsiz askerler, oldukları yere yığılmaktadırlar. “Geldikleri zaman taptaze, çevik, atılgan, pire gibi gençlerdi. Bu zavallılar ne çabuk zayıfladı, kuvvetten düştüler?” Bir de donma afeti. Bir de açlıktan ölme. Sebzesi, eti eksik kumanyadan şikâyet ettiği günler çok geride kalmış, şimdilerde nasipleri “nefer başına 100 gram bulgur”dan ibarettir. Çoğu kez o da yoktur. “Bizi buraya açlıktan öldürmek için göndermediler ya!” diye düşündüğü sırada açlıktan ölmeler çoktan başlamıştır. “Umumi zâfiyet neticesi tevakkuf-ı kalpten vefat!” Doktor raporu budur, açlıktan ölmenin tıbbi adı!

Sayfalar ilerliyor. Günlük sahibinin, buğday başakları gibi dökülen askerler hakkında kaydettiği bir cümleye sıra gelince başımı sayfalardan kaldırıyorum: “Hiç de şikâyetinde bulunmamışlarmış. Yalnız takatsızlarmış ve üşüyorlarmış.”

Benim de takatim yok. Çok ağır bir defter bu. Okunması yürek istiyor. Ve insan son sayfayı çevirip de kapağı kapattığında “Bir daha açılmasın,” diyor, “mahşere kadar açılmasın.”

İKİ YABANCI

Nicedir Balkan ve I. Cihan Harbi'ne dair yanık defterleri karıştıran biri olarak, bizatihi savaşın rezaletini görmüş yerli ve yabancı subayların, askerlerin, gazetecilerin hatıratlarını okuyorum. Gözümün önüne her defasında bir fotoğraf geliyor: Dizlerindeki fer tükenerek bir hendeğin kenarına çöküvermiş, tayın torbası omuzunda, başını kolunun üzerine bırakarak ölüme yakın derin bir uykuya dalıvermiş bir erin resmi bu. Osmanlı sanıyordum meğer Karadağlıymış.

“Askercik”in her savaşta aynı kişi olduğunu anlıyorum bu resme bakarken. Hepsi birbirine benziyor onların ve hepsi yetiştirilmesi için onca emek sarf edilmiş, kendisine onca ümit bağlanmış birer ana evlâdı. Lâkin savaş siyasilerin ihtiraslarında, kumandanların beyninde hazırlansa da asker kesiminin sırtında kazanılıyor ya da kaybediliyor; mutlaka onların sırtına biniyor bu yük.

“Niye savaşır ki insanlar şu herkese yetecek dünyada?” diye sormam gerektiğini biliyorum artık. Böyle bir soru, dünyanın cennet olduğunu zanneden saf kalplerden geçebilir ancak. Oysa dünyanın cennet olmadığını öğrendik nicedir. O vakit kalıyor geriye başka bir soru: Savaşla katliamı, saldırıyla savunmayı ayı-

ran nedir? Yüce bir varlığın korunması uğruna can feda etmekle çirkin bir menfaatperestliğin umuma mal edilmesi arasında nasıl bir çizgi vardır? Çizginin beri tarafındaki kutsal dokunulmazlar bu yazının dışındadır fakat savaşı saldırmacı ve savunmacı olarak ikiye ayırsak bile onun gerçeği değişmiyor. Çünkü savaş, yakıtı masumların bedeni olan bir motordur ve tek masumun bile nâhak yere öldüğü yerde bütün evren ölmüş demektir.

Savaşın “Ne?” olduğunu düşünüyorum şimdilerde, kavram olarak değil yaşam olarak “Ne?” olduğunu. Onun manası belli ama maddeye nasıl büründüğünü merak ediyorum. Durgun suların durup dururken nasıl dalgalandığını, o ilk bulanma ânını.

Savaş önce siyasi ve muktedir bir zihinde bir fikir olarak beliriyor ya da aynı anda farklı zihinlerde zuhur ediyor olmalı. O fikir benzer fikirlerle besleniyor, onaylanıyor, kışkırtılıyor, neticede kıvama geliyor. Sonra resmiyet kazanıyor; meclisten, padişah iradesinden, resmî gazeteden geçiyor, kanuna dönüşüyor. Kâğıt ve mürekkeple varlık buluyor bu aşamada fakat henüz soyut, hâlâ kâğıt üzerinde. Sonra şifreli telgraflar, telefonlar ve ajanslarla gönderilen emirler ve talimatnamelerden ibaret bir eylem takvimi coğrafyanın en ücra köşelerine kadar kan pompalayan bir damar ağsı gibi atmaya başlıyor. Hâlâ kelime hâlinde, kâğıt üzerinde.

Emir muhataba tebliğ edildiğinde, yüz binlerce insanın hayatı bir anda değişiyor, onların bambaşka bir boyuta geçmesine sebep oluyor. O yüz binlerce insanın birerliğinin, kendi hayatlarına dair tasarrufun hiçbir anlamı kalmıyor bundan böyle. Hazırlıklar tamamlanıyor, ordular kuruluyor ve savaş mıntıkasına doğru sevk ediliyor. Tabii bunun bir de aynıyle mukabili var: Karşı ordu.

Nihayet iki ordu birbirine doğru yaklaşırken savaşın manası orada madde kazanıyor. Önce top sesleri duyuluyor. Biraz daha yaklaşıyorlar. Bombalar fırlatılıyor, şarapneller patlıyor. “Kafa,

göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak”, işte bunlar bu zamanda kopuyor, “sırtlara, vadilere, sağnak sağnak” boşanıyor Âkif’in tasvir ettiği gibi. Biraz daha yaklaşıyor iki ordu. Bu defa tüfek atışı başlıyor. Kafasından, gözünden, karnından, kalbinden vurulanlar nereden vurulduğunu çoğu kez anlamıyor bile. Bu da bir süre devam ediyor. Sonra birden tüfek sesleri de kesiliyor, sessizlik oluyor. İşte o zaman anlaşıyor ki süngü savaşı başlamış, artık göğüs, göğüse dayanmıştır.

Birbirini hiç ama hiç tanımayan, dünyalar bir araya gelse karşılaşma ihtimali de bulunmayan iki yabancı, birbirinin tenini, terini, etini, kanını, sıcaklığını, kokusunu hissederek nefes nefese, yüz yüze, ölümüne kucaklaşıyor. İkisinin iniltisi, çığlığı birbirine karışıp kanı yekdiğerinin omuzuna damlarken biri diğerinin gözünün içine bakıyor. Ve en mahrem hâliyle görüyor karşısındaki yüzü, üzerine ölüm ürpertisi sinerken.

Dostoyevski benzer bir bağlamda sormuştu: “Böylesi bir yakınlıktan hangi ruh kendisini yara almaksızın kurtarabilir?”

ÂH HÛ

Söylenecek söz bittiğinde başlar âh. Yeryüzü kelimeleri acıyı ifadeye yeltenip de yersiz ve yetersiz kaldığında. Hesaplar artık bu dünyanın terazilerine sığmayıp bambaşka bir zamana ve mekâna havale edildiğinde. Mum tahtaya, can boğaza, bıçak kemiğe dayandığında.

Bu yüzden âh'ın hâli var kelâmı yok, makamı var nakli yok.

Âh hâlinin sahibi, ana karnındaki cenin biçiminde, öyle bir noktaya gelip dayandığında, Safiye Erol'un mecazıyla söylersek, artık kandilde yağ tükenmiştir. Orada ciğer makamından kopan nefes hiçbir engelle karşılaşmadan hançereden geçerek artık ruhun da bedeninin de taşıyamadığı yangını dışarı taşırır, bir yanardağ infilâkıyla püskürür. Geriye bir nefeslik bir ünlem kalmıştır. Âh!

Acının dünya kelâmına çevrilmesinin mümkün olmadığı o yer, sahibine malûm gayre meçhuldür. Fakat gayrin anlayamayacağı o dilsiz nefesin gaybla ilişkisi o kadar aşikârdır ki, âh kapısının önüne gelip dayanan beniâdeme, âh sahibine, ancak ürküntüyle karışık bir saygıyla bakılır. Mademki nefes madde ile mananın kaynaştığı yerdir, bir yanıyla fiziksel gerçekliği vardır onun bir yanıyla serapa ruhtur, mademki bir mazlum âh çekti-

ğinde evren titrer. Öyleyse âh almak tekinsiz bir şeydir. Halk, âh almaktan korkarken bilir ki âh edenler büyük bir haksızlığa uğramış olmanın alacaklısıdır. Âh çeken bir mazlunun alacağı o kadar büyük, hesabı o kadar derindir ki kendi evreninin sınırlarını çatlatarak bütün bir evreni teshir eder bu nefes.

Eski kültür âh'ın sıcak bir nefes olduğuna inanır ve evrenin cüzlerini âh ile yorumlar. Divanları âh redifi gazeller doldururken, aşk, başına daima bir âh getirilerek hecelenir. *Âh mine'l-aşkî ve hâlâtihî* der Şeyh Galib. Aştan ve onun hâllerinden âh eder. Çünkü hararet kalbini yakmıştır. Necati, âh'ının kıvılcımlarının döne döne yükselip güneşi tutuşturduğunu iddia eder. Fuzulî'ye göre sema, âşıkların ciğerinden kopan nefeslerin hararetiyle dönmeye başlamıştır. Öyleyse dönen göklerin sırrı âşıkların âh'ındadır, bir bakıma evren âşıkların yüzü suyu hürmetine vardır. Necip Fazıl da her şeyin âh ve dua üzerinde döndüğünü işaret eder. Dua da âh'tan başka bir şey değildir zaten. Nihayetinde Kerem'i yakıp kül eden de, keşiş kızı Aslı'ya en yakın olduğu anda dahi ona bir türlü kavuşamamaktan doğan âh'ının ateşidir.

Âh eden âşık'ın niyazla da olsa nazla da olsa iltica ettiği yegâne makam Allah'tır. Âşıkın zikri; "Allah!" diye başlar, "Allah!" nidalarının sonundaki âh hecesinin üzerinde kısalır ve derinleşir. Sonunda âh'ın elifi de kalkar ortadan. Bir nefes hâlinde sadece he vurgusu kalır. Âşık, ünlemini de kaybeder, bir nefesten ibaret kalır.

İşte âşıkın bir he nefesinden, bir soluktan, bir çırpınıştan ibaret kaldığı anda âh'tan hû'ya yol açılır, hû yangını eğer başlarsa orada başlar. En az dört elif miktarı çekilen âh, güzel he ile son bulur eski yazıda. Hû da aynı güzel he ile başlar. Bir nefeste âh, hû'ya dönüşür. Âh'tan hû'ya geçilir. He o nefestir.

Hû, Arapça'daki hüve'dir. Hüve, O demektir.

Ene: Ben. Ente: Sen. Hüve: O.

Ben ve sen, ayrılığı işaret eder, fark makamı. Ama hüve, cem makamıdır. Orada sen ve ben, ayrılık gayrilik kalkar ortadan. Bir tek O kalır. Bu yüzden âh fark makamı ama hû cem makamı, tecelli ânıdır. Âşık orada, geçebilmişse eğer, âh'tan hû'ya geçmiştir. Yağından sonra, bizatihi kendini yakarak ışıık saçan kandil de tükenmiştir.

Büyük âh yangınlarının sonunda bu yüzden daima hû vardır. Eğer âh, hû'ya bağlanmışsa âşık bu defa düştüğü yerden kalkar. Bittiği yerden başlar. Öldüğü yerden doğar. Dönüp geri bakmaz bile artık. Baksa bile gördüğü, bıraktığı değildir. Çünkü kendisi de o eski o değildir. Bu öyle bir kırkinci kapıdır ki onun ardında bir hû nefesi bütün âh'lara bedeldir.

Âh'tan hû'ya geçemeyen âşıklara gelince. Onlar arafta dolaşan ruhlar gibi, âh'tan geçmiş ama hû'ya varamamışlardır. Onlardan geriye bir kuru âh kalmıştır. Bir de bir teselli: *Bu da geçer ya Hû!*

Diyor ya şâir: *Âh efendim bir bilsen hâlimi*

Bir de. Bütün mezar taşlarında istisnasız ya *Âh ölüm* ya da *Hüve'l-bâki* vardır.

“HÜVE’L-BAKİ HÜVE’L-BAKİ”

Kimi dimdik ayakta kimi yarı belinden kırık kimi tümünden yıkık mezar taşları, üzerindeki fesler, kalemler, kılıçlar, gemiler, yeniçeri başlıkları ile ölünün, sağlığındaki mesleğine, eğilimine, sosyal konumuna göndermede bulunur. Bu şekillerden anlarız ki orada yatan ya gemicidir ya askerdir ya şairdir ya ilmiye mesleğindendir vesaire. Dantelli, güllü, çiçekli, yemenili zarif taşlar ise orada bir kadının yattığını söyler.

Sosyal tarihi fevkalâde zenginleştiren onca mezar taşı, hattatın, nakkaşın, taş ustasının elinden çıkarken üzerindeki yazılar da edebiyata dokunur. Bunlar eğer taşçının insafına bırakılmamışsa ya geride kalanların duygularına tercüman birer mektup ya da bizzat giden tarafından henüz onun sağlığında kaleme alınmış birer veda cümlesidir. Şairin sağlığında söylediği mısra şimdi mezar taşındadır:

Bir taş kalpli uğrunda ölen Necati hiç olmazsa ölümünden sonra onun kalbinin içinde uyumak istemektedir. Öyleyse mezarının mermerden yapılmasını vasiyet eder.

*Bir seng-dil firâkına ölen Necâtî'nin
Billâhi mermer ile yapasız mezârını*

Şiiri Lâle Devri'nden bir şenlik yerine benzeyen Nedim'in taşında tecahül-i arifane ile sorulmuş bir soru vardır. Evvel o kadar güzel söz söyleyen Nedim şimdi neden suskundur?

*Ey Nedim ey bülbül-i şeydâ niçin hâmûşsun
Sende evvel çok nevâlar güft ü gûlar var idi*

Zincirlikuyu mezarlığının ilk “sakini”, tezatların şairi Hâmid'in başına onun “Ölü”sünden alınan beyit kazınmıştır. Mezar taşını işaret eden şair onu alnına, alın yazısına benzetmektedir. Her ikisi de tıpkı mezar gibi, ilk bakışta sükût içinde görünse de derinlerinde mahşer kaynamaktadır.

*Bu taş cebînime benzer ki ayn-ı makberdir
Dışı sükût ile zâhir derûnu mahşerdir*

Cahit Sıtkı'nın mezar taşında “Sanatkârın Ölümü” isimli şiirinin ikinci kıtası, sade mi sade durmaktadır.

*Gitti gelmez bahar yeli
Şarkılar yarıda kaldı
Bütün bahçeler kilitli
Anahtar Tanrı'da kaldı*

Şimdi artık dünya zamanının dışındaki Tanpınar'ın mezar taşında ise meşhur o iki mısra, tam da yerine ve zamanına muvafıktır.

*Ne içindeyim zamanın
Ne de büsbütün dışında*

Bazen mezar taşlarında sağ salimken o kadar dikkat edilen isimden bir “T” düşer bir “L” eklenir: “Atilla” İlhan. Bazen fazla söze hacet yoktur sadece bir imza yeter: “Necip Fazıl.” Bazen bir dörtlük, Tahirü'l Mevlevî'nin kitabesindeki gibi, kinayeli bir dertleşmenin hikmetine yaslanır.

*Eli boş gidilmez gidilen yere
Boş gelmedim ya Rab ben suç getirdim
Dağlar çekemezken bu ağır yükü
İki kat sırtımla pek güç getirdim*

Bazen de hikmet, “harabat ehlini hor gören zâhid”den kinaye, keskin ironik sembollerin ve batını tezatların arkasına saklanır. Neyzen Tevfik’in mezar taşındaki gibi.

*Sen sûrete bakmakla hüküm verme sakın
Gel sîreti gör Hakk’ı temâşa ediyor
Hep Neyzen’i sarhoş görüyorsan ne çıkar
Meyhânede bak Kâbe’yi inşâ ediyor*

Neyzen’in kendisine üstad saydığı Eşref ise insanlardan canı yananların özeti olan meşhur taşın sahibidir.

*Kabrimi kimse ziyaret etmesin Allah için
Gelmesin reddeylerim billâhi öz kardaşımı
Gözlerim ebnâ-yı âdemden o kadar yıldırı ki
İstemem ben Fatîha tek çalmasınlar taşımı*

Eşref’in mezar taşının mukallitler tarafından çalındığını söylemeye gerek yok tabii.

Dünya kelâmıyla yazılmış dizelerin üzerinde muhakkak bir “Hüve’l-baki” taşıyan bütün mezar taşı yazılarının özeti ise bana öyle gelir ki Abdülbaki Gölpınarlı’nın taşında çıkarılmıştır:

*Bezmimizde eccl sâkî
Oluruz Hakk’a mülâkî
Değil baki Abdülbaki
Hüve’l-baki Hüve’l-baki*

MİNYATÜRÜN GÖLGESİ

Batı sanatının eksenini teşkil eden mimesis, Platon mağarasının içi ile sınırlı. Bu yüzden genelgeçer algı nezdinde kavranması kolay: Sanat bir yansımadır; sanatçı da tabiatı yansıtmadaki ustalığı nispetinde başarılı sayılır. Bu ilgiyle, resimdeki çocuk çocuğa, üzüm salkımı üzüm salkımına, perde perdeye benzemek mecburiyetindedir. Leonardo'nun atölyesi anatomi laboratuvarına dönüşür bu yüzden. Michelangelo yaptığı Musa heykeline aynı sebeple "Konuş ey Musa!" diye haykırır.

Sanatçının hangi tehlikeli sulara gezindiğini uyarın "Konuş ey Musa!" meselesi, İslâm kültüründe mimetik sanatların neden itibar görmediğinin de cevabını verir aynı zamanda. Müslüman sanatçı Allah'ın yarattığının bir benzerini "yaratmaktan" ve onu açıklamaktan şiddetle kaçınmaktadır.

Bu tavır, İslâm sanatlarının mimesise zıt bir kavram olarak soyutlayıcı üslûbunu da açıklar. Mağaranın içi ile değil dışı ile meşgul olan Müslüman sanatçı görünür âlemin (âlem-i şühûdun, masıvanın) görüntülerini tekrar eden benzetmeci sanatla oylanmaz. Onun akli mağaranın dışındadır çünkü. Gölgelelerin kendileri ile değil onların asılları, özleri ile meşguldür. Mave-radan (ötelere, âlem-i gaybdan) haber vermek istemektedir.

İslâm sanatlarının soyutlayıcı üslûbunun genelgeçer algı nezdinde kavranabilirliğini güçleştiren mesele de bu noktada zuhur eder. Maverâ henüz sadece bir sezgi alanıyken onu anlatmak ne derece mümkün olabilir? Mağaranın içindeki tutsak, mağaranın dışını görmemiştir ki onu tasvir etsin. Öyleyse duyuşal düzlemdeki bu habersizlik hâli Müslüman sanatçıyı anlatmak istediği şeyin aslını değil mecazını, kendisini değil yorumunu, tasvirini değil temsilini kurmaya sevk eder.

Ancak burada da yine bir problem olarak karşımıza dikilen şey insan muhayyilesinin mağaranın içi ile sınırlı olduğu, bunun dışında hiçbir şeyi tahayyül edemeyeceği meselesidir. Bir başka ifadeyle mağara içi malzeme ile sınırlı olan sanatçı, mağara dışından nasıl haber getirecektir? Anlatmak istediği şeyin bir “gerçekliği” yoksa onun temsilini, mecazını, yorumunu nasıl kuracaktır?

Bunun naslını bir örnek olarak minyatürde arayabiliriz. Bir ucuyla doğaya bağlı kalan fakat diğer ucuyla doğadan hayli uzaklaşan minyatür, İslâm sanatlarının soyutlayıcı karakterini verir bize. Nakkaşın elindeki malzeme Batılı meslektaşıyla aynıdır. Onun da dağları, geyikleri, lâleleri, insanları vardır. Fakat bunları kullanma biçimine baktığımızda onun, mimetik olandan farklı bir yol izlediği görülür.

Minyatür her şeyden evvel “canlı gibi” olma iddiasını ve bu yanılşmayı sağlayan üçüncü boyutu, derinlik vehmini, perspektifi reddeder. Renklerin saf hâllerinde tonsuz olarak kullanılması, uzaklık yakınlık hiyerarşisinin ihlâl edilmesi, ışık gölge oyunlarından kaçınılması gibi. Böylece nakkaş uzaktaki bir dağın üzerinde otlayan geyiğin kirpiklerini de yakın plandaki padişahın kirpikleri gibi tek tek çizerken; dağın üzerindeki lâle yapraklarının damarlarını da saray bahçesindeki eşdeşi gibi ayrıntılı olarak gösterirken her şeyi bir yüzeye indirger. Gösterdiği şey,

eni ve boyu olan fakat derinliği yani “canlılığı” olmayan bir hayal sathından ibaret kalır.

Böylece mağaranın içindeki malzeme dışında bir şeye sahip olmayan nakkaşın o malzemeyi kullanarak mağara dışına ilişkin nasıl bir yorum yaptığını, nasıl bir temsil bir mecaz kurduğunu görürüz. Nakkaş, çizdiği gölge resmin karşısında “Konuş!” diye haykırmak yerine İbn Arabî’nin evren özeti gibi bir özet çıkarmaktadır. Onun kâğıdında da her şey “Vehim ve hayal yahut perdelere vuran akisler veyahut gölgeler”den ibarettir. Kâğıt üzerinde seyrettiğimiz şey, canlı bir öz değil gelip geçici bir gölge, bir surettir.

Bu yüzden minyatürlerde cisimlerin gölgesi yoktur. Resmi seyredene hepsi aynı ortak yüzle bakan; böylece bireyselliği, vurgulanmak yerine, reddedilen onca insandan hiçbirinin gölgesi yere düşmez; bu dünyaya ait olmayan Anka gibi. Onların kendi gerçekliklerinden söz edilemez ki gölgeleri olsun.

FASL-I LÂLE

Hayret! Bir devir nasıl olur da bir çiçeğin adıyla anılır? III. Ahmed'inden Patrona'sına, Mütferrika'sından Nedim'ine, Nevşehirli'sinden Yirmisekiz Çelebi'sine, Levni'sinden Van Mour'una, Sâdâbâd'ından kâğıt fabrikasına, kraldan çok kralcısına ve fitne fücüruna kadar tarihe geçecek onca kişi, olay, kurum, kavga gürültü, isyan ihtilâl varken bir devri bir çiçeğin adıyla anmak nasıl bir toplumsal zihniyetin neticesidir? O isim ki söz konusu devrin kapanmasından çok sonraki zamanlarda konulmuştur ve öyleyse hayrete gerek yok, her şey unutulsa bile lâleden geriye unutulmaz bir hatıra kalmıştır.

Bu devirde sıfatı lâle olmayıp mutluluk veren kim bilir ne az şey vardır. Lâle bahçeleri, lâle eğlenceleri, lâle yarışları, lâle sohbetleri, lâle desenli şahlara lâayık dokumalar ve elbet lâle müzayedeleri, lâlenin rekabete dayalı ekonomisi. Lâkin getirdiği barış ve onca ıslahat arasında gözden kaçan karnı aç öfkeli halkına, mutlak iktidarın hesaba katamadığı sokak muhalefetine ve birçok politik sebebe bağılı olarak kanlı bir isyanla sonlanır bu devir. Lâle de, devri geçmiş paralar gibi yavaş yavaş hayattan çekilir. Bütünöyle unutulmasa bile günah onun sırtına kalır, hatırası büyük yara almıştır. Şu nisan günlerinin bahtiyar lâleleri

pek de iyi niyetle anılmadıkları bir zamanların varlığını bilseler türlerinden biri olan “ters lâle”ye dönüşürlerdi belki de.

O zamanlarda İstanbul’da bir lâle soğanına bir servet değeri biçen simsarlar Amsterdam kanallarında intihar eden kimseler aynı çılgınlığa tutulmuşlardır. Lâle çılgınlığının bir tarafı ekonomiktir elbet ama daha önemli yanı kültürelidir. Adını bir döneme vermiş bu ince çiçek sanat ve kültürün var olduğu her yerde olduğu gibi asırlar boyu Türk sanatında da önemli yer tutmuştur. Camiler, mescitler onun ismiyle anılmış; şiirler, şarkılar ilhamını ondan almış; birçok çeşmede, mezar taşında, ebruda, minyatür, çini, seramik, dokumacılık ve camcılıkta; askerlerin zırhlarında, keskin kılıçlarında hep onun figürü var olmuştur. O kadar ki onsuz pek az şey tam olabilmış; onun inceliği, kırılganlığı, gizemi kendi kültürünü her şeyin içine eklemiştir. Görünen bir tek o olmamıştır elbet ama hep o aranmış, “İşte tamam,” demenin en emniyetli yolu o olmuştur.

Bu yoğun sevginin sebebi üzerine hayli mürekkep tüketilmiştir. Kesin hüküm çıkarmak için sebebin peşine düşecek olsak daha ne kadar gerekçe bizi hayrete sürükler kim bilir? Fakat sembolcü kültürümüz bu konuda da oldukça cömerttir ve bir çiçeğe yüklenmiş anlamların ne kadar derin olabileceğini şimdilerde tasavvur etmek özel bir gayret içine girmemize bile sebep olabilir.

Her şeyden önce lâle tektir. Tek’liği O’ndandır. Vahdet. Lâle dik bir çiçektir, eliftir. Maverâ. Burası değil öte. Yapraklarının duaya açık elleri hatırlatması da bir o kadar güzeldir. Keza lâle ile *hilâl* ve *Allah* lâfızları arasındaki ortak sayı değeri artık o kelimenin manası hâline gelmiş, bu da lâlenin Hakk’ın simgesi sayılmasına yol açmıştır. Bu talihli sayıdaşlık onu diğer çiçeklerden ayırır.

Öte yandan lâle satıh üzerinde derinliğini, gerçekliğini kaybetmeye, doğadan koparak stilize edilmeye en uygun çiçektir. Bu, onun imajını dünyevîlikten uzaklaştırıp uhrevî olana götürür. Kültürümüzde bu kadar kullanılıyor olma sebeplerinden biri de budur. Gerçeğine asla rastlayamayacağımız birtakım formları lâleli sanat işlerinde görürüz. Çini bir pencere alınlığında açmış mavi bir lâle gibi. Hiç yadırgamayız ki.

Belki lâlenin bu dünya ile bağlarını koparıp maveraya açılması bunca kolay olduğundan akli ötelerde olan ebruzen, suyun üzerine gül resmetmekle uğraşmaya kalkışmaz da lâleyi bir çırpıda çekip çıkarır. Çünkü lâle üçüncü boyutunu kaybetmeye, gelip geçici bir hayal resmi vermeye, dünyevî derinliğini kaybetmeye dünden razıdır ve bu hâliyle Müslüman sanatçının arzu ettiği hayal formuna peşinen yakışmaktadır.

DEVİRİNİN DIŞINDA LÂLE

Hangi dili öğrenirsek öğrenelim herhâlde ilk ezber ettiğimiz sözcüklerdendir çiçek. Enine, boyuna kesitlerini gösteren onca botanik şemasına rağmen taç yapraklar, çiçeğin çiçek olma hüviyetini yalnızca kendi kazandırmışçasına onun çağrışımlarının ilk fotoğrafıdır. Yeşil yapraktan, gövdeden, dikenden, kökten ayrı değil elbet ama hepsinin tepesinde, âdeta nihayetinde. Sancılardan sonra meyvelerden evvel.

Bir çiçeğin adı anıldığı vakit, akla ilk olarak taç yaprakların gelmesi tesadüften değildir. Biçimce, kokuca, renkçe sayısız bileşeni onu, toprak altı ve üstü mahlûklar, uçan kanatlı, uçmayan kanatlı, az bacaklı, çok bacaklı, nihayet insan; ne varsa, hepsinin nezdinde yüzüne hayran bırakır. Güzelliği, çiçeğe, kısmetinin taşmasında hak edilmiş bir doğurganlık getirir. Bir böceğin ayakları; bir kuşun, üzerinde salınışı, onu yenibaharlara taşıyan vasıtaları hep güzelliğinin, diğer meziyetlerinin keşfine dikkat çekmesinden ötürüdür. Elçiler memnun ve kendisine yakındır. Bu âlemde en kadim bu hesap, en medeni hâliyle de yırtıcı olan dünyevî değişkenlere boyun eğmeden, çiçek, hilkatinin hakkını verme teşebbüsünden asla vazgeçmez. Hesap

hep aynıdır: Arılar ballı ve tohumlu takaslarından ezeli ve ebedi memnun kılınmışlardır.

Lâkin herhâlde çok az kişi arı olmak ister. İşin ucunda bal dahi olsa belki daha çekici olan, çiçeğin rengine, kokusuna yanaşmaktır. Ve fakat hangi çiçeğin? Bu soruya âdemoğlunun kendi verdiği cevaba daha az kafa karıştırıcı şekilde kimsenin ulaşamadığı şüphe götürmez bir gerçektir. Gelgelelim kafası karışmaya pek meyilli insan hangi çiçeği sevdiğini düşünmeye belki fırsat bulamamış belki bunu hiç önemsememiştir. Belki bir çiçek adıyla yeryüzüne gelmiş ve böylece bu sorunun cevabıyla doğmuştur. Kim bilir?

Fakat çiçeklerin içinde öyleleri var ki tüm bu renkli karmaşalarda meziyetleri, taç yapraklardan daha fazlasını taşır. Sadece bir medeniyetin sembolü olmak bile çok şeyken, topyekûn dünya yüzeyinde el üstünde tutulmuş bir çiçek bahsidir bu. Bu çiçek lâledir.

Genel görüş lâlenin vatanımıza Orta Asya'daki atalarımızla beraber geldiği yönünde. Modern insan, Avrupa'da da popüler bu çiçeğin Hollanda menşeli olduğu kanısını değiştirir yahut değiştirmez. Ama değişmeyen gerçek, lâleyle tanışmak onunla kaçınılmaz bir muhabbeti başlatmıştır. Çünkü soğukkanlı kalınamaz onun huzurunda, lâle çılgınlığı çağırır.

Lâleyi bu kadar değerli, bu kadar müstesna kılan nedir? Onca çiçek arasında kan gibi kırmızısı yahut diğer muhteşem renkleri mi? Benzersiz zarafetinin yanında dilini bilene sanıldığından güçlü olması mı? Efsanelerin şah kişisi olması münasebetiyle müstesna kılınması mı? Taşrada doğduğu hâlde kentin zarif ve soylu yüzüne dönüşmesi mi?

Lâle bir çiçekten daha fazlasıdır. Bir devre adını vermesi ilk akla gelen. Haksız da değiliz hani. Belki Osmanlı'nın sanat ve

güzele verdiği kıymetin sonucu şimdi bile lâle bu denli içimizde. Yahut lâlenin kendisi bunca hatırayı oluşturan.

Fakat efsanelerine, manalarına, sembollerine, fasıllarına geçmeden önce bile lâle bir çiçek olarak anlamlıdır. Bu anlam doğuş vaktiyle ve cüssesiyle ilgilidir en fazla. Yılın kısa sayılacak bir zamanında görürüz lâleleri. Güzelliğinin seyri başladığı vakit elbet bir tek soğana bir tek lâle göreceğimizi biliriz. Kimi onu şımarıklıkla, nankörlükle, kaprisle, cimrilikle suçlar bu özelliğinden dolayı. Oysa onun az çiçekli oluşuyla ilgilenirken gözden ne çok şey kaçır. Bu yetinme hâlinin bizde doyumsuzluk kurguladığı açıktır ve bunca sevilmesi bu nazlılığa bağlıdır.

Kış sonudur. Herkes çiçeğe, yeşile hasretken, en küçük bir renk zaten soluk ve çıplak toprak üzerinde çılgıncasına tezat doğuracakken, dahası biz en azına razıyken, o gelir. Asildir ve tüm gücünü bir tek noktaya nakledip yoksunluğun ortasında en güzeli hedefler. Etkisi ani, hatırası derindir bu yüzden.

Tartışacak bir şey yok. Bu söyleten, bu güzel, bu hasbahçenin hası, köküyle tacıyla, sapıyla yaprağıyla, tekliği ve gururuyla; siyahını bile görmüş gözler üstüne; vallahi lâledir bu.

MANİFATURA MAĞAZASI

Geçenlerde yarım metrelik bir bez parçası almam gerekti. Bayram üzeri kalabalığından bunalmış, Semerciler Yokuşu’nu inerken; çocukluk hatıralarının bir kısmı bir manifatura mağazasında takılıp kalmış biri olarak düşünüyordum bilgiç cümlelerle:

Modern zamanların teknolojisi dünyayı tekeline alalı beri hayatımızdan çıkan figür: Terzi. Onunla birlikte kumaş mağazaları da pılsını pırtısını toplayıp yok oldu. Her şeyi en fazla bir mevsimlik giyim nazarıyla satın alınca, tüketilecek nesnenin adını, cinsini, özelliğini bilmenin de bir anlamı kalmadı. Oysa ne güzel kumaşlar vardı. Tene dokunuşları kimi ürperti, kimi yakma, kimi batma. Kimi sevilesi kimi nefret edilesi. Sonra taşrada bir manifatura mağazasının kendine özgü takvimi. Kasaba pazarları, fındık hasadı artırırды kumaş satışını meselâ. Ama bir manifaturacının yüzünü en çok güldürebilecek şey dükkânının kapısından içeri daha ilk attıkları adımdan ağırlık dizmeye geldikleri hemen anlaşılan bir kalabalıktı. Ağırlık, gelin gardırobu demekti ve daima dizmek eylemiyle birlikte kullanılırdı. Çünkü tarafların maddi durumuna göre ucu daima açıktı. Ağırlık almaya daima bir sülâle kalabalığıyla gelinirdi ve az değildi ağırlık diz-

me esnasında iki arşınlık kumaş uğruna çıkan tartışmalar hatta bozulan işler, iptal edilen düğünler. Eski zaman işte!

Serzenişli cümleler birbiri ardına diziliyor oysa kapısından girdiğim manifatura mağazasının tek katla yetinmeyip üç kat çıktığına, rafları dolduran top top kumaşlara ve karınca sürüsünü andıran kalabalığa bakınca yanıldığımı anlıyorum. Kumaş hâlâ alınır satılır bir meta ve burası bambaşka bir dünya.

Hangi tezgâhın önünde dursam bana sıra gelmesi için dakikalarca bekliyorum. Fakat sıkılmıyorum. Çünkü burası elinden iğne iplik geçen kadınların tanışsız birbiriyle sohbet ettiği bir yer. Herkes mutluymuş zannediyorum; bu mutluluğun bana da sirayet etmesi gecikmiyor. Burada kadınlar birbirinin dilinden anlıyor ve ben fitratımda hazır bulduğum ilgiyle o dile katılıyorum.

Önce tatlı bir genç kız yakınıyor hizmet aksamasından ama gülümseyerek. Ben de gülümseyerek dinliyorum onu. Tezgâhlardan birinin üzerine yayılmış bir dantel dikkatimi çekiyor o sırada. Gülkurusu renginde ve çok güzel. Şerbet gönlüm anında bu kumaşa doğru akıyor. “Alıversem mi ben de bir metre? Ama ne yapılır bundan?” Evirip çevirirken omuz başımdan doğru bir ses duyuyorum. Meğer sofra altlığı olarak kullanılıyormuş. Bir kelime telâffuz ediliyor hatta, televizyondaki yemek programlarının dilimize armağan ettiği bir kelime. Aklımda kalmıyor.

Ne alacağımı unutmuşum çoktan. Bir müzeyi dolaşır gibi dolaşıyorum tezgâhların önünde, renklerin, dokuların, kokuların arasında. Çocukluğu bir manifatura mağazasına uğramış biri, kumaşları ilk hatıralarının resminden ancak renklerine göre tasnif edebilir. Kırmızılar, maviler, fes rengiler, üvezler. Sonra desenleri fark eder. Çiçekliler, kareliler, çizgililer, alaca bulacalılar. Akli biraz daha erdiğinde tülleri divitinlerden, taftayı ketenden, kadifeyi satenden ayırt etmeye başlar. İşte; satenler, danteller ve kadifeler hâlâ kumaşların şahı gibi duruyor. Ama burada hiç

tanımadığım yepyeni türde kumaşlar da var. Öyle ki dükkândan çıkmak istemiyorum. Adamakıllı cesaretlenmişim, fikir bile beyan ediyorum. Gencecik bir kadının elinde kemik rengi kadifeye benzer bir kumaş var. Ne yapacağını soruyorum. Uzun uzun anlatıyor güler yüzünü esirgemedi. Kızına, üç yaşındaymış, bayram için “bolero” diyecekmiş. Geçenlerde hazırını görmüş ama hem çok pahalıymış hem de kumaşı bir elek kadar seyrek, üflesen uçacak kadar da hafifmiş. “Dikmek daha iyi, hem daha ucuz hem daha güzel oluyor; bilmeyenler alıyor mecbur,” diyor. “Mecbur!” diyorum ben de.

Fakat o ne! Şu tezgâhın önünden geçerken, “O kadar arayıp da bulamadığım elbisenin kumaşı şu değil mi?” Elimi uzatıyorum, anında onay geliyor: “Ondan çok güzel elbise olur.”

Manifatura mağazasından nasıl mı çıktım? Münzevi cumartesiye katılmış tatlı kumaş sohbetlerinin yüzümde asılı kalmış tebessümü ve ne yapacağımı bilmediğim bir yığın kumaş ile.

SAHHAF DÜKKÂNI

Burası bir sahhaf dükkânı. Kitabın, kokusundan tanındığı, iki satır arasına yüz yıllık telâşenin sindiği yer. Eskidikçe değeri artan, uzaklaştıkça itibar kazanan nüshaların dünyası.

Kendisine anlatılan rüyanın ağırlığına dayanamayarak tutunduğu daldan kopan bir su damlası ağırlığında içeri adım attım. Yana yakıla aradığım birkaç kitap vardı aslında. Fakat her defasında olan şey yine oldu. Bunca okunmuş kitap bir araya nasıl gelmişti; bu çetrefili hâlletmeye çalışırken vaktin ucu uçtu gitti.

Eşyanın yaşama dokunmuşluğu onun büyüleyici yanı. Eşya tanıktır çünkü. Siz gidersiniz o kalır. Biten biter, o olduğu gibi devam eder. Sahhaf eline düşen kitap bu yüzden farklıdır. Nadide nüsha olmasa bile onun daima bir hikâyesi vardır. İlk sayfada ithaflar, imzalar, isimler. Altı çizili satırlar, işaretler. Kapaklarına dokunan eller, satırlarına düşen gözler. Tek tek oradan buradan toplanmış kitaplar, dergiler ya da bütünüyle sahhaf eline devredilmiş kitaplıklar, kütüphaneler. Nasıl alındıkları nasıl okundukları? Ne olmuştu da buradalardı?

Sahibi ölüp de varisi bulunmayanlara, kıymeti bilinmeyenlere, para sıkıntısından görücüye çıkarılanlara alışığız gerçi. Lâkin o gün öğrendim ki birlikte bir kütüphane oluşturup da ayrılan

sevgililerin kitapları için de sahhaftan başka çıkar yol kalmamış. Paranın bölüşülmesi kitapların bölüşülmesinden daha kolaymış çünkü, aritmetiğe daha kolay gelir bir yanı varmış.

Sonunda kitapları kendi hikâyeleri ile baş başa bıraktım. Aradıklarımın adını sıraladım. İlki, baskısı tükenmiş bir parça. *Doğuda Kahve ve Kahvehaneler*. Nadir bir kitaba sahip olmanın bedeli ağır. Orijinal fiyatından daha fazlasını gözden çıkardım. Ardından, nicedir aradığım kitabı mırıldandım. Puşkin'in *Yevgeni Onegin*'i. Kâzım Taşkent'ten çıkmıştı hani. Sahhaflar da çağ atlamış, teknolojiyi yakalamış. Sahhaf hanım kedilerinin arasında bilgisayarına göz atınca, "İki dükkân ötede var," dedi. Hayret! Hatırladığım kadar kalın değilmiş ama bu yıl satın aldığım kitaplar arasında en kıymetlisi.

Şehname'yi de bir cilt oradan bir cilt buradan tamamladım. Fakat sürprizler eksik değildi. Leylâk rengi kapağında güle oynaya, düşe kalka ölüme doğru yürüyen siyah silüetleri ile Bergman'ın *Yedinci Mühür*'ünün Bilgi'den çıkmış senaryosu bir hediye paketi gibi karşıma dikildi.

Kitaplardaki yaşanmışlık hüznüne rağmen bir sahhaf dükkânının daha hazin yanı kutulara doldurulmuş, arkası yazılı imzalı, pullu adresli kartpostallar. Fakat en hazin olan, en fazla 70'li yıllardan kalma insan fotoğrafları. Üzerlerinden geçen zaman onların şahsiyetlerini geçersiz kılacak kadar fazla değil ve bu insanların çoğu büyük ihtimalle sağ. Eski olsalar da antika değiller yani. Bu yüzden bunca acı.

Ne olmuş da şu damatlar gelinler, ziyafet sofrasında yemek yiyen ekâbir, şu kartopu oynayan çocuklar, bir kameriyede semaver kaynatan arkadaşlar mahremiyet albümlerinden ayrı düşmüş, başkalarının görüş alanına özensizce girmişler? Bu dayanılmaz yanı fazla kurcalamadım. Yaralarıdeşmeden kendimi dergilerin olduğu tarafa attım.

Tarih sırasına göre *Hayat* mecmuaları. En üstte 18 Mayıs 1956 tarihli sayı. Kapağında İran Şahı Rıza Pehlevi ile Kraliçe Süreyya. İkisi de henüz genç, *Yedinci Mühür*'ün yolcuları gibi, neler yaşayacaklarından bihaber. Ayaküstü sayfalarını karıştırdım. Hüsrev Gere, Nezihe Araz, Refik Halid imzaları. Gelinlik modelleri, burç sayfaları. Bunun bir de, yıllar sonrasına ait Farah Diba'lı bir sayısı olmalı. Annemin, çocuğu olmadığı için ikbalinden olan Süreyya'ya yazıklansa da, iki sayıyı da özenle sakladığını hatırladım. Diğer tomara geçip 1957 yılını kurcalamaya başladım. Hayret! Hepsi var da mayıs yok! Yok mu sahi? "Vardı ama az önce biri aldı," dedi sahhaf. "Kapağında Brigitte Bardot'nun resmi vardı hatta." Görmedim, sahhafın yalancısıyım.

Dışarı çıktığımda havada kar kokusu vardı. Sert bir yağmur tanesi yanağıma çarptı. Gözlerimi önce göklere kaldırdım. Parçalanmış bulutların arasında mavilenmiş bir gök parçasına baktım. Sonra *Onegin*'den rastgele bir sayfa açtım kalabalığa aldırmadan. Gözüme çarpan ilk mısraları okumaya başladım.

OTUZ YIL KAFTANI

Zaman ne de çabuk geçiyor Mona, demiş şair.

Doğru.

Bana kalsa beşinci, taş çatlasın altıncı yılımdayım.

Oysa otuz yıl olmuş ben mesleğe gireli. Türkiye Cumhuriyeti'nin bir memuru olarak hizmet vereli.

İlk anda bu “otuz yıl” meselesi biraz canımı sıksa da, fakülte çapında neredeyse ufak çaplı bir kriz yaşanacaktıysa da, yüzüme vurulan kara kapaklı defter yalan söylemiyor. Ne yapalım “Zaman diye bir şey yok,” diye üstesinden geliyorum.

24 Kasım 2010. Günlerden, yaprakların en sarı, rüzgârların en kible eseni. Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin Fatih Eğitim Fakültesi'nde “Öğretmenler Günü.”

Bana verilecek plaketi almak için sahneye çıkmaya bile razı geliyorum. Asosyallerin en tescillisi. Merdivenleri tırmanırken aklımdan bütün bunları geçiriyorum.

Bana verilen ödüller içinde daha büyüğü yok, bedelini ağır ödetmiş olsa da (otuz yıl!).

Önce teşekkür faslı.

Kapısındaki güvenlikçisinden dekanına, hizmetlisinden öğretim üyesine, idari personelinin yemekhane görevlisine kadar. Fatih Eğitim Fakültesi'nin bütün mensuplarına.

Beni, bunca uzun bir süre boyunca bütün hata ve sevaplarımla, doğru ve yanlışlarımla, düşmelerimle ve kalkmalarım ile sahiplenene, varlığımı olduğu gibi benimseyen fakülteme teşekkür ediyorum.

Ama en çok da öğrencilerime.

Hiç kuşku yok. Onlar olmasa böyle olmazdı.

Mikrofonun sesi çatlasa da hoca ve talebe arasındaki o en gizemli ilişki derin bir sessizlikte işitiliyor.

Bu faslı kazasız belâsız bitiriyorum.

Sonuç yapmalı oysa.

İçten geçene esirgemedene döküp saçmalı şimdi.

Benim önümde bir otuz yıl daha yok. Ama onların önünde var.

Onlar. Yani şu, koltukları doldurmuş, öğretmenliğe bir iki, bilemedin üç dört yılları, bir de KPSS mesafesi kalmış olanlar.

Ve “İnsanın en kuvvetli iştiağı ebedilik iştiağı.”

Öyleyse şu dünyadan geldi de geçer bir kadın; gül bezekli sağ avucumu önce göklere gösteriyor sonra onlara açıyorum.

Bu otuz yılı huzurda, bir salon dolusu tanıgın ortasında onlara devrediyorum.

“Benim için değilse de sizin için, nice otuz yıllara!” diyorum.

Gülüşsek de hangi yanımdan silkseler içim dışım gül kırığı, dökülüyorum. Yanık kokusu geliyor notlarımı aldığım kâğıtlardan. Bıraksam kendimi, buhar olup havaya karışacağım, ter olup olduğum yere yığılaacağım.

Otuz yıl!

Zaman diye bir şey yok, evet.

İlk günün cehaletinde, beceriksizliğindeyim fazlasıyla. Ömrühayatımda almak için sahnesine çıkmaya cesaret ettiğim tek plaketi, kürsüde unutup yerime dönüyorum.

Siz, bu satırları okuyanlar, onu “Yazıcı” olarak tanırırsınız.

O, bugün de, kendini raptetmeye çalıştığı belirgin vasfıyla ve her zamanki gibi hocaydı.

Sırtına görünmez bir kaftan, kaftanların en güzeli atıldı.

Umulur ki veda gününde, Fatih Eğitim’in denize açılan meşhur rampası üzerinde, ardı sıra sürüklenir.

BAŞKA TÜRLÜ BİR MEZUNİYET YAZISI

Şimdiye kadar hatırı sayılır sayıda “Mezuniyet Günü” yazısı yazdım ben. Nasıl yazmayım ki? Her defasında, dört yıl boyunca neredeyse her gününe tanık olduğum ve her gününe tanık olan öğrencilerimi yola koymanın buruk bir tadı, hazin bir mutluluğu vardı ve yazmazsam bu kalp çatlardı.

O yazıları mutlulukla hüznün birbirine iyice karıştığı mezuniyet günlerinin akşamlarında, gün boyu içimden geçen cümleleri ve son kez gördüğüm yüzleri unutmadan yazdım çoğu kez. Görünürde aynı olan bir şeyin çok kez kaleme alınması ilk anda garip görünebilir. Ama her defasında biz aynı kalsak da gidenler farklı olurdu ve her defasında duygularım gibi düşüncelerim de “bu gidenler”e özgü olurdu.

O törenlerde taraflar belliydi. Biz, yani hoca ve öğrenci dört yılın alışkanlığıyla aynı tarafta, bir tarafta olurduk. Sahnede, salonda hatta stadyumda. Yani izlenen tarafta. Fakat o gün çok sık görmediğimiz bir taraf daha görüntüye girerdi tam karşımızdaki koltuklarda, tribünlerde. Anne, baba, kardeş, teyze, nine, dede... Yani aile. Onlar dört yıl önce bıraktıkları emaneti geri almaya gelmiş olurlardı ve gururları kadar yorgunlukları, mutlulukları kadar çektikleri çilelerin, katlandıkları zorlukların, adını bile

anmadıkları fedakârlıkların izleri yüzlerinden okunurdu. Anlayan anlardı.

Törenin sonunda havaî fişekler patlarken bir köşeye çekilip kendi iç dünyamıza dalsak da aklımızın bir yanı yola koyduğumuz öğrencilerimizde kalırdı bizim. Onlarsa geleceğe dair bütün endişelerine rağmen yepyeni bir yolun başında yine de ümitle başlarını kaldırarak bir an göklere bakarlardı herhâlde.

Bugün de bir mezuniyet törenindeyim. Denize açılan bir rampanın eteğinde görünürde her şey aynı. Öğrenciler meselâ. Aynı siyah cübbe, aynı kep, rengi farklı olsa da aynı yaka şeridi. Heyecanlı yüzler, bu rutubetli sıcakta iki saat dayanmayacağı biline biline özene bezene yaptırılmış saçlar, en güzel elbiseler. Veliler sonra. Yer bulup oturamayanlar, ayakta kalanlar, yorgunluğa aldırmayanlar, ilk ve son defa gerçekleşen bir şeyin tek ân'ını kaçırmamaya çalışanlar. Fotoğraf makinelerine düşen pozlar, kırk yıllık anne babalara dört beş yıllık arkadaşları kadim dostlar gibi tanıştırmalar. Yıllarca adı işitilmiş haberi alınmış olsa da yüz yüze gelinmemiş simalarla karşılaşmalar. Ve hocalar; aynı gurur, aynı uğurlama, aynı gözü arkada kalma, aynı buruk veda. Bütün mezuniyet törenleri gibi. Aynı haziran sıcaklığı, aynı ağacın yaprağı, aynı Hümayun Bahçe.

Fakat başka türlü bir mezuniyet töreni bu. Çünkü bu kez ben sahnede değil koltuklardayım, bu tarafta değil karşıdayım, izlenenler değil sessiz sedasız ama dikkatle izleyenler arasındayım. Artık diploma dağıtan hocalardan biri değil sadece veliyim, oradaki yüzlerce anneden sadece biriyim. Oturduğum yerde bütün bunlar aklımdan, kalbimden geçer kirpiğimin ucunda düğümленirken; benimle aynı sıralarda oturanların neler hissettiğini şimdi çok daha iyi anlayarak onlarla aynı geçmiş zaman düşüncelerindeyim.

Beş yıl önce düşmüşüz biz de bu fakültenin kapısına. Rutubetli, bunaltıcı bir eylül günüymüş. Çok tedirginmişiz, hatta meraklar endişeler içindeymişiz. Ama getirip Yıldız Teknik takımına katacak bir yıldızımız varmış bizim de. Neticede geçmez zannedilen yıllar çabucak geçmiş, gün gelmiş ve yolun sonu gelmiş.

Şimdi benim de bir sorum varmış:

“Size gözümün nurunu, canımın ta kendisini emanet etmiştim ben. Onu geri almaya geldim. Emanetime iyi baktınız mı?”

Bu sorunun cevabını biliyorum, bakmayın sorduğuma. Sizin de yaşamak sancısıyla baş edemediğiniz günler; kırgınlıklarınız, alınganlıklarınız olmuştur ihtimal. Her zaman güler yüzlü davranmayı başaramamış da olabilirsiniz. Ama iyi bilirim ki kendi çocuklarınıza gösterdiğinizden farklı değildi bu yüz. Emanetime iyi baktığınızın işte ben şahidiyim. Kuru bir teşekkürden fazlası gelmez elimden. Ama onun için harcadığınız bunca emek, gösterdiğiniz onca fedakârlık, verdiğiniz olanca destek için teşekkür ederim.

BEN'İM BEN

Telefonun ucunda bir ses olarak “Ben'im,” desem şimdi sana. İlk anda tanır, sesimden çıkarır mısın Ben'i? Yoksa, “Sen de kimsin, hangi sen?” mi dersin?

“Ben'im,” desem bir daha.

Hani çok eskidendi, fakülteden sıra arkadaşın. Rüzgârı birlikte dinlediğin, yabancı coğrafyalardan koparak bir araya gelmiş, kız öğrenci yurdu yalnızlığı, iki çocuktan biri. Aynı metinlerin üzerine eğilmiş, Osmanlıca harflerin eğrisini büğrüsünü çözmeye çalıştığın, Türk lehçeleri sözdizimlerinde özne yüklem sırasını karıştırdığın.

Aynı ilk aşklarda farklı yollara ayrıldığın. Sen sebat edip karar tuttururken benim sürekli yol şaşırpıp savrulduğum.

Kaybede kaybede sonunda bir sestem ibaret kaldığım.

İşte o sesle seslensem şimdi sana: “Ben'im.”

Hüviyetimi o sestem çıkarabilir, suretimi hatırlayabilir misin?

Senin pâk yüzünün aynı kaldığından eminim ben. Başka türlü mümkün değil çünkü. Benimse yüzümü sana göstermeye mecâlim yok. Dokuz yaşındaki bir çocuğun gözleriyle bakıyorum

hâlâ hayata. Bir yaş daha ileri geçemedim anlayacağın, bir adım daha atamadım.

Hâlâ cahilin cesaretiyle, taşıyamayacağım kadar ağır yükleri sırtlanıp bir tepenin başına tırmanıyorum. Sonra kendimi bütün yükümle birlikte yokuş aşağı bırakıyorum. Kaza belâ, yara bere içinde kalıyorum sonra. Neye el atsam, neye kalkışsam yüzüme gözüme bulaştırıyorum.

Öğreneceğim çok şey kaldı geriye. Sözün özü hâlâ çok eksikim. Tanırsan, bu yanımdan tanıyacaksın. Bir de, şikâyet etmemeyi öğrendim.

Bir çay fincanının dibinde kalan tortu, kullanım dışı kalmış ya da kapsama alanı iyice daralmış bir telefon numarası kadar varım ancak. Şekeri eksik bir Erzurum türküsü, ilk kar'ı eksik bir sevinç kadarım.

Ölenler çekip giderken kalan sağılar arasındayım şimdilik. Gerçi ölüm olmasa da seni hatırlardım. Ama varlıklarının kıymetini bilmediklerimin yokluğunda, boşluklarının muazzam hacmini fark etmişliğime gafletten başka bir ad koymaya çalışıyorum. Bir kelime olarak pişmanlık bile aklamaz bu gecikmişliği. Bir avuntusu, telâfisi tazmini de yok bu işin.

Oysa hayatlarımızdan yüzlerce öğrenci, yüzlerce insan, onlarca dost –tabii eğer şansımız varmıştıysa– geçse bile, sana söylemek istediğim bir şey var. Hayatlarımıza giren onca insanın hiçbirinin göremeyeceği bir şeyi gördük birbirimizde. Gençliğimizi. Hiç kimsenin göremeyeceği bir on sekiz-yirmi yaş yüzü bu.

O yüzden aldığım hatırayla şimdi, bir sestten ibaret kalsam da, “Ben'im, ben” demeye cesaret edebiliyorum.

Ben, ben'im hâlâ. Bütün eksik gediğimle. Düşmüş yanılmışlığım.

Bakalım tanıyabilecek misin beni?

“Çift Beyaz Güvercin.”

Hatırladın mı?

Sual etme ne olur.

Benim kendime bile vefam yok ki sana vefasızlığımdan sual olunsun.

İki satırı bir araya getirsem üçüncüsünde şaşırıyorum.

Yine de kabul et bu kırık nâmeyi. Hitabı Sen, imzası, “Ben’im ben” olsun.

Başlarken’di, bir de biterken olsun.

ALTI YILLIK SIRA ARKADAŞIM

Vefasızlık, ancak eski defterleri karıştıracak kadar yalnız kalınca geçmişe dönmenin adı mıdır, bunu bilmiyorum. Ama söylesene altı yıllık sıra arkadaşım sen de beni benim seni özlediğim kadar özlüyor musun?

Uzun bir günün ikindi sonrası yapacak şey bulamayınca ben de arşivimin kapağını açtım. Zaten nicedir eskiye dair fotoğrafları bir bir topluyorum. *Orta I Türkçe* kitabımızı bulamasam da çok mesafe aldım. Çok iz sürdüm, çok surete rastladım. Eksik bir tek sen kaldın. Gerçi siyah beyaz bir fotoğrafta seni de buldum. Lâkin kendi yüzüm bile Kız Orta'nın bodrum katındaki aynalara yansıyan yüzüm gibi değilken "Senin yüzün gerçekten böyle miydi?" nasıl bileyim.

Sahi, hayat ne kadar hareketliymiş ki öylesine ileri koşarken dönüp geriye bakmak aklımıza bile gelmemiş. Sıra arkadaşlığımız ortaokul ve lise yıllarıyla sınırlı kalsa da, sebebini sorgulamanın aklımıza bile gelmediği rüzgârlarda bambaşka mecalara doğru akmış olsak da, aramıza girdiğini fark bile etmediğimiz onca duvara rağmen dile kolay altı yıl her okul günü birbirimizi görmüşüz. Üstelik cumartesiler de dâhil bu altı yıla.

Kırk yıl geçmiş aradan ve benim arşivimde ne çok şey birikmiş. Şimdi hepsi odamın zeminine saçılmış vaziyette ve “At gitsin,” dediğim onca kâğıt parçası arasında kırmızı kapaklı büyük boy bir defter. İlk bakışta matematik defterimden farksız. On altı yaşımdan on yediye girdiğim gün günlük tutmaya başlamışım. Sayfalar gerçekten sararmış. Şu satırları yazan el, bütün dokusu yenilenmişken benim elim mi? Dahası, gerçek bir günlük değil bu. Düşüncelerini bile denetim altında tutması öğretilen biri gerçek manada bir günlük tutamaz elbet. Bu yüzden fazla uzun sürmemiş. Üniversiteye girdiğim yıl bambaşka defterler tutmaya başlamışım. Daha özgür daha pervasız.

Fakat ben şimdi özgür üniversite defterlerime değil şu lise defterime bakıyorum yine de. Neler yok ki o defterde? Her şeyin refakatinde sen. Her gün beni evden aldığın, kimi zaman dolmuşla çoğu zaman yürüyerek Uzunsokak’tan Lise’ye kadar yürüdüğümüz yıllar. Bu deftere rastlamasaydım seni böyle hatırlar mıydım? Değil! Seni böyle özlemeseydim o deftere rastlamazdım. Rastlasam bile kapağını kaldırıp bir oturuşta baştan sona okumazdım.

Cümlelerim imajsız, sözüm dümdüz. Yazar olmak aklımın ucundan bile geçmiyormuş. Sana hiç böylesi bir hayalimden söz etmemişim meselâ. Fakat okuduğum bir yer var ki kendimi alamadım, o sayfayı günlüğümün en kıymetli bölümü olarak işaretledim. Besbelli bunca satır sadece bu sahne için kaleme alınmış. Ben unutmuşum, ilk kez okur gibi oldum. Bilmem ki sen hatırlıyor musun? Bak şöyle:

Canım sıkılarak uyanmışım bir sabah. İçim sebepsiz bir öfkeyle doluymuş. Bir şeylere darılmak dahası bağırıp çağırmak istiyormuşum. Saçımı örerken kapı tıklamış usulca. Sen gelmişsin. “Neyin var?” diye sormuşsun. “Hiç,” demişim. “Ama canım çok sıkılıyor ve içimde sebebini bilmediğim bir öfke var.” Sonra

eklemişim. “Bakalım bu can sıkıntısını benden alabilecek misin bugün?”

Okul yolunda iki köprü geçmemiz gerekiyor. İlk köprünün, Tabakhane, başına geldiğimizde sen karşı yönden gelen bir adamı işaret etmişsin. Adamın kucığında mor çiçekler. “Bak,” demişsin, “bu adam bu çiçekleri bizim eve götürüyor.” Gençlik öfkesi selli pullu yağmur. Gülmüşüm ağız dolusu. Sonra ikinci köprüye gelmişiz, Zağanos. O köprünün üzerinde yaşlıca bir adam görmüşüz, elinde iki tane gül varmış. Aylardan mayıs olduğuna göre bahçe gülü. Renklerini yazmamışım. Bu kez ben sana “Bak,” demişim, “şu adam şimdi bu gülleri sana verecek.” Günlüğüme bakılırsa yaşlı adamın o iki gülü sana verdiğini biliyorum da o mor çiçekler gerçekten sizin eve mi gidiyordu? Bunca yıl üzerine söylesene bana altı yıllık sıra arkadaşım.

Fakülte arkadaşım için sarf ettiğim cümleyi tekrarlamam gerek şimdi. Çünkü bu duyguyu karşılayacak daha uygun bir cümle yok bende. Hayatlarımıza kimler girerse girsin onların asla göremeyeceği bir şeyi bıraktık biz birbirimizin hatırasında.

*Bir gençlik masasında
İkimiz arasında*

Senin bugün bu satırlara rastlayacağını hiç ummuyorum, bakma bu kadar lâf ettiğime. Seni feci özlüyorum. Benim tekrar sana dönmek için bu kadar durulmam lâzımmış. Sen hâlâ durulmadın mı? Bekliyorum.

ORTAOKULDAKİ SINIF ARKADAŞIM

Trabzon şehrinin Kızortaokulu'nda üç yıl boyunca diz dize oturduğum sıra arkadaşım değildin. Sınav kâğıtlarının heyulâsı önünde senden medet umamayacağım kadar uzaktı sınıfın oturma planındaki yerlerimiz birbirine. “En yakın arkadaşım,” diye-mezdim senden bahis açılrsa ve içtiğimiz su pekâlâ ayrı giderdi. Masum sırların açılacağı ilk kalpler de değildik birbirimiz için. Çiçek açmış erik dalları altına uzanarak okuduğun romanlar o vakit bence meçhuldü. Evine adım atmamış, koluna girmemiş, Uzunsokak'ta seninle yürümemiştim.

En fazla, hepsi bir örnek, kapağı kilitli bir hatıra defterinin “kalbin gibi beyaz ve saf sayfalarından birinde” birer isimdik birbirimiz için. Bir yazı, bir imza, bir de resim. Bak bunu unutmadım, ellerin ve tırnakların gibi karanfildi harflerin. Ve bugün gibi gözümlün önünde. Sireti o vakit bana meçhul olsa da sureti Meryem bir kızdın sen, ortaokuldaki sınıf arkadaşım benim.

Senin de benim gibi ödevlerini evde yetiştiremediğin günler olur muydu? Daracak teneffüslerde pencerelerden birinin önünde, kırmızı kaplı ve etiketli bir deftere alelacele cevaplar yetiştirmeye çalışır mıydın? Yıkıldı yıkılacak bir sınıfta bir kış gününün karanlığa düşmüş son dersinde köhne kürsünün arkasındaki yaşlı

tarikh hocasına ses duyurmaya çalışmış, Türkçe öğretmenin “edebî” uyarılarına, elîşi hocasının gözdağlarına kulak tıkamış mıydın? Müzik hocasının piyanosu hâlâ kulaklarında mı senin de? Fen bilgisi deneylerinden birinde uçuşan sodyum, müdire hanımın bitmek bilmeyen merasim nutukları senin de hatırında mı? Sen de benim gibi siyah önlük üzerine o beyaz kemerden nefret ettin mi? Tamam, eski fotoğraflara bakılırsa, annelerimizin zamanına göre hayli küçülmüştü “Kızorta”nın yakalıkları ama o beyaz kemer yerli yerindeydi. Hem de rugan, vallahi tahammül edilir gibi değildi.

Bütün bunları bilmiyorum. Bildiğim; birbirimizi hiç görmediğimiz ama adamakıllı hayata karıştığımız bu kırk yılı ben bir mimoza sürgününde geçirdim. Sanmam ki sen de hep çiçek açmış erik dallarının arasından gökyüzünün mavisini seyre durdun. Benim kaybettiğimi sen mi buldun, senin sahip olduğunu ben mi yitirdim? Bilmiyorum bilmiyorum.

Ama sen de bir daha hiç karşılaşmadığımız o kırk yıl boyunca aynadaki çehrelerimiz gibi bir şehrin çehresinin de nasıl değiştiğini fotoğraftan fotoğrafa acıyla izlemiş olmalısın. Encamında, şehrin tek apartmanının zaman içinde nasıl da çoğaldığını, dal budak saldığını fark ederken acıdı mı senin de canın?

Bütün bunları da bilmiyorum. Dedim ya, sınıfın planında uzaktı yerlerimiz birbirine ve araya kırk yıl girdi. Ama bir ucundan hâlâ çocukluğa bağlı ilk gençlik resimlerimizi unutmamışız değil mi? Öyle olmasa şimdi birbirimizin hayatına bütünüyle karışırken yekdiğerimizi tanımazdık ve kuşku yok, bunca görkemli bir karşılaşma olsun diye aramızdaki, kırk yıl boyunca hiç karşılaşmamış olmalıyız biz.

Şimdi akşam. Çiçekli, baharlı ortaokul günleri çok uzakta kalsa da rüzgârın uğultusunu dinlemekte bir beis yok artık. Hâlden anlamak için mi saklamışız birbirimizi? De bana; o geniş

kanatlı kapılar sessizce ve bütünüyle arkamızda kapanırken diz dize olalım diye mi?

Sureti kadar sireti de Meryem arkadaşım benim. Bildim; bir emanetim varmış sende, bir emanetini saklamış, onun üzerine titremişim bunca yıl. O zaman nereden bilebilirdim?

Bir kırk yıl daha hatırı vardır içtiğimiz kahvenin ve artık makamlarımız belli. Saten beyazı bir nişan bohçasından çıkan en kıymetli armağan gibi geçtin eşliğimden. İttin kapımı o elif parmaklarınla. Uğurlu kadem olsun. Hoş geldin.

İSİMSİZ SİMLER

Hayatımın farklı dönemlerinde sadece bir an için karşılaştığım insanlar var.

Hayatımın bir ân'ına tanıklık etmiş olmalarının dışında haklarında en ufak bir bilgiye sahip değilimdir. Bana tümüyle yabancıdırlar. İsimlerini, kimliklerini, yaşadıkları yeri, çoğu kez dillerini bile bilmem. Yabancıların da yabancılarıdır kısacası.

Lâkin yabancıların da yabancıları olduğum o insanlar hayatımın o ân'ına bir bakış, bir tebessüm, bir fark ediliş, hatta çoğu kez hiçbir şey yapmayış da sadece var oluş, orada oluş, oradan geçişleriyle refakat ettikleri için unutulmazdırlar.

Hatırlarım onları.

Hayatıma az ya da çok ilgiyle girmiş binlerce insanı çoktan unutup da o bir iki kişiyi hatırladığıma bakılırsa bu, farklı bir var oluşun hatırlaması.

Hayatıma kattıkları nedir? Kendi tanıklıklarının farkında mıdır? Şimdi ne hâldedirler? Sağ mıdırlar, esen midirler? Dahası onlar da beni hatırlar mı? Ben de onların özel bir anlarına denk gelmiş, perdelerine gölge düşürmüş olabilir miyim?

Sanmam.

Ama ben hatırlıyorum işte. Hiç unutulmaması gerekenleri unuttur gibi hiç hatırlanmaması gerekenleri hatırlıyorum.

Bundan otuz yıl evvel karlı bir İstanbul gününde, hocam Kaya Bilgegil ile görüşmek için Mimar Sinan Üniversitesi'ni ararken yol sorduğum üniversite öğrencisi genç kız örneğin. Neden bu kadar canlı çizilmiş bir resim gibi duruyor ki hâlâ gözlerimin önünde? Ben o sabah ne giydiğimi, saçımı nasıl taradığımı, sesimin o günlerdeki tonunu şimdi çoktan unutmuşken, onun boynundaki atkının ekose deseni, teninin saz rengi, saçlarının modeli, boyu posu şu an bile gözlerimin önünde. Sesi. Sevecenlikle bana yardım etmesi, yol göstermesi.

Bütün bunlar mı bu keskin çizgilerin, bu apaçık hatıranın nedeni? Hayır, değil. Çünkü o kadar çok ki yol sorduğum, nezaketle cevaplandığım ya da baştan savıldığım kaybolmalarım. Oysa hiçbirini böyle hatırlamıyorum.

Köln Katedrali'ni dört saat için ziyarete giderken bindiğim trende çaprazımda oturan melez kadın. Ya da Konya'da, Belediye Parkı'nda bir damla gözyaşı dökerken yakalandığım genç kız. Veya Mısır'da şu an ismini, unvanını, saltanatını hatırlamadığım, kim bilir kaçınıcı sülâleden kaçınıcı firavunun mezar odasında, taş lâhit kapağı üzerindeki kabartma elin bumbuzluğuna elimin sıcaklığını bıraktığım ân'ın tanığı olan turist.

Hangi millettendir? Hangi dili konuşur? Hiçbirini bilmiyorum bunların. Ama tılsımlı mezar odasını gezdiğim ihtişamlı firavunun adını bile hatırlamıyorken onun bir anlık görüntüsü hâlâ belleğimde.

Böyle, fazla değil birkaç sima.

Kişi diyemiyorum çünkü kişiden çok, sadece o anlarıyla yaşayan, öncesiz ve sonrasız birer simadır onlar.

Bilirsiniz, sizden önce olduğu gibi sizden sonra da birer yaşamları vardır. Ama bu sadece bir kelime bilgisi olarak kalır. Sanki o an sadece sizin için var olmuşlardır.

Sadece bir an'ınıza tanıklık etmiş olmaları mıdır onların önemi? Bir çemberin üzerinden teğet geçen doğru parçası gibi sizin hayatınızda bir an'ın içinden geçmek? Orada olmak sadece.

Bilmiyorum. Belki bir gün öğrenirim.

Söylemiş olmalıyım bir yerlerde. İki tren. Karşılıklı. Son hızla. Geçişirken. İki pencere. Birinde siz. Diğerinde o.

Kimdir? Bilmezsiniz. Bir an. Sadece bir an.

Bir görüntü. Sizden ona. Ondan size. Çok değersiz gibi.

Ama. Kimin bilincinde görüntü, kimin perdesinde gölge, kimin rüyasında hayalsiniz? Bunu düşününce. Önemli.

“EBEDÎ MUTLULUK” SORUNSALI: ZAMANSIZLIK ZAMANI

Cehennemi anlamak kolay da yeryüzü insanının cenneti kavrayış çabasında en fazla çıkmaza girdiği nokta “ebedî mutluluk” hâli. Nasıl olur bu? Çünkü yeryüzü zamanının hızla ilerleyen çizgisindeki alışkanlıkta her şey geçimli her şey bitimli. Eskimeyen, pörsümeyen, değişmeyen bir hâl, bir duygu söz konusu değil. En yoğun acılar gibi en kalıcı zannedilen mutlulukların bile değerinden eksildiği tecrübeyle sabit. Çünkü zaman var. Bir başka deyişle hazzı bitimli kılan, zamanın ta kendisi. Bu yüzden ebedî haz, yeryüzü kelimelerinde karşılığı bulunabilir bir olgu değil. Şimdilik.

Eğer insan zihni zamanın da bu dünyaya has bir olgu, bir mahlûk olduğunu kavrayabilse, bizim bildiğimizin dışında bir ikinci zaman, daha doğrusu ebedî bir an daha var olduğunu bilebilse. Zamansızlığın nece bir şey olduğunu bir parça tahayyül edebilse, “ebedî mutluluk” sorunsalını da aşabilecek.

Zamanın durmasını, hiç geçmemesini istediğimiz anlar var. Orada ebediyen kalma arzusunu kuvvetle uyandıran anlar bunlar. Faust, şeytanla girdiği bahsin altına kendi öz kanıyla imzasını atarken, kendisine vaad edilen, ruhundan bile vazgeçmesine

değecek bir şeydi: Zamana “Dur geçme, ne kadar güzelsin,” demesiyle kendisini belli edecek bir yaşantı. O kadar güzel ki zaman dursun. Çünkü zaman geçerse bu duygu da eskiyecek. İlk andaki değerini, etkisini yitirecek. Öyleyse zamanın hiç bile olmaması gerek. Cennet zamanı. Sonsuz bir oluştâ billûrlaşmış bir eylemsizlik eylemliliği. Zamansızlık hâli. Ebedîlik hâli.

Zamansızlık hâlini bu dünyada tecrübe etmek kolay değil. Peygamberler zaten peygamber, evliya zaten evliya. Onlar zaten iki dünyalı iki zamanlı. Tasavvuf terminolojisindeki o çok meşhur cümleyle “Sufi ân’ın oğludur.” Ama sıradan insanların kalbinin de o zamana dokunmuşluğu vaki. Çocuk kalbi. Âşık kalbi. Şair kalbi.

Çocuğun zamanı yok. Her daim cennette gibi duruşu bu zamansızlıktandır. Sadece yaşadığı an’ın içindedir o. Dünsüz ve yarınsız. Masumiyeti, ân’ı yaşayışından kaynaklanır. Masumiyetin yitimi bu yüzden o denli acıdır.

Âşık kalbinin de zamanı yok. Aşkın âşıkâ böyle büyüleyici bir tecrübe armağan edişi, zamansızlığı tecrübe ettirmesindendir. Âşık için aşka bakan her an “Dur geçme, ne kadar güzelsin,” dedirtecek türdendir. Bıkkınlığın, örselenmenin, pörsümenin söz konusu olamayacağına inandığı bir an sabitesinde ebediyen var olacağına emniyet eder âşık. Oysa bu emniyet, aşkın zaman içinde eskiyen bir şey olduğunun da haberidir. Çünkü aşkı eskiten, mutedilleştiren şey onun üzerinden zamanın geçtiğini, geçebildiğini hissetmekle başlar. Yalan değildir aşkın en büyük düşmanının zaman olduğu ve cennetten çıkma bir duygu olan aşkın yeryüzünde en fazla da zamanla bir alıp veremediğinin olduğu.

Bir de şair var. Peygambere vahiy, veliye keşif, şaire ilham. İlham, ihtişamlı silsilenin alt basamağında durur. Şaire sıra dışı bir kimlik biçilmesinin, ilkel toplumlarda ona üstün ve biraz da

tekinsiz bir kimlik atfedilmesinin, ürküntüyle karışık bir saygı gösterilmesinin sebebi şair kalbinin ilhama açık oluşundandır. İlham kalbe inen bir şeydir çünkü ve sanatların sultanı olarak ilhamın üzerine inşa edilen şiirin tulû ettiği şair kalbi zamansızlığı tecrübe etmiştir. Ama sadece kısa bir an için. Çünkü bambaşka bir boyuta, bambaşka bir zamana yani zamansızlığa tayyeden şair, ilhamı bittiği, başını kâğıttan kaldırdığı andan itibaren, aşkı örselenen âşık, masumiyeti yiten çocuk gibi, kara delikten gerisin geriye, gerçek zamana, yeryüzü hâline dönmüştür. Ve çok defa kendisine ne olduğunu anlayacak güçte de değildir. Tam bir düşüştür bu.

Mahşer!

Şair de âşık gibi, geçmişin ve geleceğin, ezelin ve ebedin bir arada ebedî bir ân'ın derinliğinde durduğu, kıyametin ve yaradılışın birbirini karşılıklı seyrettiği yerden gelmektedir. O yerde kendi ezeliyle ve ebediyle yüz yüze gelmiştir.

Bir şiir yazıldığında, bir aşk doğduğunda yer yerinden oynamaz oysa. Şairin kalbi şaire, âşıkın kalbi âşıka çünkü. Ama bir çocuk öldüğünde. Ne diye kıyamet kopmaz ki?

SİLİK KAHRAMANLAR

Roman, ana hikâyesi başkahramanlar üzerinden ilerleyen bir doğaya sahiptir. Unutamadığımız romanlardan bahsederken onların adını anarız çoğu kez. Don Kişot, Anna Karenina, Raskolnikov, Jean Valjean ... Rabia, Dilber, Behlül, Feride...

Fakat aklımda kalan öyle kahramanlar var ki ne olayın ana çizgisi üzerinde yer alıyorlar ne de romanın varlık nedeni oldukları söylenebilir. Silik kahramanlardır bunlar. Romandan çekip çıkarılmaları hâlinde yapının çökmeyeceği, beşinci, onuncu kadirden sınıflandırılan, hacimleri sınırlı kahramanlar. Roman boyunca yazarın meselesi de onlarla uğraşmak değildir.

Bu silik kahramanlardan bazılarının, gölgeler arasından saldıkları radyan ışığı, aslî kahramanların üzerine tutulmuş kuvvetli ışıldakların tacizci ışığından çok daha fazladır. Yazar kendi ömrünün hangi hatırasını kendisi de fark etmeden derlemiş, kalp hangi derinlere inmiş, kalem hangi parıltılı altın mürekkebine batmıştır ki gözümüzün önünden bir an için geçirdiği görüntü bir daha unutulmaz. Sıcacık, insani bir öze bulaşmıştır onların ışığı.

O kadar insanidir ki yansıttıkları öz, uzun uzadıya anlatılmaları gerekmez. Bir iki fırça dokunuşuyla yanıp parladıkları yerde etrafa saldıkları yaldız tozu benzerlerinin bütün hikâyesini

içerir. Nerede görsek tanırız onları. Hikâyeleri ezberimizdedir. Bütününü resmedilmeleri, hayatlarının her aşamasının gösterilmesi gerekmez bu yüzden. Ufacık bir dokunuş bütün bir resmin karanlıkta kalan yanını zihnimizde tamamlamamıza yeter. Hatta böylesi daha bile iyidir. Bütün özetleri çıkarabiliriz onlarda.

Böyle birkaç kahraman tanıyorum. Hiçbirini mensup oldukları romanın başkahramanlarına değişeceğimi de sanmam. *Sergüzeşt'*teki Gevher Ağa. Dilber'e umutsuzca âşık olan (sadece âşık olan) bu siyahî haremağası romanın sadece son kısmında görüntüye girer. Sezai'nin naif kaleminde fazla derinleşemese de bu tip, öyle derin bir iz bırakarak geçer ki sayfaların arasından, unutulmaz.

Gevher Ağa, *Aşk-ı Memnu*'nun siyahî kölesi Beşir'de devam eder. O, geceler boyunca yalıda kesik öksürükleri işitilirken ve koparıp getirildiği çöllerin hararetine benzer ateşler içinde kavrulurken Behlül'den de, Adnan Bey'den de çok daha etkiyleyicidir. Yine aynı dünyada yanık bir çöl türküsü söyleyerek pencere önünden geçip giden âmâ dilenci. Sadece geçip gider. Bir çizgi bir dokunuş. Ama bana yeter.

Çalikuşu'nda, yazarının kullandığı sıfatla "pısırık" Kâmuran'ın olanca soğukluğuna mukabil üç beş sayfa içinde görünüp kaybolan Şeyh Yusuf. Mevlevi terbiyesinden geçmiş bu musiki muallimi söylenmemiş aşkına sarınarak ölümün yatağına düşerken kendi hikâyesinde bütün benzerlerinin hazin hikâyesini anlatır. Çünkü sahici bir görünüştür onunki. Bir an görünmesi yeter onun, gerisini biz anlarız. Romanları, onların yazarı olmayan bizler, pekâlâ tamamlarız.

Tolstoy'un *Diriliş*'inin onca kalabalık kadrosu arasında ismi bile kolaylıkla unutulabilecekken ölüme yakın durduğu için mi tekinsiz bir güzelliği uyarır Kriltsov? Romanın başkahramanı,

bir başka “soğuk”, Prens Nehlüdov onu “bir tesadüf” hâpishane morgunda gördüğünde ateş gibi iki cümleyle çizilir resim:

“Prens bu yüzü, daha dün öfke ve ızdırapla canlı bir hâldeyken görmüş, konuşmuştu. Şimdi ise bu yüzde öfkeden eser kalmamış, sakin, hareketsiz, korkunç derecede güzel ve âdeta tebessüm ediyordu.”

Roman değil ama hatırlamadan geçemeyeceğim *Erzurum Yolculuğu*’nda Puşkin çok sade birkaç cümleyle savaşın resmini çıkarır:

“Atım yolda yanlamasına uzanmış yatan genç bir Türk’ün cesedi önünde durdu. On sekiz yaşlarında bir delikanlıydı bu. Bir kızinkini andıran solgun yüzü henüz tazeliğini yitirmemişti. Sarığı tozlar içinde yatıyordu. Tıraşlı ensesinde bir kurşun yarası vardı.”

Silik kahramanlar. Ne hayatın ne aşkın ayrıntılı tahlili ile karşılaşırız onlarda. Ama görünmezleri görünürlerinden daha fazla; etkileri bu yüzden kesin ve kalıcıdır. Başkahramanları bile unutilan romanlardan geriye en fazla onlar kalır. En azından benim hafızamda.

YILDIZNAME

Bir yıldızname çıkartmaya heves etse de, işyerindeki odası gibi evinin en geniş pencereleri de hep o aynı yöne bakan birinin talihine kuzey göğünden bir parsel düşer sadece.

Çatısız gökyüzünün harita zenginliğine mukabil ne yoksulluk! Yabancı göklere sefer etmeyi göze alamayanın, gecenin en karanlık ânında parlayan yıldızı görme şansı yok besbelli. Oysa eski kültürlerin başı üstünde duran yıldızbilim, sağlamlığını, ilk astronomlar sayılması gereken rahiplerin asırlar boyunca sabır ve titizlikle tuttuğu yıldız defterlerine borçluydu.

İlk insanlar gözlerini göğe dikeli beri yıldızlara bakmak kanımızda var. Gizemli ve görkemli zigguratlar gözlem evleriydi aynı zamanda. Kendisine hayat veren ırmağın bir eşinin de gökte aktığını varsayan Eski Mısır, gökyüzü ile yeryüzü arasında güçlü bağlar kurmayı seviyordu ve çölün genişliğinde bakılacak en uygun yer de gökyüzüydü. Gece göklerinin parıltılarına ilişkin bilgileri ziyadeydi bu yüzden. Mısırlı rahipler seyyare ve yıldızları birbirinden ayırabiliyor, pek çok yıldızı ayrıntıyla betimliyordular. Ama gök cisimlerinin arasında hiçbirine, Sotis olarak adlandırdıkları Sirius'a verdikleri değerden daha fazlasını vermediler.

Çünkü Sirius, gökyüzünde Güneş'ten ve Ay'dan sonra tanındıkları en parlak cisimdi ve yıl ona göre tanzim ediliyordu.

Üstelik Sirius yıldızının gökte parladığı ilk an, Nil'in taşkınına haber veren ilk dalganın uğultusuyla da aynı zamana denk düşüyordu. Her yıl haziran ayının on dokuzuncu şafağında, bir yıldız, güneşle aynı hizada durduğunda, üstelik onun ışığında silinip yok olmadığına Nil de taşma mevsimine giriyordu. İşte o zaman nehir vadisi gibi çölün de bir kısmını üzerinden gemilerle geçilen bir denize çevirecek ilk dalganın uğultusunu beklemek kalıyordu insanlara sadece.

Bir tanrılar kalabalığının ortasında, Mutlak Olan'ın akıl yoluyla da bulunabileceğini insanlığa öğreten Hz. İbrahim'in kadim göklerde gördüğü yıldız, Sirius muydu acaba? Onun arayışlarına bir cevap vehmettiren bu yıldızın çok parlak olması gerek. Ama gök semada çokça ışık salmaya başlayan bu yıldızcık önce dolunayın sonra da muhteşem bir güneşin ışığında görünmez olmuştu. Ne kadar parlak olsa da yıldızın kaderi batmak. Öyleyse, "Lâ uhıbbü'l âfilin/ Batıp gidenleri sevmem."

Batışı gibi doğuşuyla da haber taşır yıldız. Dakik hesaplara dayanarak şu zamanda, şu yörüngede, şu saatte insan gözünün o vakte değin görmediği bir yıldızın doğacak olduğunu hesaplamak muhteşem bir haberi vermektir. Ama asıl haber o yıldızın görünmesidir. "Betlehem Yıldızı". Hz. İsa'nın doğduğu yeri, o üçrayı, o samanlığı arayan müneccim krallara yol gösteren şark yıldızı. Yıldız haritalarını okumayı bilen müneccim krallar, doğuda parlamaya başlayan alışılmadık bir yıldızın ardı sıra yola çıkmışlardır bile. Müneccimdir onlar, yıldızların dilinden anlarlar. Bilirler ki, bu bir peygamberdir.

Yıldızlardan talih okumak insanlık kadar eski ve eski zamanlarda yerde ne varsa hepsinin düğümü göklerin seyyareleri ile yıldızlarında. Eski kültürde, dünyayı saran gökyüzünü üst üste

dokuz kat olarak sıralayan göksel tasavvur, bu katların her birini felek olarak adlandıırırdı ve ilk yedi felekte seyyarelerin, sekizinci felekte de yıldızların durduğunu varsayardı. Bu şema, bir yandan yıldızların bize tarifsiz uzaklığını diğer yandan da insan cinsinin sekizinci feleğe mecburi yakınlığını işaret eder. Çünkü bütün yıldızlar gibi, her insanın, onunla aynı anda doğan talih yıldızı da bu kattadır. Bu ilgiyle felek, eski kültürde talih anlamına da gelmektedir ve insanlığın lügatinde genellikle de ters gider, kötülük unsuru taşır.

Neticede her insanın gökte bir yıldızı. O parlaksa biz de parlak. O siyahsa biz baştankara. O yalnızsa biz yapayalnız. Fazla söze ne hacet, ezcümle:

*Meğer ki gökte yıldızım
Şöyle garip bencileyin*

“OLAY UFKU”

Stephan Zweig, dünyanın kaderini değiştiren birkaç sayılı an’ı anlattığı meşhur eserine *Yıldızın Parladığı Anlar* adını verir. Doğru, yıldızın parladığı an muhteşemdir. Ama yayılıp çatılmış gök evren üzerinde bir yıldızın parlamışından daha görkemli tek olay onun sönüşü olabilir.

Her yıldızın ömrü var. Termodinamiğin ikinci yasası, entropi “Yaşayan her şey bozulur,” dediğı için mi milyarlarca yıl yaşasa da bir yıldız mutlaka sönüyor? Eceli var, yıldız ölüyor.

Bir yıldızdan geriye ne kalacağı, sonunda ne olacağı, onun hacmiyle, çapıyla, kütlesi, ağırlığı, kısacası kumaşıyla ilgili bir şeydir. Yani kendi seçimi değildir cesedinin biçimi. Doğduğı andan bellidir.

Ölen bir yıldız, sönen bir yıldız demektir aslında. Bu trajik ölüm süreci, yıldızın, “yakıtını” tüketip kendi kütle çekiminin altında ezilmesiyle, kendi içine çökmesiyle başlar. İç ve dış dengesinin bozulmasından kaynaklanan, çöktükçe çöktüğü kısır bir döngüde yıldızın, kendi ağırlığının altında ezilmesi demektir bu. Kendisine ağır gelişi, kendi kendisini taşıyamayışı, dahası kendisini kendi çekimine karşı koruyamayışı. Öyleyse yıldızın

ölüm nedeni, kendi mahiyeti. Ne geliyorsa başına kendi özünden geliyor.

Bu sürecin sonunda bir yıldız kütlesi ya beyaz bir cüceye dönüşür, ya da bir nötron yıldızı veya bir kara deliğe. Bir yıldızın beyaz cüceye dönüşerek sönüşü nispeten sessiz sedasız bir hadisedir. Ama bir yıldızın, nötron yıldızına dönüşmeden önce son bir tutunuş arzusuyla, son bir yanması var ki karanlık ve sessiz uzayın en şaşıaali fakat en hazin hadisesi: Süpernovalar. O dev şehrayın patlamalar. Yok olacağını biliyor ama ömrünün sonunda, sonsuz evrene kendi mahiyetinde veda ederken son bir kez yanıyor, yakıyor ve parlıyor. Eşsiz bir ayrılış gösterisi sunuyor. Artık sessiz. Kendi içine kapalı. Büzülmüş, küçülmüş ve yoğunlaşmış. Öyle ağır ki bu yoğunlukta maddesinden bir küp şeker hacmi birkaç ton ağırlık çekiyor, yani çekilmez oluyor.

Bir yıldızın, ölümüyle dönüşebileceği en gizemli şey bir kara delik. Görkemli bir yıldız, o malûm süreçte, kendisini yiyip tükettiğinde gerçekleşir bu hadise. Yıldızı kendi içine çeken, derinliğine dörüp bükten çekim gücü öyle büyüktür, öyle ateşli ve enerji doludur ki bu ölme, yıldızın arkasında, ölüp gittiği yerde, her şeyi, ışığı, zamanı ve mekânı, vücut iklimini yani fiziği, en fazla da yıldızın kendisini ışık hızından yüksek bir hızla yutan göksel bir anafor açılır. İşte o zaman bir eldiven gibi dışı içine çöken, kendi üzerine sarmal olup kapanan, bükülen yıldız koskoca bir kara deliğe dönüşür. Yıldız ölür, geriye karanlık bir girdap kalır. Karanlık, çünkü ışık bile kaçamaz bu cazibeden, o, her şey gibi ışığı da yutmaktadır.

Kara delik, bir yıldızın hissedilir ama görülemez yokluğu. Kendi kendisini de yutmuştur, kendi sebebidir bu sonuç. Onun da elinden bir şey gelmez, kaderi kütlesinin ihtişamıyla birlikte en baştan yazılmıştır.

Her şeyi ışığın hızından yüksek bir hızla yutan bir kara deliğin çekimine düşmek gökbilimin terminolojisinde bir “olay”. “Olay ufku”ndan kaçmanın tek yolu, ışık hızından daha yüksek bir kaçış hızlıya ters yönde hareket etmek. İyi ama onun da mümkünü yok. Öyleyse? Uzaktan sessiz sedasız, tehlikesiz görünse de, olay ufkuna bir kez düşenin geri dönüşü yok. Orada artık hacim yok, zaman yok, mekân yok, ışık yok, fiziksel algı yok çünkü fizik yok. Işık, zamanın kavramı. Işık zaman demekse, kara delik tekilliğinde, o zamanın zamansızlığında, görmek yok görünmek yok.

Bir yıldızın kara delik olması, madde âleminden çıkması, bir tünelden geçerek buut atlaması, kendisinden ve dünyadan geçmesidir bir bakıma. Kendi üzerine kapanır. Peki nereye açılır? Fiziğin ötesine. Arka bahçeye. “Öbür” dünyaya. Metafizik zannettiğimiz şey fizikmiş mi acaba? Yoksa fizik zannettiğimiz şey mi metafizikmiş?

Kâinatın dilini bir ucundan sökmeye başlayınca mana ve ışık artık gökten yere doğru iniyor. Ve bilimin sırra en çok yaklaştığı ve kamaşarak sustuğu bu kürside, ışığın hızını aşarak bütün bilinenlerden vazgeçince, her şey “mümkün” oluyor.

Yâ Allah! Belkıs'ın tahtı. Süleyman'ın âsâsı.

ÜÇ DAKİKA ON YEDİ SANİYE

Bakışlarını bir kez olsun gökyüzüne çevirip de ay, güneş, yıldızlar, kuyruklu yıldızlar, bulutlar ve daha nicelerindeki işaretleri görebilenler için sonsuz evrenin en etkileyici hadiseleridir ay ve güneş tutulmaları. Bir sınır ihlâli ve bir mahrumiyet içerse de ay ve güneş tutulmalarının geometrisi, hendese, hesabı kitabı vardır. Vakti zamanı gelince düşer o büyük gölge üzerimize. Göz açıp kapayınca kadar da geçer gider. Çok kısa bir şey yaşanmıştır. Ama geriye pek çok yaşantıya bedel büyük bir hatıra, unutulmayacak bir büyülenme kalmıştır.

Her ay tutulması gecemizin karanlığına bir karanlık daha ekler şunun şurasında. Ama bir güneş tutulması gün ortasında ani karanlık demektir. Bu yüzden etkisi daha derin, ibreti daha açık, darbesi daha kuvvetlidir. Biri ay'ımızı karartırken diğeri güneşimizi yok eder. Neticede güneşin ettiğini ay etmez.

Yolunuz bir kez olsun bir tam tutulma eğrisinin üzerine düşerse, güneşin önüne geçen ayın gölgesi düşerse üzerinize. O zaman anlatılamayacak bir iç dalgalanmasını neredeyse çılgılık çılgılığa, hıçkırarak yaşarsınız. Muhtemelen ömür boyu bir ya da iki kez katılabileceğiniz harikulâde bir oluşun, üç dakika on yedi saniyelik bir mucizenin tanığısınızdır (Hatırlayın, 29 Mart

2006'ı). O tanıklığın dünyaya ait olmayan ihtişamlı ve ürkütücü nizamında en başta siz farklısınızdır. Çekmeyi tasarladığınız fotoğrafların bütün hazırlıkları bir anda unutulur. Videolara “Başla” komutunu vermek aklınızın ucundan bile geçmez. Çünkü bu mucizenin bir saniyesini bile kaybetmeye gelmez. Sadece seyredersiniz. Sadece üç dakika on yedi saniye sürer. Ama yeter.

Gün ortasında, en ihtişamlı zamanında güneş bir ucundan kapanmaya başlar. İlk anda fark edemezsiniz bu kapanmayı, hâlâ o kadar alev ateştir çünkü, eksikliğini göstermez. Fakat o cayır cayır varlık yavaş yavaş kararır. Tam tutulma ânında dairesi bütününüyle kapanan ama çemberinden alev tacı ışıklar saçan güneş siyah gök üzerinde simsiyah bir ateş topuna dönüşür. Hava hiç tanımadığınız bir koyu yeşil renge bürünmüştür, ağaç diplerinde milyonlarca yaprağın hilâl biçiminde, nefti renkli, billûrumsu gölgeleri oynar. Yaz ortasında, nereden çıktığı belli olmayan ani bir rüzgâr eser, bumbuzdur. Kuşlar yuvalarına dönmeye kalkışır. O yaratılış ânı sessizliğinde sadece telâşlı kanat sesleri duyulur. Kediler bile yollarını şaşırmıştır, ne olduğunu anlamasalar da bir şey olduğunun farkındadırlar. En ürperticisi ise, öğle vaktinde yıldızların belirmesi, hele orada, dağın üzerinde, her zamanki yerinde Venüs'ün yani Çoban Yıldızı'nın görünmesidir. Battı zannetmiştiniz oysa o yerli yerinde durmaktadır. “Yok” zannetmiştiniz ama hep varmıştır.

Aynaların sırrının zannettiğiniz kadar kavi olmadığı da bu tecrübeye çıkar ortaya. Bir aynayı tersinden güneşe taraf tuttuğunuz anda geriye ne sır kalır ne mecaz. Her şey ayan beyan ortadadır. Demek bunlar, bu her gün yaşadıklarımız var ya, kocaman yalanlardır. Bu fiziğin metafiziği de vardır.

O üç dakika on yedi saniye içinde ilme'l-yakîn bildiğinizi hakke'l-yakîn yaşarsınız. Be'nin noktası, ukbayla dünya arasındaki kapı açılmıştır. Bilgi tecrübeye dönüşür, teori düpedüz hayattır.

Anlarsınız o zaman, O, eğer isterse simsiyah güneşler yaratır, gün ortasında geceyi bastırır. Bu dünyanın alışıldık zamanlarının yani sabahın, öğlenin, ikindinin, akşamın dışında bambaşka zamanlar; bilindiklerin dışında mevsimler, iklimler vardır. Bu dünyadan olmayan dünyalar, sabitler, seyyareler, bakır rengi aylar, simsiyah güneşler vardır. Anlarsınız; hesap vardır. Kıyam kıyamet vardır. Mahşer vardır. Haşr ü neşr vardır. Yıldızların dökülmesi, gök kubbenin içe dönmesi, kendi üzerine çökmesi, evrenin bükülüp dürülmesi, güneşin kıızıl bir güle dönmesi çok kolaydır.

Bildiklerimiz bilmediklerimizin garantisi, şu gördüklerimiz görmediklerimizin haberi. Bir esinti okşar sizi. Bir kez daha iman edersiniz ki ahret bir gerçektir. Gerçek, akılcılığın ve pozitivizmin dar alanına sığmayacak kadar geniş bir şeydir. Şu güneşli dünyada her şey gölge üstüne gölgedir.

ÂN'IN İMLÂSİ

Baskıya girecek bir metnin manası bir yana noktalama ve imlâsını gözden geçirmek bile benim için ölümcül bir mesele. Niye ki? Psikolojik maraziyet, mesleki alışkanlık, şekil mükemmeliyetçiliği, dahası hem kendime hem editörüme duyduğum saygı.

Ne ki imlâsı, noktalaması bir türlü oturmayan bir dil coğrafyasında bu hiç kolay değil. Satırları, sayfaları kim bilir kaçınıcı kez okurken hâlâ sorunlar var. Hiç olmazsa kendi tutarlılığımı kurduğumu sanıyordum ama değil, işte on ikinci kez aynı şeyleri yaşıyorum. Arada kaç resmî ya da gayriresmî imlâ kılavuzu çıktı, kaç *avant-garde* tavırla karşılaştık? Kaç kez noktalama işaretlerini reddetmeyi denedik? Denedik de olmadı, rücu ettik.

Ne kadar çok problem. Tırnak içi ifadelere giriş çıkışlar örneğin. Hiç olmazsa bir metnin bütününde aynı ortak tavra riayet etmekle içim rahatladı. Önemli olan, bir metnin içinde tutarlı olunması. Bir başka problem yabancı özel isimlerin hele de Rusça olanların yazımı. *Chokan Valikhanov* mu *Şokan Valihanov* mu? Ay, gün, yön, mevsim isimleri sonra. Hadi teamüle uydum, *yaz, kış, kuzey, güney, ocak, şubat*. Bunları ilk harf küçük yazdım. Lâkin eylülün özel isim gibi muamele gördüğü bir yazıda *Eylül*

yazmam gerektiğini hissediyorum. O zaman da *ekimin* hatırı kalmayacak mı?

İsim tamlamaları var bir de. Farsça olanlar kolay. Araya tire koydum her zamanki gibi. *Fasl-ı lâle*, *Mecnun-ı bîçare*. Arapça isim tamlamalarının imlâsı ise problemli. *İlme'l-yakîn*, *hakke'l-yakîn* yazmalıyım. Ama çok külfetli. *İlmelyakin*, *hakkelyakin* şeklinde yazsam olur mu? Olmuyor, bunlar terim. Mümkün mertebe kendi imlâsına sadık kalmak gerek. Peki o zaman *berdülacz* ne olacak? Ya *hüve'l-baki*?

Eski kelimelerin yazılışında problemler ortaya çıkıyor. Bir zamanlar kendisiyle konuştuğumuz dilin bugünkü alfabede karşılığı olmayan işaretleri, sesleri var çünkü. Hemze, ayn gibi. Hadi *neş'eden*, *a'raftan* bunları çıkardık. Lâkin *elan*. İçimde *el'an* fonetiğiyle tannan ederken onu nasıl *elan* edeyim?

En büyük problem de her zamanki gibi, düzeltme iminin (halk arasında kullanılan adıyla şapka) kullanımında çıkıyor karşıma. Eski yazıdan yeni yazıya geçtiğimiz vakit hayatımıza giren düzeltme imi iki işlevli. Hem uzatmaları hem inceltmeleri gösteriyor seste. İnceltme işlevi taşıdıkları yerde muhakkak gösterilmeli bence. Ama uzatma işlevi taşıdıkları yerde? İşte problem. Bir tutarlılık fihristi çıkarmalı. Aruzla yazılmış mısralarda muhakkak gösterelim. Anlam karışıklığı doğabilecek durumlarda da. *Aşık âşık*, *hala hâlâ*. Bugün artık kullanılmayan kelimelerde de o fonetiği hatırlamak için kullanalım. *Fevvâre*, *melhâme*. Günlük dilde kullanılanlarda ise gerek yok. *Şair*, *zahir*. Öyle mi? Günlük dilin en çok kullanılan kelimesi *ah*'ta ne yapacağız peki? Üzerine uzatma uyarısı, nefes hacmi koyulmamış *ah* eksik kalmıyor mu? Hele eski harflerle başında koca bir elif duran *an*'ın imlâsı ilk kitabımdan bu yana en büyük problemim. Çünkü *an* da *ah* gibi sadece fonetik bir meselenin sahibi değil, bir anlam vurgusu da seslendirme üzerinden boy gösteriyor.

Hadi hepsine koyalım. *Âh* olsun. *Ân* olsun. Ama o zaman da az aşağıda *ani* hesap sormayacak mı? Peki hiçbirine koymayalım. *An-ı ebedî* olsun. Hayır. Eksik kalıyor.

Dahası var. *Benler senler* her zaman değil ama özel bir ismin yerini tutuyorken, onlara özel bir vurgu yüklenmişken, onları nasıl eklerinden ayırmayayım ki? *Sen’li ben’li*. Aynı şekilde *an* ve *ah* ek alırken onları da bir apostrof ile ayırmayayım mı?

Yerim dar, nisbet *î*’lerine hiç girmeyeyim. Ben Aristo sistemi istiyorum galiba. Ama mümkün değil. İmlâ bu. İstisnası var, tasarrufu var, ihlâli var. Kimi yerde öyle, kimi yerde böylesi var. Olmamalı ama oluru var, olmazı var.

Neticede gidebildiğim yere kadar gidiyor, gerisini editöre bırakıyorum, her zamanki gibi. Beni en iyi anlayacak kişiye aynı cümleyi tekrarlıyorum. “*Ân*’ların ve *âh*’ların imlâsını sana bıraktım.” Bense şimdi şu yazının başlığını koyarken bile *anın* imlâsını düşünüyorum. Cins isim arkasına bir apostrof, *a* üzerine bir “şapka”. Kendimi içimden gelene bırakıyorum.

III. SEYAHAT ALBÜMÜ

DOSTOYEVSKİ VE OSMANLI LÂLESİ

Rusya'dayız. Bugün Petersburg'da Dostoyevski günüm; önce evine gidiyoruz. Son yıllarını geçirdiği, *Karamazovlar*'ı yazdığı ve bir odasında öldüğü eve. Yüz altmış ruble vererek 055834 numaralı biletle içeri giriyorum. Hem Dostoyevski'nin karısı Anna Snitkina'nın günlüğünden hem çeşitli fotoğraflardan odalarını tanıdığım bu evdeki eşyaların neredeyse hiçbirinin orijinal olmadığını, döneme uygun bir toplama yapıldığını, sadece cam bir fanus altında teşhir edilen şu fötr şapka ile şu yazı takımının ve şu sigara kutusunun "sahici" olduğunu biliyorum. Ama yine de pencereden dışarı bakınca şu kilise, şu köşe başı, bunlar hakiki işte. Şu basamaklar ve şu odalar da.

Odadan odaya geçerek saatlerce dolaşıyoruz yaşanmışın esintisinde. Görevlilerin de bizi bir an evvel buradan atmak gibi bir düşüncesinin olmadığı, tam tersine ilimizden hoşnut kaldıkları belli. İstedikimiz kadar fotoğraf çekiyoruz. Sonra yan daireye; el yazmalarının, müsveddelerin, fotoğrafların, mektupların kısaca yazılı tarihin sergilendiği kısıma geçiyoruz. Burada her şey siyah bir zemin üzerinde duruyor ve ışık çok az. Fotoğraflar hiç iyi sonuç vermiyor ama hiç olmazsa ne gördüğümü hatırlayabilmek için basıyorum deklanşöre. Şurada *Karamazovlar*'ın çeşitli

bölümlerinin yazmaları, şuradaki duvarın üzerinde ürkütücü boyutlarıyla Hans Holbein *İsa*'sının bir kopyası var. O kadar yorgunum ki bir çift pranganın önünden geçtiğimi ama onları fark etmediğimi çok sonra, fotoğraflara baktığımda anlayacağım. Sonunda müze evden çıkıp Dostoyevski'nin mezarına doğru yola koyuluyoruz.

Dostoyevski, meşhur Nevski Caddesi'nin nihayetindeki katedralin bahçesinde yatıyor. Yol boyunca düşünüyorum; işte Raskolnikov'un geceleri dolaştığı cadde, şunlar da o köprüler. Sonunda menzile varıyoruz. Nefti renkli örtümü başıma atıyorum. İki taraflı bir mezarlık bu ve biletle giriliyor. İlkinde daha çok bilim adamları var. Yakıcı sıcakta, bütün mezarlıklar gibi orada da aniden her yer sonbahar oluyor. Yorgun, mutsuz, şişman bir kadın çalı süpürgesiyle yerleri süpürüyor. Hayli yaşlı, ömrünün büyük kısmı Sovyet döneminde geçmiş olmalı. Yüzü çok asık. Bütün cesaretimi toplayıp tebessüm ettiğimde umulmadık derecede sıcak bir mukabele ile karşılaşıyorum. Rusya'da bu ani değişimle sık sık karşılaşacağım. Verdiğim her selâmın karşılığını alacağım ama kimsenin kendiliğinden tebessüm etmeye niyeti yok.

Mezarlığın diğer bahçesine geçiyoruz, Dostoyevski burada. Resmini defalarca gördüğüm mezarı elimle koymuş gibi buluyorum. Ne garip! Neredeyse hastalıklı bir ilgiyle eserinden çok yaşamının yörüngesine düştüğüm yazarın bu dünyadaki fani bedeninin maddi varlığından geri kalan tek şey şurada. Şu önümdeki toprağın altında. Onun, işte şu kilisede yüzlerce mumun ışığı altında gerçekleşen cenaze törenini Anna Grigoryevna Snitkina'nın günlüğünden adım adım izlemek de mümkün, cümleyi getirip şu bir avuç toprağın üzerine bırakmak da. Orada nokta. En fani olan yanı yani bedeni, en kalıcı olan yanının yani

eserinin önünü kesiyor. İşte bu yüzden “Raskolnikov mu Dostoyevski mi?” diye soran birinin bu mezara uğraması kaçınılmazdı.

Burada kara delik gibi bir koridor açılıyor. Kamaşmalı bir kesişim. Bir dokunuş gerçekleşiyor. Benim en fazla ihtiyaç duyduğum, bilinçli ya da bilinçsiz, farkında ya da değil bir ömür arkasından koştüğüm şey de bu duygu. Bunca feda edişin karşılığında bana verilen şeyi, yani o dokunuşu, bir daha hissetmek için, daha fazla hissetmek için Tolstoy’un malikânesi Yasnaya Polyana’ya da gitmek, oradan trene atlayıp Optina Pustin Manastırı’na uğramak, oradan yine bir trene atlayıp Astapova tren istasyonunda yani son istasyonda inmek istediğimi düşünüyorum. Mutlaka gitmeliyim. Çünkü ben yaşayamayan bütün bedenler gibi ancak bir iz sürücü olarak var olabilirim. Hayattan anladığım, yaşanmış hayatların üzerinden geçmek sadece, ancak o kadar becerikliyim.

Bütün bunları düşünürken parmaklıklılara dayanıyorum. Heykel sevmem, Dostoyevski’nin büstünden çok toprağına bakıyorum. Toprağın üzerinde kırmızı karanfiller var. Rusya’nın yeni gençliği yarına baksa da eskilerin çoğu hâlâ vefakâr. Benim buraya kendimden bir şey bırakmam gerek. Çantamı karıştırırken köşesine Osmanlı lâlesi işli bir mendil buluyorum, bir hediye. Daha iyisi olamaz ki. Ama mendil ayrılık demek. Olsun.

Granit mezarın toprağı üzerine bir isim düşmeden, Osmanlı lâlesine yaslanmayı şükür akıl edebilmiş ülkemin hatıra resmini Dostoyevski mezarındaki kırmızı karanfillerin arasına bırakıyorum.

DOSTOYEVSKİ, MARİNSKİ YOKSULLAR HASTANESİ VE “WICKED GAME”

Moskova’da son günün bir kısmını, Kızıl Meydan, Kremlin, Arbat Sokağı’nda giremediğimiz Puşkin evinin su yeşili gölgesi önünde dolaşmakla geçiriyoruz. Beni Rusya’dan ayıracak uzun günün gecesi yaklaşıyor. Fakat akşamüzerinde yapacak bir şey daha var.

Dostoyevski bir askerî doktorun oğluydu. Moskova’da, babasının görev yaptığı Marinski Yoksullar Hastanesi’nde doğmuştu, çocukluğu o hastanenin lojmanında ve bahçesinde geçmişti. “Oraya gidelim”, diyorum rehber. Oysa saat beşi geçmiş çoktan, içeri giremeyeceğimizi bilsek de genç bir rehberin kullandığı otomobil içinde Marinski Yoksullar Hastanesi’ne doğru hızla yol alıyoruz. Radyo açık, yüksek sesle gürültülü rock parçaları çalıyor. Bu müzikten hoşlanmadığımı söylüyorum, kanal değişiyor. Elimden gelse tümenden kapatacağım ama üzerine varmıyorum.

Gürültü, trafik, kalabalık, izdiham, keşmekeş, gökdelenler, yapış yapış bir sıcak ve şu müzik canımı deliyor, bezdiriyor beni. Her şeyin battığı bir gündeyim. Üzerimde, gidilmeye niyet edilmiş de gidilememiş, kapısına kadar gelinmiş de içine girilememiş bütün yerlerin ekşiliği, sıkıntısı ve öfkesi var. Bir ömür beklenen,

güç belâ elde edilmiş, bir daha kolay kolay ele geçmeyecek bir şeyi hırpalayan, zedeleyen, yaralayan bir öfke. Şu gidişte bile sadece bana ait olması gereken kutsal ve mahrem bir yaşantıyı araçlarının içinde akan insanlarla, gündelik hayatın dağdağasıyla paylaşmak mecburiyetinde kalmış olmaktan dolayı çok sıkılıyorum. Bendeki duygunun yol arkadaşlarıma sirayet ettiğini de hissediyorum. Bir şey çoküyor üzerimize. Ağır, sıkıcı, kötü bir şey.

Navigasyon cihazı Rusça komutlar veriyor, yol gösteriyor. Ama yol bitmiyor. Her şey yekdiğerinden ne kadar uzak bu ülkede. Sonunda yavaş yavaş şehrin kalabalığından sıyrılıyor. Trafik seyreliyor. Huş ağaçları bollaşıyor. Hava iyice mavileşip loşlaşırken gölgeler artıyor. Garip, farklı, sanki her zamanki güneş olmayan bir güneş yavaş yavaş batıyor. Her şey esrarlı bir huzur sızdıran duru, altın tozu bir ışığın içinde yüzmeye başlıyor. Ve birden radyodan Chris Isaac'ın "Wicked Game"i yükseliyor. Sersemliyorum.

Dünya bir yangın yeriye ve beni kimse kurtaramazdı

Nereden çıktı şimdi bu? Bu şarkı bunca yıl sonra, sanki sadece gün batarken ve sadece ben Moskova'da Marinski Yoksullar Hastanesi'ni aradığım bir sırada dinlemem için yazılmış zannediyorum. Öyle olmasaydı bunca yıldır unuttuğum bir şarkı sadece böyle bir rüzgâr eserken ve ben gurbetteyken çıkar mıydı karşıma?

Bütün o kötü şeyler üzerimden bir bir kalkıyor. Yerine sükûnet iniyor. Parça daha ikinci dörtlüğe geçmeden, hiç değişmeyen sarı rengi, beyaz sütunları, yüksek, koyu gölgeli, geniş yapraklı sık ağaçlarla dolu muazzam bahçesiyle Yoksullar Hastanesi tam karşımızda beliriyor. Kim bilir kaçınıcı kez bir mekânı fotoğraftan tanıyorum. "İşte!" diyorum. "İşte orada."

Cehennemî havada bu tatlı esinti, bu baş döndürücü iğde kokusu. Kapılar kapalı. Olsun. Yüksek, dövme demir parmaklıklar boyunca yürümeye başlıyorum, uzaklaşıyorum. Yalnızım. Zaman yarıyor. Bahçeye bakıyorum. Uzakta sarı bir ışık. Şurası!

Hangi yolların kesişiminde var olduğumu merak ederek düştüğüm güzergâhta saptığım yan bir yolun sonunda harikulâde bir kamaşma bu. Yüz yıl öce benimle aynı yerde durup aynı yere bakan insanla bir'leştigimi bilmenin kamaşması. Aynı bilinçte var olmanın insana verdiği o eşsiz ve bu dünyadan olmayan haz.

Bizden üstün bir bilinç var. Şimdi biliyorum. Kendisiyle birleşilecek bilinçleri ben seçmiyorum. Onlar beni çağırıyor ve galiba ben bunun için yaşıyorum.

KONT TOLSTOY’UN MALİKÂNESİ YASNAYA POLYANA

Tolstoy’un Yasnaya Polyana’daki malikânesini görmek, sonra onun, evini terk ederek trene bindiği istasyondan trene binmek, uğradığı Optina Pustin Manastırı’na uğramak, oradan yine onun gibi trene binerek Astapova’da inmek, içinde öldüğü, istasyon şefinin odasını görmek Moskova’ya gelişimin asıl amacı. Tolstoy “taşralı”. Yasnaya Polyana Tula’da. Tula, Moskova’nın taşrası; Yasnaya Polyana ise Tula’nın da taşrası.

Yasnaya Polyana’ya ancak akşam inerken varıyoruz. Bu, gerçek bir malikâne ve Tolstoy bütün toplumcu fikir ve eylemlerine rağmen kaderine hükmedemeyecek denli gerçek bir kont. Hayranlıkla etrafıma bakıyorum onun anılarını düşünerek. Fakat saat dördü geçmiş, müze kapalı. Malûm sıkıntı yüreğime çörekleniyor. Yarın hem malikâneyi hem niyet ettiğim bütün o güzergâhı tamamlamamız mümkün değil. Çünkü Rusya’da mesafeler uzun, kasabalar arasında en az dörder saat var ve bu kadar geniş yolları olan, bunca büyük bir ülkede köy yollarında bile ironik bir biçimde trafik sıklığı var. Üstelik güneş insanın düşünme kabiliyeti gibi adım atma gücünü de yok ediyor. Bu

durumda geceleri yol almak gerek ama bu da imkânsız. Çünkü çok yorgunuz ve dönüş biletlerimiz çoktan alınmış.

İkinci gün tekrar Yasnaya Polyana'nın kapısına dayanıyoruz. Bugün hiç olmazsa iki üç saati orada geçirmeyi düşünüyorum, kayıplarımı telâfi edercesine. Fakat olmuyor. Ev, sevimsiz bir sıkı koruma altında. Bizim kendi rehberimiz var fakat burayı malikânenin resmî rehberi eşliğinde ve gruplar hâlinde gezmek şart. Grup dışı adım atmak mümkün değil ve tur süresi kısıtlı. Fotoğraf çekmek zinhar yasak. Petersburg'da Dostoyevski'nin evinde Anna Snitkina'nın sevecen misafirperverliği egemendi; Yasnaya Polyana'da Tolstoy'a yöneltilen her ilgiyi kıskançlıkla geri püskürtmeyi hayatının gayesi bilen Sofya Tolstoy'un ruhu.

Öğrenci grubuna denk düşmüşüz üstelik. Bir grup çocukla Yasnaya Polyana'daki beyaz köşkün odalarını dolaşmaya başlıyoruz. Rehber hanım göstermekten çok anlatmayı seviyor; anlatıyor da anlatıyor. Sonra grubu yan odaya alıyor. İri yarı, geçkince, mutsuz, gülmez bir başka kadın grubun ardından kapıları kapatıyor. Bizim rehberimiz, gürültü etmemek için anlatılanları bize aktaramıyor. Allah'tan, bu evin odalarını da daha önce defalarca incelemiştim; duvarlardaki fotoğraflar gibi evdeki eşyaların da yarıdan fazlası bana tanıdık. Yasnaya Polyana'daki evi hiç görmeden tanımamı sağladığı için internetin varlığına şükrediyorum, bilginin ve belgenin tekelleşmesine mani olduğu için de ona minnettarım. Neticede göz atabildiğim her şeyi zihnime yerleştirerek, fotoğraflardan tanıdıklarımı tanıyıp gerisini Allah'a emanet ederek girdiğim kapıdan çıkıyorum. Tahta banklardan birine oturuyorum.

Rehber içeride anlatılanları aktarıyor. Ben bunları biliyorum. Benim aklım Astapova yolunda kalmış. Buraya kadar gelip görememek içimi ekşitiyor, üzerime bir asit yağmuru serpiliyor.

“Geriye özlenecek bir şeyler kalsın,” diyen bir içses şifa gibi iniyor üzerime.

Yine de hüznün içimi sararken kayın ağaçları arasından Tolstoy’un mezarına doğru yürümeye başlıyoruz. Kont; topraklarının, ormanlarının, göllerinin ortasında, ulu ağaçların dibinde, sık yapraklardan süzülen güneş ışığının altında, hayatta gördüğüm en güzel ve en sade mezarda yatıyor. Çimenli, yüksekçe bir toprak yığını. O kadar. Başında bir heykel, bir yazı, bir taş bile yok. Ama malikânesinin emniyetinde.

Akşam yaklaşıyor. Güneş yumuşamış, incelmış. Son istasyona gitmek muhâl. “Hiç olmazsa Tolstoy’un evden kaçtığı o son gece trene bindiği ilk istasyonu görelim,” diyorum. Fazla işlek olmayan bir ara istasyon bu. İstasyon odası o günkü hâliyle muhafaza edilmiş. Banklardan birine oturuyorum. Pas rengi raylara bakıyorum. Bir tren geçiyor gürültüyle. Zaman, geçmiş zaman olurken gözlerimi kapatıyorum.

NAKKAŞ ORİJİNAL BİR LEONARDO GÖRDÜ SONUNDA

Rotasını çoktandır Doğu'ya çevirmiş biri için orijinal bir Leonardo görmenin en kestirme yolu Hermitage'a uğramaktır. Ben de öyle yaptım. Petersburg'da soğuk bir mayıs sabahı, su yeşili suretini Neva ırmağının sathında iflâh olmaz bir narsist gibi seyreden Hermitage'ın altın yaldızlı kapısına dayandım.

“Kapı önünde birikmiş mahşer kalabalığının ne kadarı Hermitage'ın kimi usta sanatkârların elinden çıkmış ama çoğu ancak kölelere özgü bir sabırla işlenmiş, alın teri, kan ve ilikten devşirilmiş hazineleri için buradadır?” diye düşünerek sıramı bekledim. Üç gündür Petersburg'dayım. Gördüklerim, bildiklerime bir şey eklemeydi. Ama hiç olmazsa “Dünya gözüyle gördüm,” diyebilirim.

Rusya'da her şeyden evvel coğrafya muazzam ve bu azamette Rusların her şeyi büyük. Zenginlikleri, ihtişamları, yoksullukları, açlıkları. Merhametleri, zulümleri, öfkeleri. Kibarlıkları, kabalıkları, aşkları, nefretleri. İfratla tefrit arasında gidip geliyor bu dünya ve bu çileli halkın ve onların zalim efendilerinin tarihçesi gün gibi ortada. Ben ki asalet kavramına samimiyetle inanırım ve saf sanata duyduğum saygı hiçbir şeyle ölçülemez. Ama özellikle

mimarinin asalet göstermeye mahkûm edilen bu tarzı, bu altın yaldızlar, bu büküm büküm oymalar. Bunda ayıpça, terbiyesizce bir ihtişam, dünyevî bir hırs ve insaniyete sığmayan bir parıltı var. Büyük meydanlar ve büyük ihtilâller şehri St. Petersburg. Bu ihtilâlin bu şehirde, bu uçurumda patlaması kaçınılmaz bir şeydi. Lenin kaçınılmaz bir suretti.

Bunları düşünürken sıramız geldi. Meşhur Ürdün merdivenlerinden yukarı çıktık. Hermitage'da iki adet orijinal Leonardo tablosu var ve özenle saklayacağım bilet üzerindeki *Madonna Litta*'ya bakılırsa Hermitage neye sahip olduğunun farkında. Hermitage'ın sadece birkaç saniye bakılması hâlinde bile görülmesi aylar alacak üç milyar civarında parçadan oluşan hazinesini tek başına taşıyacak ağırlığa sahip iki adet Leonardo.

Kendimi, kalabalığın bir parçası olarak ve bir sele kapılmış gibi sürüklenerek Leonardo tablolarının sergilendiği salonda buldum. Rehber sayısız mimari ve dekoratif ayrıntının eşsizliğine dikkat çekti. Sol taraftaki Venedik işi camlardan Neva'nın maviliği üzerindeki Peter Paul kalesinin sivri burçları görünen salonda iki panel üzerinde iki Leonardo. Çok kalabalık. Önlerinde beklemek, derin düşüncelere dalmak mümkün değil. Aklımda kalanlarla yetinmek mecburiyetindeyim. En fazla, hafif fırça izlerini, yağlıboyanın tuval üzerinde bıraktığı şah damar ritmini, nabız resmini nankör hafızama nakşedebilirim. Şu tuvale onun gözleri değmiş. Bu, onun elinden çıkmış. Hakiki.

Sanat eserinin sahibisi ile çok ustalıkla taklidi, aslıyla neredeyse aynı olan kopyası arasındaki farkı düşündüm. Platon'un sediri. Her şeyin asıllarının durduğu bambaşka bir evren vardı. Bu dünyanın her bir şeyi zaten kopyaydı. Öyleyse kopyanın kopyasına ne lüzum vardı? Böyle diyordu Platon. Ama öyle suretler var ki onlarda aslına nispet var. İşte Leonardo'nun *Madonna Litta*'sı. Gerçek sanat galiba ve ancak böyle bir şey.

Yüzeyi, altın varaklı çerçevesinin toplam yüzeyinden daha küçük, kitap kapağı büyüklüğünde bir şey bu. Her dem bakire nurlu Meryem'in omuzlarından aşağı mavi bir şal akıyor. Yükleneceği bütün mahşere rağmen bakışlarındaki dinginlik. Yüzündeki daimi sükûnet. Uzaklardaki dağların eşsiz derinliği, sonsuz mavi gölgeler. Mavi, bu kadar güzel miydi ve bütün bu sükûnetler neyin bedeli? Şefkat her şeyin, acının bile üstesinden gelebilir mi? Koyu bir Ortodoks olan Hermitage rehberinin derin bir heyecanla anlattığına bakılırsa, "Bebek İsa büyük salonun neresine kaçarsanız kaçın sizi izleyen bir çift göze sahiptir ve Tanrı'nın gözü her yeredir."

İki orijinal Leonardo gördüm Hermitage'da. Her şeye bedeldi. Fakat bir şey daha var. Turist kalabalığı farkında olmadığı için تنها mı تنها galerilerden birinde, elimle koymuş gibi Pazırık halısını buldum. Bordürlerinde eğersiz atların, geyiklerin sonsuz bir resmigeçit ettiği, Türk düğümüyle örülmüş dünyanın bu en eski ve en tartışmalı halısını da defterimin şah sahifesine, Leonardo'nun yanına kaydettim. Gerisi hikâye değil belki ama türlü suret numaraları olan saatlerdi, geldi geçti.

VOLGA'DA ZAMAN

Gemiyle Petersburg'dan Moskova'ya gidiyoruz. Beş gün sürecek bir yolculuk bu. Hasır bir koltuğa oturmuş, hafif bir tentenin altında kendimi beyaz gecelere bırakmış, yol yorgunu, düşünüyorum. Nereye baksam su. Irmak yolu sağlı sollu bitip tükenmek bilmeyen ormanların arasından geçiyor. Kimi zaman yaklaşıyoruz kıyıya; ağaçların kokusu, rüzgârın sesi bize kadar geliyor, neredeyse ağaçları yara yara ilerliyoruz. Kimi zaman bir deniz kadar genişliyor ırmak. Çoğu yerde ne telefon çekiyor ne internet ve bu çok güzel. Yağmurlar yağıyor yaz ortasında, üşüten yağmurlar bunlar. Gökyüzü aniden kapanıyor. Kurşunî renkli bulutlar birbiri üstüne biniyor. Bitip tükenmek bilmeyen çok iri damlalı bir yağmur sabaha kadar, sabahtan akşama kadar sürüyor. Sonra güneş açıyor. Güneş huş ağacı ormanlarında milyonlarca ıslak yaprağı milyonlarca aynaya dönüştürüyor. Rüzgâr o aynaları hafifçe oynatıyor. Parıltı, ısıltı, yaldız tozu anlatılır gibi değil.

Bir nehrin üzerinde hiç bitmeyecekmiş gibi görünen bir yola girmişim. Buz buharını sırtından atmış, öylece leylâkla, huş ağacıyla dolmuş kıyılara bakıyorum ve zamana dair garip bir tecrübeyi de Volga üzerinde yaşıyorum.

Ruslar yol uzmanı. Sadece karayolu değil suyollarına da hükmetmişler. O kadar ki ırmakları, denizleri, gölleri kanallarla birleştirmiş, yapay ırmaklar gibi yapay göller yapmış, limanlar kurmuşlar. Ortaya çok ilginç sonuçlar çıkmış. En şaşırtıcı olanı da Moskova. Çünkü Moskova, ırmaklar ve kanallar yoluyla bağlandığı Karadeniz ve Hazar dâhil beş ayrı denizin limanı ama denize kıyısı yok.

Nehirleri kanallarla birbirine bağlarken aradaki seviye farkı bir sorun hâlinde önlerinde yükselince Ruslar çareyi su asansörlerinde bulmuşlar. Su asansörleri, kapalı havuzlara alınan gemilerin yükselmesini (ya da alçalmasını), böylece farklı seviyedeki bir güzergâha geçmesini sağlıyor. Gemi dar bir kanaldan geçerek bu havuzlardan birine giriyor, yaklaşık yarım saat boyunca havuz suyla doluyor (ya da boşalıyor) ve gemi suyla birlikte yükseliyor (ya da alçalıyor); üzerinde devam edeceği ırmağın seviyesine geldiğinde, havuzun devasa kapakları açılıyor, gemi yine bir kanaldan geçerek yeni ırmağa bağlanıyor ve yoluna devam ediyor. Bu kanallar çok dar olduğu için gemi geçiş noktasındaki resmî binalara neredeyse kol mesafesi kadar yakın, ağır ağır süzülerek ilerliyor.

Zamana dair sözünü ettiğim garip tecrübe işte o kanalların birinden geçerken gerçekleşiyor. Yan güvertedeyim. Geminin bir su asansörüne yaklaşmaya başladığını fark ederek yerimden kalkıyorum. Kanala girmişiz. Ön tarafa geçerek parmaklıklara dayanıyor ve kıyıya bakıyorum. Gemi neredeyse yürüme hızında ilerlerken kenardaki resmî binalardan birinin önünde herhâlde güvenlik maksadıyla kurulmuş bir kamera, gelen geçen gemileri kaydediyor. Ben yerimden kıpırdamıyorum, kameranın önünden geçiyoruz ve o geride kalıyor. Birden güverte üzerinde ters yönde yani geminin arka tarafına doğru koşmaya başlıyorum. Gemi çok çok yavaş ilerlediği için önce biraz evvel geçtiğimiz

kamerayla aynı hizaya geliyorum. Adımlarımın hızını ayarlayıp da gemiyle aynı hızda kalınca bir süre sanki hiçbir şey hareket etmiyormuş gibi aynı hızda duruyoruz. Bu kez ben biraz daha hızlanıp geminin hızını aşınca kamerayı geçerek geminin arka kısmına ulaşıyorum. Güvertenin kenarına yaslanıyorum ve duruyorum; gemi ilerliyor, biraz evvel önünden geçtiğim yerlerden yeniden geçiyor aynı anları yeniden yaşıyorum. İşte, kamera kayıt yapıyor...

Şu tecrübeden misal ediyorum ki evrende hiçbir şey olup bitmiyor, sürekli tekrarlanıyor. Her şey her an yeniden yaratılıyor. Zaman çizgi gibi ilerlemiyor, dönüyor, bükülüyor. Nokta oluyor.

İhtişamlı, derin ve devingen ırmak yeniden dört bir yanıma kuşatıyor ve ilk kez hiçbir şeye yetişmek telâşına kapılmadan iç zamanımla dış zamanımın birleşmesinden tuhaf bir huzur duyuyor, rahat bir nefes alıyorum. Dört yanım huzur, her ân'ım ebediyet duygusu. "Allah'ım, varım ve iyi ki varım," diyorum. Tarifsiz bir sonsuzluk duygusuna kapılıp ben de akıyorum.

ÜÇ REHBER İKİ ÜLKE

İlk kez gördüğümüz ülkeler biraz da onları bize tanıtan rehberlerin çizdiği resimle kalıyor hatırimızda. Öyle olmasaydı Gürcistan ve Rusya'dan, birkaç yıl öncesinde kalmış üç simayı bugün gibi hatırlar mıydım?

Gürcistan'daki rehberimiz yetmişine yakın, dağ gibi bir adamdı. Bana iki ırmağın birleştiği yeri göstermesi bir yana, siyasi fikirleriyle de çok dikkate değer. Ömrünün büyük kısmı Sovyet döneminde geçmiş, o yılları hasretle anıyor. Sovyet döneminden bahis açılınca “Hiç olmazsa o zaman,” diye başlayan tahmin edilebilir cümleleri ardı ardına sıralıyor. “Hiç olmazsa o zaman elektrik vardı, doğalgaz vardı, parasızdı. Şimdi her şey çok pahalı ve eşitlik yok.” Onun için, var olanlardan daha önemlisi, olmayanlar. “O zaman yolsuzluk yoktu, rüşvet yoktu.” Akli eşitlik günlerinin cennetinde, kapitalizme çok öfkeli. Çünkü kapitalist olamayacak kadar kapitalsiz, çalamayacak kadar onurlu ve koşamayacak kadar yaşlı. Bu kurtlar sofrasından pay kapamayacak cinsten. Emekli olmayı düşünemiyor, çalışmazsa o ve ailesi aç kalırmış. “Çalışarak öleceğim ben,” diyor.

Rusya'da ise Hermitage'ı Türkoloji eğitimi almış kırk yaşlarında bir Rus rehberle gezmiştik. Büyük sarayın önünde sıramızı

beklemeye başlıyoruz. Nihayet neredeyse sonsuz sayıdaki koridorların, salonların, büklüm büklüm oymaların, altına, yaldıza, süse, şatafata, kibre bulanmış dünyevî bir saltanatın arasında savrularak dolaşmaya başlıyoruz. Rusya’da da eskilerin bir kısmı Sovyet dönemini hasretle anıyor. Çünkü onların da tıpkı Gürcistan’daki rehberimiz gibi, bu kurtlar sofrasından pay kapmaya enerjileri de kurnazlıkları da yetmiyor. Yıllar içinde körelmiş melekeleri onları sudan çıkmış balığa dönüştürmüştü. O da Sovyet dönemini bütün ayrıntılarıyla hatırlıyor. Fakat monarşizme karşı da bir gönül borcu duyuyor ve bunu sık sık dile getiriyor. Sovyet döneminde tembelliğin yasal bir suç unsuru olduğunu anlatma fırsatını kaçırmıyor meselâ. Yurt dışına ancak çok özel izinlerle çıkılabildiğini, rafların boş, çeşidin az olduğunu, tezgâh altı sisteminin işlediğini, sistemin yürüyemediğini, zaman zaman gülerken zaman zaman kızgınlıkla anlatıyor. Anlıyorum ki bu kez bir monarşiste rastlamışız. Koskoca Hermitage’a ayrılmış dört saatimizin neredeyse bir saatini II. Katerina’nın devasa tablosu önünde Çarlık Rusyası dersi alarak harcıyoruz.

Rusya’daki diğer rehberimiz ise çok genç. Bizi Dostoyevski’nin cenazesinin kalktığı Nevski Katedrali’ne ve aynı katedralin bahçesindeki mezara götürüyor. Nedense mezar ziyaretinden hoşlanmıyor. “Siz girin. Ben burada beklerim.” Peki. Çıkışta ırmağın kıyısındaki parmaklıklara yaslanarak dinleniyoruz bir süre. Dostoyevski’den, Tolstoy’dan birkaç soru soruyorum. “Ben Dostoyevski’yi de Tolstoy’u da okuyamıyorum,” diyor. “Çok ağır geliyor. Ama Puşkin’i seviyorum, bugün söylemiş gibi.”

“Peki,” diyorum “sen ne istiyorsun, hayattan ne bekliyorsun?” Gülüyor. “Ben,” diyor “parayı severim.” Eskiye kurcalamaya, komünizm hakkında, monarşizm hakkında birkaç soru ile yaraları kaşımaya kalkışıyorum biraz. “Eski eskide kaldı,” diyor eski ile

bu kadar uğraşılmasından rahatsız olduğunu açıkça ifade ederek. “Şimdi geleceğe bakmak lâzım.”

Hata yapmamak için dönüp geriye bakmak gerektiğinin farkında değil, bütün gençler gibi. Gelecek onun için kolay para kazanmak anlamına geliyor. Rehberimiz Tiflis’te eski bir Bolşevik’ti, Hermitage’da bir monarşist, burada ise genç bir kapitalist.

Dönüşte Neva ırmağının masmavi sularına bakıyorum. Değişen bir şey yok. Fabrika bacaları hâlâ tütüyor, vinçler yük kaldırıyor gürültüyle. Eskiden aristokrasinin mekân tuttuğu, Sovyet döneminde kamuya açılmış malikânelerde şimdi dağılma sonrasının türedi zenginleri oturuyor. Hayatsa kendi değirmeninde önüne geleni öğütterek çarkını döndürmeye devam ediyor.

HENÜZ TANIMADIĞIM İRTİŞ IRMAĞI

Cenneti Petersburg, arafı Kafkasya olan Rusya İmparatorluğu'nun cehennemidir Sibirya. Benim henüz tanımadığım İrtiş ırmağı, Sibirya'yı kuzeyden güneye doğru kat eder. Coğrafya kitapları onun Obi'nin bir kolu olduğundan, Buz Denizi'ne döküldüğünden bahsederler ama atlasların gösterdiğinden bambaşka bir havzası daha vardır İrtiş'in.

Diriliş'in başkahramanı Prens Dimitri Nehludov'un, önce felâketine neden olduğu daha sonra elinden tutmak istediği Katyuşa Maslova'nın Sibirya sürgününe refakat ederken, kıyısı boyunca yürüdüğü ırmak İrtiş'tir. Bütün mahkûmlarla birlikte ayazlı yıldızların altında, yer yer buz tutmuş çamurların üzerinde aslında kendi kurtuluşuna, dirilişine doğru ilerlemektedir Prens. Beş bin kilometrelik yolun bir kısmını trenlerle, arabalarla çok daha fazlasını yürüyerek kat ederlerken Dimitri sürekli olarak vicdanının sesine kulak vermektedir. Bir salın kenarında ayakta durarak İrtiş'in karşı kıyısına geçtiği sırada geniş ırmağın akıntılı sularını seyrederek düşüncelere dalar. Tolstoy'un binlerce sahil felik yekûnu arasında tek cümlelik bu bakış çok sade görünse de mahiyeti derindir. Yolun sonunda, Katyuşa'nın Prens'i affet-

mesinden çok daha zorlu bir merhale vardır çünkü: Dimitri'nin kendini affetmesi.

Dostoyevski, Omsk'taki mahkûmiyet yıllarını anlattığı *Ölü Evinden Anılar*'da tuğla kırmak için ırmak kıyısına götürülmelerinden, bu vesile ile İrtiş'ten sık sık bahseder. Çalıştıkları saatlerde bir çift gözün sık sık İrtiş ırmağının karşı yakasında uzanan uçsuz bucaksız ovanın maviliğine dikilmiş olduğunun görüldüğünü kaydeder Dostoyevski. Bunlar kendi gözleridir. O, ta karşıdaki hür havayı soluyarak kasvetli ruhunu neşelendirmek istemektedir. İnsan başıboş stepleri, uzayan maviliği, ancak oradan görebilir, ancak İrtiş kıyılarında sırtını hapishaneye çevirip başka yerlere bakabilir. İrtiş'in karşı kıyılarında Kırgızların (aslında Müslüman Kazaklardır bunlar) duman karası yoksul çadırlarını, yaşlı bir kadının iki koyunuyla uğraştığını görmek, uzaktan gelen bir Kırgız türküsüne kulak vermek onda çok derin yaraları sızlatır. Gökyüzünde uçan bir kuşu seyretmek ya da bir kayalığın dibinde bitivermiş bir çiçeğe rastlamak gibi.

Suç ve Ceza'nın son sahnesinde ruhi bir arınma sürecine girdiği ima edilen Raskolnikov'un kıyısında oturduğu ırmak da İrtiş'tir. Raskolnikov kışın tümüyle buz tutan, ilkbahar geldi mi gürültüyle çözülerek akmaya başlayan uğultulu ve derin akıntılı ırmağa, karşıdaki altın çöllere bakmakta, nokta büyüklüğünde görünen Kırgız çadırlarını, çalışan insanları seyretmektedir. Öyle bir an gelir ki orada çalışan insanlar Raskolnikov'a hâlâ Peygamber İbrahim'in zamanındalarmış gibi görünürler.

Koyu bir Ortodoks olduğu bilinen Dostoyevski'nin külliyyatında çok etkileyici bir benzetmedir bu. Peygamber İbrahim, evrensel insanı, "ortak insan"ı temsil eder çünkü, henüz ırmakların birbirinden ayrılmadığı o ana kaynağı. Evrensel insan ise insanın her zamanda ve her durumda ortak olan saf doğasını taşır. Kaynayan kara katranın köpüklenmekten sonra varacağı

son merhale nasıl buharlaşmaksa ve böylesi bir yanmanın daha fazlası nasıl yoksa, orada aydınlanan bakışıyla Raskolnikov da dininden, dilinden, ırkından olmayan bu insanlarda İbrahîmî zamanları görmüştür.

Bu sahneden anlarız ki gerçek cehennem, yakıcılığında arındırır, “bir” insanı evrensel insana dönüştürür. İrtiş ırmağı bu yüzden bir cehennemden aksa da aslında cennet ırmağıdır. Hayatın en meşakkatli, en yoksul, öyleyse en saf hâlinin üzerinde yansıdığı kalın bir buz tabakası, kavi bir aynada İrtiş, bütün ırmakların o aynı ortak kaynağa bağlanarak aktığı zamanlarda akar. Onun zamanı da bu itibarla zamansızlık zamanıdır. O zamanda insan ana kaynağa daha yakın, dünyalı olsa bile cennet hatıralarına daha tanıdıktır. Henüz bölünmemiş, çoğalmamış, dağılmamıştır. Babil Kulesi daha yıkılmamış, diller birbirinden kopmamıştır. Herkes birbirinin hâlinden anlamaktadır.

Bu hâlde artık şimdiye kadar konuştuğumuz bütün dillerin çetrefilini inkâr edercesine kara katran kazanından yükselen buhar dilinin sadeliğinde konuşmaya başlayabiliriz. Baharda çatırdayarak çözülen buzlardan boşalan yere sınırlı bir sevinç dolarken, o kıyıda meselâ kendi içimizde kalan aşka dair boşluğa da, kendi ölümümüzün zamansızlığına da, vicdanımızda sızlayan yaralara da nihayet kıvama gelmiş bir sükûnetle bakabiliriz.

Henüz kaderimize kendisini ortak etmek için kıyısına inerek ayaklarımızı ıslattığımız bir ırmak olmasa da, tanımadığımız bir ırmak hakkında yazı yazmaya bu yüzden kalkışabiliriz; onun hakkında yazılanlar, tarihsiz ve zamansız hakikatin olanca sadeliğiyle tecellisine yettiği için.

Böyle bir ırmağın kıyısında, yazılanların da okunanların da altına tarih atılmaz artık. Orada artık zaman, her zamandır. Tarihsiz ve kimliksiz olduğu için İrtiş ırmağı her ırmaktır. Her ırmak olduğu için de güncellenmiş bir tanışmaya ihtiyacı yoktur onun. Ezelden bu yana tanıdıktır.

TAHT-I SÜLEYMAN

Son birkaç yıl içinde binlerce eski zaman fotoğrafına tutkuyla baktım ben. Sergey Prokodin Gorski, Antoin Sevruguin, George Kennan, Dimitri Ermakov. Bu koleksiyonların her biri Gürcistan'ın, Rusya'nın, İran'ın ve Kafkasya'nın, bugününde dolaşsam da dününü aradığım onca yerin eski hâlini “gerçek” suretleriyle gösterdi bana.

Bu eski fotoğrafların büyük kısmına müze ya da galerilerin online kataloglarında, bir hazine gibi binlercesi bir arada ulaştım, kimine ise adı sanı duyulmamış bloglarda tek tük rastladım. Her ayrıntısını defalarca gözden geçirdiğim, “zoom” komutunu sonuna kadar zorladığım, dağılan pikselleri dön geri topladığım binlerce siyah beyaz ya da sepya fotoğraf. Ekrana bakarken günlerce gözlerim yandı, kör olacağım sandım.

Bu binlerce fotoğraf arasında öylelerini gördüm ki kartonun üzerinde, ona bakana iyimserlik ilham edecek tek şey olamazdı ve öyle fotoğraflar da gördüm ki “Ne güzel!” dedim kendi kendime gülümseyerek.

Bu binlerce fotoğraf arasında neler yok ki? Meczuplar, kâtipler, hastalarıyla birlikte doktorlar, mahkûmlarıyla birlikte gardiyanlar, şehir kapısında birikmiş satıcılar, iki büklüm dilen-

ciler, seçkin askerlerden müteşekkil Kazak Tugayları, Lurlar, güzellikleriyle meşhur Kaşkaylar, asil Gürcü kadınlar, haşmetli ve mağrur Kürt beyleri, Ermenistanlı Yahudiler, İranlı Ermeniler, evlerin bile siyahlar giydiği Muharrem törenlerinde zincirle dövünenler, başlarının üst kısmı tıraşlı zorhane pehlivanları var. Yüce bir ideal, haklı bir dava uğruna canını feda eden ya da ne için öldüğünü bile bilmeyen askercikler, kahramanlar, gururlu generaller, korkaklar, kaçaklar var. Güzel ya da çirkin kadınlar, hükümdarlar, çarlar, şahlar, emirler, sultanlar, hanlar, zengin fakir sıradan insanlar, kendisinden geriye derin bir iz, parlak bir isim kalan unutulmazlar, adı sanı bile hatırlanmayanlar var. İmparatorlardan şahlara, dilencilerden grandüklere, idealist politik mahkûmlardan adi hırsızlara, siyasi sürgünlerden adi suçlulara, şah katillerinden vatan hainlerine kadar yüz binlerce yüz.

Sonra bu fotoğrafları çekenlerin kendileri. Onlar da en az fotoğrafları kadar önemli. Çarın fotoğrafçısı, çavlanlar arasında etrafını seyre dalmış Gorski; Kaçar hanedanının fotoğrafçısı Antoin Sevroguin yani Antoin Han; Sibirya mahkûmlarının fotoğrafçısı, sürgün giysileriyle George Kennan; Kafkaslar'ın fotoğrafçısı Ermakov. Onlar da birer fotoğrafa dönüşmüşler şimdi.

Kimdir fotoğraflarına bu kadar dikkatle baktığım bütün bu insanlar? Bu suretler nedir? Ve ben, ne aradım yüzlerinde?

Hepsi sonsuzlukta birer gölge. Onca hareket, hayat, maceradan eser yok şimdi. Hiçbiri yaşamıyor bugün bunların, göz göze geldiğim bunca insandan hiçbiri sağ değil. Hepsi kendi ölümlerini yaşadı, hikâyelerini yazdı.

Dünya âlem perdesi üzerine az ya da çok gölge salarak kendilerine biçilen rol ve zaman içinde bir görünüp bir yok oldular. Zaman perdesinin üzerine dünya şemaillerini düşürdü sonra da çekip gittiler günü gelince. Kiminin sureti perdeyi titretti kiminin gelip geçtiği belli bile değildi.

Ruhumu, bir pencereden seyreder gibi yakınlığıyla doldurduğum bu insanların dünya suretleri külliye yok oldu. Fakat dikkatle ve uzun uzun bakınca şu binlerce fotoğraf kartonunun üzerinde her şey sanki şu an oluyormuş gibi, daha doğrusu “şu an da” oluyormuş gibi sonsuza değin donmuş, duruyor. Bütün zamanların, hayatların, üst üste yığılı, biteviye yaşanıp durduğunu ben bu binlerce fotoğrafa bakarken anladım. Öyleyse ben bu satırları yazarken de siz bu satırları okurken de bunlar hep oluyor, hâlâ oluyor.

Su dalgalanıyor, ağaç secdeye varıyor, buğday tarlasında başaklar yatıp kalkıyor. Rüzgârın cismi yok yani, varlığı ancak oluşturduğu etkiden anlaşılıyor. Doğru, zamanın bir mahlûk olduğu, öyleyse zamansız bir âlemin var olduğu. Zamanlı ve zamansız âlemler arasında bir kapının yarı açık durduğu. Ol kapıdan geçmenin her zaman değil ama zaman zaman mümkün olduğu.

Hız. Süleyman’ın hevâ üzere seyreden tahtı, zamanı ve mekânı aşardı. Anlıyorum ki “kaybolmuş bir dünyanın canlı resimleri”ni gösteren fotoğraf, benim Taht-ı Süleyman’ım. Çünkü zamanın tek ân’ı dondurulmuş, taş kesilmiş olarak sonsuza değin mevcut onda.

FOTOĞRAF DÜŞÜNCELERİ

Son zamanlarda saplantılı bir ilgiyle binlerce eski fotoğrafa baktığımdan söz etmiştim ya, basit bir albümün sayfalarını çevirmek gibi değil bu. Binlerce yüz, on binlerce oluş, yüz binlerce ân'ın derinliğinde her şeyin sanki şu an oluyormuş gibi, daha doğrusu "şu an da" oluyormuş gibi sonsuza değin donmuş olarak durduğunu bir kez kavrayınca üzerimde çok derin, çok sarsıcı bir etki uyanıyor benim ve gün geçtikçe bu ürpertici etki büyüyor.

Bir fotoğraf kartonuna bakıp da oradaki ân'ın derinlerde bir yerlerde hâlâ durduğunu bir kez fark edince Taht-ı Süleyman'ın örtüsünün ucunda bir inci tanesiyim sanki. Fotoğrafa bakınca zaman aşırıyım. Be'nin noktasındayım. Kalbin, aşkın ve şiirin zamanı olan cennet zamanındayım. Yani zamansızlıktayım.

Zamansızlığı tecrübe eden bir kalp daha var: Çocuk kalbi. Şimdi bir başka resim belirliyor gözümün önünde. Çok yorgun olsam da, üstelik bunca seyahatin sonunda aldığım yol bir karınca adımını geçmese de, kaç bin kilometre kat etsem, kaç kapıdan geçerek kaç şehre girsem de ben hâlâ çocukluğumun geçtiği büyük evin kullanılmayan üst kat odalarından birinde, bir pencerenin önünde, beş yaşındaki o hasta çocukmuşum. Her nasılsa girivermişim o odaya. Kırık camı tahta bir perde

örtüyormuş da tahtanın aralıklarından altın rengi, ince bir ışık sızıyormuş akşam inerken odanın loşluğuna. Karanlıkmiş benim odam oysa duvara düşen gölgeden, ters resimden anlıyormuşum bambaşka bir dünyanın varlığını.

Ayaklarımın ucunda yükselerek gözümü uyduruyormuşum kuşgözü büyüklüğündeki bir budak deliğine. Yoroz'un arkasında, denizin üstünden güneş batıyormuş. Altın rengi, gül ziyası, elmas parıltısı bir ışık varmış top top bulutların kenarlarında. Işık, bulutların arasından sakın sakın süzülüyormuş. An meselesi. Zaman alan öğrenmeler gibi değil, ani hatırlamalar gibi. Kamaşan ruhun en muhteşem ahvalinde görüyormuşum göreceğimi. Dilim tutuluyormuş, gördüğüne takat yetiremeyenlerin sarhoşluğunda. Işığa, renge, saltanata, varlığı henüz fark bile edilmemiş hakikate boyanıyormuşum.

O zaman anlıyormuşum ki bir başka zaman, başka bir mekân mutlaka varmış. Hakikat. Varmış. Ve varsaymış o bulutların arkasındaymış. Görünürdeki varlığım bu kadarsa varlık içinde varlık varmış. Gerisi bir rüyaymış. Rüyasını unutsa da tabiri hatırında kalanlardanmışım. Ben hâlâ o yolcuymuşum. Aynı yerdeymişim yani. Varın içinde yokmuşum. Bir varmış bir yokmuşum.

O gün bugün bu çelimsiz varlık bir Taht-ı Süleyman'ın sırtındaymış. Kimi karıncaymış Süleyman'ca tebessümlere muhatap; kimi Belkıs, tanımakta hep tereddütlü: "Sanki bu!" Kimi Süleyman'mış şairane bir dilde temsilen, çoktan ölmüş de hâlâ âsâsına güvenip ona yaslanan; sonra bir kurt yeniği ile ölümü aşikâr olan. Kimi İsm-i Azam yüzüğünde sırra muhatap, kimi Hüdühüd'le davalı koskoca Hz. Süleyman.

Bunca eski fotoğrafın, zamana dair böylesi bir derinlik bilgisini temsil etmesi bir yana, bana kattığı en kıymetli duygu şu oluyor:

Bir zamanlar eski insanların yaşamış oldukları ilgilendirdi beni en fazla, onların da yaşamış olduklarından emin olmak isterdim. Hem tarihte, hem bugünde hem de yarında ortak olan temel insanî tavırları seçmek isterdim. Geçmişin insanların yüzünün gerçekçi olarak algılanması onlarda kendimi bulmamdan, bugüne ve yarına duymak istediğim güvenden. Kısacası varlığımı onaylardım onların varlığında. Onların yaşamış olduklarını bilmek beni de var olduğumdan emin kılardı çünkü. Onlar vardı, öyleyse ben de varım.

Oysa şimdilerde onların ölmüş olmalarıyla ilgiliyim daha çok. Onların hepsinin ölmüş olduğuna dikkat ediyorum. Bu, benim de bu dünyada gelip geçici bir gölge olduğumdan emin olmamı sağlıyor.

Sıcak bir günde bir ağaç gölgesi bulmuşum ben. Bir an soluklanmışım. Sonra kalkıp yoluma devam edecekmişim. “Dünya dedikleri gölgelikte,” ben de bu kadarmışım. “Benden bu kadar”mışım.

Binlerce yüzden bunu öğreniyorum. Hepsi bu.

GEORGE KENNAN'IN SİBİRYA FOTOĞRAFLARI

1845-1924 yılları arasında yaşayan George Kennan Amerikalı bir araştırmacı gazeteciydi, Sibirya ve Kafkasya'da kapsamlı inceleme gezileri yaptığı gibi pek çok fotoğraf da çekmişti. Bu fotoğraflar orijinal albümün sayfaları taranarak online katalog hâline getirilmiş.

Yüzlerce fotoğrafı incelerken Sibirya sürgün ve mahkûmlarının fotoğraflarıyla karşılaşıyorum. Her sayfada üç beş, bazen daha fazla resim var. Bunların bir kısmı düpedüz stüdyo fotoğrafları. Eli yüzü düzgün, saç sakalı bakımlı, gözünün ferî, cildinin parlaklığı yerinde özgür beyefendiler, heves etmişler. Bir fantezi olsun diye mahkûm kıyafetleri ya da sürgün elbiseleri içinde hatta ayaklarında pranga ile poz vermişler.

Çok ilginç! Niye ki? O yıllarda Sibirya mahkûmlarının hatırı sayılır bir kısmı eğitilmiş, idealist, genç, entelektüel, sanatkâr yelpazeden siyasiler olduğu için mi? Bu böyle gitmez bir çarlık rejimin geleceğini uzgörüyle kestirebildikleri, yüce bir dava uğrunda yanmayı özendirdikleri için mi? Dahası şairler ve romancılar bu cehenneme cesaretle eğilerek ondan bir imaj, bir mitos çıkardıkları için mi?

Neticede stüdyo beyefendilerinininki heves işte! Saçlarının yarısını tıraş ettirmeyi göze alamamış ve o kadar yol yürümeyi aklından bile geçirmemiş bu tuzu kuruların gözlerinde iğreti ve özentili bir hüznün pozu dursa da yüzlerinden sağlık fışkırıyor. Mahkûmlar başka, mahkûm elbisesi giyerek poz vermişler başka bu albümde. Birbirlerinden kolaylıkla ayrılıyorlar. Biri hakiki diğeri sahte. Biri gerçek diğeri oyun. Biri fantezi diğeri kader. George Kennan da sürgün kıyafetleri içinde ve prangalarla fotoğraf çektmekten kendisini alamamış. Ama mutlu Amerikalı bir başka fotoğrafta Gürcistan üniforması içinde. Yalancı!

Albümde gerçek mahkûmların fotoğrafları ise insanın kanını donduruyor. Bir kısmının ismi belli onların, bir kısmı ise sonsuza değin isimsiz, “Tanınamayan”. Bir kısmı politik bir kısmı sıradan. Aralarında neler yok ki? Gelecekte hâlâ ümitli oldukları gözlerinden okunan gençler, on beş yirmi yıl yatmış tükenmişler, hâlâ hırçın hâlâ azgın olanlar; hayattan artık bir beklentisi kalmamış, biçimsiz vücutlu, avurtları çökük, gözleri kuytuya kaçmış karanlık ihtiyarlar. Burada ne işi olduğu merak edilebilir aydınlık bakışlı güleç yüzlüler. Tekinsizler, irkilticiler. Bazılarının açıklamasında “stigma” vurgusu var. Damgalanmış mahkûmlar bunlar. Çektiklerini sadece ruhlarında değil ömür boyu bedenlerinde de taşıyacak olanlar.

İçlerinden biri dikkatimi çekiyor. George Kennan’ın daktilo ile yazıp resim altına yapıştırdığı not şöyle: “Sibiryâ mahkûmu, 1885’te yüz yaşında olduğu ve Sibiryâ’ya altmış beş yaşında gönderildiği söylenmişti.” Yaşlı adam, durumuyla garip bir çelişki teşkil eden mobilyalı bir masaya kolunu dayamış, şık bir sandalyede oturuyor, belli ki stüdyoda alınmış bir polis fotoğrafı bu. Sırtında kaba çuhadan malûm kaput var ve yüzünde kaderine razı gelenlere özgü o hazin bakış. Fakat objektife bakmıyor. Gözlerini yarı önüne indirmiş. Kimdir? Nedir? Ne işlemiştir?

Akıbeti ne olmuştur? Bilmiyorum. Hiç de bilemeyeceğim. İçim acıyla burkuluyor.

Hayat sahneleri de bu albümde. Buz parçaları arasında yol alacak gemilere binmek üzere mavnalarla sevk edilen mahkûmlar. Eşlik ettikleri kafiyeyle birlikte Sibiryâ boyunca yürüyen gardiyanlar. Gardiyanlarıyla aynı karede poz vermiş, hatta gülümsemiş, bu yeni icatla ilgilenmiş, saçlarının yarısı tıraşlı kürek mahkûmları. Bir konaklama ânı. Köylü kadınlardan bir şeyler alıyorlar. Yarı kar altında madenlerde çalışıyorlar.

Albümde politik suçlular ve sürgünlerle onların yaşamlarına ait sahneler ayrı bir hikâye. Bir zamanlar Sibiryâ'da Dekabrist'lerin tutulduğu odun kulübelere, Yenisey ırmağı kıyısında benzer politik sürgünlerin evleri, kocalarının yanında gönüllü olarak sürgüne katılmış kimi hâlâ genç ve güzel kimi çoktan çökmüş kadınlar, beraberlerinde masum çocuklar. Genç ve güzel bir kadının resmine bakıyorum: "Sürgün yolunda ölen Sofya Nikitina."

Cevabını hep aradığım ve ömrüm oldukça da arayacağım soru gelip dilimin ucunda düğümleniyor: Bunca insan şimdi nerede?

BUHARA EMİRİ ÂLİMHAN'IN KAFTANI

Her şey Dağıstan hakkında küçük bir arama yapmamla başladı. Sayfa sayfayı, site siteyi açtı. Kongre Kütüphanesi'nin online kataloglarından birinde bir hazineye rastladım. Sergey Prokudin-Gorski'nin 1909-1915 tarihleri arasında çektiği iki bin altı yüz altı fotoğraf. Fotoğraf dediysem sadece siyah beyaz olarak tanıdığımız bir dünyaya dair renkli fotoğraflar bunlar.

Sergey Prokudin-Gorski henüz renkli filmin icat edilmediği bir dönemde aynı objenin, ardı ardına çektiği üç fotoğrafını cam tabletler üzerine kaydetmişti ve bunların her birinde kırmızı, mavi ve yeşil filtreler kullanmıştı. Negatifleri üst üste gelecek şekilde ve projeksiyon sistemiyle perdeye yansıtınca ortaya ilk renkli görüntüler çıkmıştı. Fakat baskı zor ve pahalı olduğu için bu renkli dünya cam tabletler üzerinde kalmıştı. Kongre Kütüphanesi işte bu cam tabletleri dijital resimler hâline getirmişti ve gökkuşağıyla karşılaştırdınca, sahtekârlık yoktu ortada, belli ki renkler gerçek renklerin ta kendisiydi.

Çarın fotoğrafçısı olarak kendisine sağlanan her türlü kolaylıkla Gorski, Rusya İmparatorluğu'nun Kafkaslar'dan Sibirya'ya, Urallar'dan Pamir'e kadar uzanan coğrafyasında, bu koca ve hantal coğrafyanın içinde ne kadar manzara, insan ve hayat

varsa bıkıp usanmaksızın fotoğraflamıştı. Yaklaşan devrimin ve kesin bir modernleşmenin az öncesinde, sanayileşme telâşında gözüne ilişen her şeyi tespit etmişti. Uçsuz bucaksız stepler, nehirler, şimdi yerinde yeller esen manastırlar, kiliseler, kulübeler, barakalar, kubbeler, minareler, eski zaman sokakları, ırmak ulaşımı, Trans-Sibiry demiryolu, baraj inşaatları, fabrika bacaları, jeneratörler, hidroelektrik santraller, devrimi çağıran olağanüstü insanlık dışı ekonomik koşullar... Hepsini renkli olarak kayda geçirmişti. Yüz elli milyonluk Rusya İmparatorluğu'nun ancak yarısı Ruslardan ibaretti. Gorski'nin objektifi bu dil, din, ırk, kültür farklılığını da özenle yakaladı. Rum çay işçileri, Ermeni kadınlar, Gürcü damat, Dağıstanlı çift, Taşkentli medrese öğrencileri, Buharalı müezzin, Semerkantlı gözlemeci, Kırgız atlılar. Bütün bu insanların yaşamları ve giyimleri.

İki bin altı yüz altı fotoğrafı manzaradan çok hayata, en küçük insana ve harekete dikkat kesilerek üç gün boyunca tek tek açtım, inceledim, büyüttüm, detay aldım, kaydettim. Aynı resmin siyah beyazı ile renklisini yan yana tuttum, mukayese ettim. Kimine uzun uzun baktım kimini tez geçtim. Hepsinde de renklere dikkat kesildim. Modernizasyon ve Sovyet Rusifikasyonu öncesi Semerkant, Taşkent ve Buhara resimlerinin renklerine bakarken ise neredeyse bir eşikten geçtim.

Eğer bu fotoğraflar renkli olmasalardı Registan Meydanı'ndaki Şirdar Medresesi'nin çinilerinin o vakit de aynı mavilikte parladığını; Özbek kaftanlarının mercan kırmızısı, sonbahar yaprağı, bakır kızılı, grup rengi, şarabî renklerini, kısacası rengâ rengini; Rus tarzı üniforma, tüfek ve süngü taşıyan gardiyanın parmaklıklar ardındaki mahkûmlarla bir arada verdiği pozda bile pembe-mor-hakî-vişneçürüğünün şenliğini, taşın, toprağın, yaprağın rengini. Nereden bilebilir nasıl görebilirdim?

Fotoğraf zamana dair bir belge. Ama siyah beyaz fotoğraf zamanı donduruyor, renkli olan ise eşik atlatıyor. Siyah beyaz nostalji ama renk hayat demek çünkü.

Gorski bu fotoğrafları cam tabletler üzerinde bile olsa 2000’li yıllara bir armağan gibi göndermeseydi Volga üzerinde seksen dört yaşında hâlâ emekçilik eden liman görevlisinin belindeki kemerin orman yeşilini ve Buhara’nın son emiri, yüzü minyatür, bakışları kederkeş Âlimhan’ın 1910 yılında giydiği turkuaz renkli kaftanın üzerindeki lâlelerden bir kısmının mor bir kısmınınsa peygamber çiçeği mavisi olduğunu nereden bilebilirdim?

GORSKİ FOTOĞRAFLARINA DAİR FİHRİST DENEMESİ

Gorski fotoğraflarını incelerken gözümün önünden neredeyse yüz yıl önceki Rusya'nın binlerce renkli fotoğrafı geçti. Hepsi durgun bir suyun derinliğindeki ebedî akisler gibi kendi zamanlarında duruyordu. Oysa ben böyle bir şeyi sadece cennette göreceğimi sanırdım. Heyecan içinde "Ey Âlemlerin Rabbi olan Rabbim!" dedim. "Bunun için de sana teşekkür ederim. Yoksa ben bu koleksiyona nasıl ulaşırdım? Ulaştım bile kopyalarını hangi huysuz müze görevlisinden nasıl alırdım?"

Binlerce fotoğraf. Akademik terbiyeden geçmiş bir zihin onları kusursuzca tasnif etmek istese de azadeliğim yakamı bırakmadı. İnsanlar, sanayi hamlesi, ulaşım manzaraları, tabiat ve diğerleri birbirine karıştı. Sonuçta ortaya dağınık ve kalabalık bir fihrist çıktı. Okuyan için belki sıkıcı ama hiçbirinin tahayyüli olmadığı, her birinin bir fotoğraf karesinin üzerine iz bırakmış yaşanmışlığı tasvir ettiği cihetiyle benim için anlamlı. Ne de olsa kurguya duyduğumuz güvensizliğin karşısına koyulabilecek tek şey sahiçiliğin güvenirliliği. İşte kalabalık bir paragraf:

Irmaklar arasında açılmış kanallar, nehir kavşakları, taş ayaklar üzerinde yükselen metal kafesli ırmak köprüleri, nehir boyunca

sallara yüklenmiş ya da sürüklenmeye bırakılmış koca koca kütükler, odun nakleden gemiler; irili ufaklı mavnalarla, yelkenlilerle, gemi ve sandallarla dolu nehir limanları; ana gövdeden ayrıldıkça yeni bir isim alarak farklı bir ırmak gibi muamele gören güçlü nehir kolları, ufkunda bulutlarla Volga'nın kaynağı, Volga'nın uğradığı, içinde kaybolduğu ama sonra hiçbir şey olmamış gibi yoluna devam ettiği göller, kıvrıla kıvrıla akan sakın dereler, yandan çarklı buharlı gemiler; aşçısı, çarkçısı, subayları, tayfası, kaptanı, süvarisiyle bütün bir gemi mürettebatı; Rusya'nın, tutunduğu o ağır sanayi hamlesi boyunca değişen çehresi, Trans-Sibirya demiryolunun henüz devam eden inşaatı, istasyon binaları, dekoviller, lokomotifler, vagonlar, makaslar, raylar, baraj inşaatları, beton karma makineleri, jeneratörler, hidroelektrik santrallerin erken ama gürültülü örnekleri, dokuma atölyeleri, ardiyeler, doğanın kucağında ağır ağır tüten fabrika bacaları; patronlar, askerler, denizciler; çiçeklenmiş elma dalları, kiraz ağaçları, göllere eğilmiş akağaçlar, karaağaçlar, lâdinler, çamlar, köknarlar, huş ormanları, leylâklar, gelincikler, bataklıklar, sazlıklar, kumullar, buz dağları, çağlayanlar, anaforlar, rüzgârda dalgalanan buğday tarlaları, yalçın kayalıklar, çiçekli kırlar, uçsuz bucaksız bozkırlar, fotoğrafı dağ tepelerinden çekilmiş ıssız vadiler, kiliselerin çan kulesine çıkılarak kadrāja sığdırılmış limanlar, şehirler, uzaklarda fark edilen köyler, geleneksel Sibirya kulübeleri, bembeyaz daçalar, nefti damlar, saraylar, sayfiyeler, seralar, kış bahçeleri, kızıl kahverengi kalın duvarlarıyla Ortaçağ hisarları, surlar, kremalı pasta gibi süslenmiş manastırlar, parlak renkli mozaikler, coşkun üsluplu bezemeler, ikonalar, kandiller, buhurdanlar, avizeler, şamdanlar, haçlar, minyatür çarmıhlar, girilmeyen yerleri cemaatten ayıran üç katlı ikonastasisler, kefenler, tabut örtüleri, kabirler, lahitler; başı ve ağzı sıkı sıkı örtülü Ermeni kadınlar, incecik belli, madalyon biçimli yüzleriyle bir

inci tanesi kadar duru Gürcü genç kızlar, uçsuz bucaksız rüzgârlı tarlalarda eğilip kalkan, buğday yığınlarının gölgesinde dinlenen köylüler, işçiler, işsizler, iş bekleyenler, Batum'un ve Artvin'in çay bahçelerinde çoluk çocuk, kadın erkek ter döken Rum hasatçılar, tanıdık mı tanıdık fındık sepetleri, hele kadınların bellerindeki peştamallar...

Bütün bu fotoğraflarda Rusya'nın yakın geçmişi resmigeçit ediyor. Fakat bu dev daha fazla ayakta duramaz; sendelediği, fotoğraflardan bile görünüyor. Hantal dev silkinmeye çalışıyor ama onun düşmeden, iki ayağı üzerinde dengede durabilmesi için halklarına yaslanması gerek. Rusya, ancak yarısı Rus olan yüz elli milyonluk nüfusuyla insanını yakıt olarak kullanıyor. Rusya İmparatorluğu'nun Orta Asyalı Türk halkı, Müslüman tebaası, böyle giriyor karelere. Hepsisi de eli silâhlarında Çeçenler, kılıcının kabzasını zarıfçe kavramış Dağıstanlı köy müezzini, benzer kıyafetleri ve başlarında görkemli kalpaklarıyla yakışıklı Kafkasyalılar, güzel Özbekler, Kırgızlar, Semerkantlılar, Buharlılar sökün ediyor.

Rus himayesindeki Hive Hanı, hakî renkli Rus kaputunun düğme arasından geleneksel kaftanının kırmızısı görünerek endişeli bir yüzle bakıyor işte. İskender Bey ise heybetli bir kartal gibi. Böyle böyle görüyorum içim eriyerek Dağıstanlı çiftin arkasında uzanan Kafkas dağlarının yeşil derinliğini ve âh Semerkant'ta çayhaneyi. Onların da dışarı attıkları sekiler üzerine halılar serdiklerini, bağdaş kurarak çay keyfi ettiklerini ve çayı önlerinde pahta güllü porselen çaynik ve avuçlarının içinde piyale ile içtiklerini, sadece çay değil sıklıkla nargile fokurdattıklarını, mineli nargilesiyle poz vermiş Özbek'in pötikareli içliğini. Onların da çiçeklenmiş elma ağacının gölgesi altında dinlendiğini, erkek bir dansçıya eşlik eden grubun cümbüşünü âlemini, sarıkları ve kaftanlarıyla müzisyenleri.

Hep bu fotoğraflarda görüyorum kerpiç sarısı ile gök mavisi arasında Semerkant'ın o devrini, çamurlu toprak sokakları, o zaman için bile eski olan bu sokaklarda üç minareli köşe taşını, yarı belinden yıkık çinili minare üzerine yuva kurmuş leylekleri, nadiren iki katlı evleri, yurtları, höyükleri. Medresenin harap basamaklarına oturup kalkan Özbekleri, kerpiç evlerin sundurmasına çıkmış din adamlarını, Kalenderhane'deki duahanların kaftan kollarının kimi Osmanlı minyatürlerindeki gibi ellerini örterek birbiri üzerine sarktığını. Medrese avlusunda kesme taşlar üzerine yayılmış halıda ders yapan müderris ve sekiz talebesini, Yahudi Özbek çocukların hocalarıyla benzer kaftanlar giydiğini, Yahudi kızların da poz verirken duvar kenarına iliştüğünü. Ekmek satıcılarını, tulum içinde su taşıyanları, müşterisinin başını eğerek icrâ-yı sanat eden sokak berberini.

Bir renk cümbüşü bu. Bu dünyada resmî olan Rus militarizminin hâkiliğine inat sivil olan her şey renkli. Buhara sarayının rengârenk boyalı süslü cephesi, kar üzerinde poz veren bürokratın kaftanındaki ateş kırmızısıyla yaprak yeşili. Yakut renkli kaftanı içinde Özbek oduncu, baltasını kaldırmış, koca kütüğe indirirken, sergen'inin önündeki ahşap sekiye bağdaş kurmuş yaşlı kumaş satıcısı sarının en az on tonunu arkasına almış, sükûn içinde objektife bakıyor, mağrurca poz veriyor. Bu renkler dünyasında yünlüler, pamuklular, ipekliler mercan kırmızısından doğup fes renginde biterken araya binbir renk giriyor. Ama araya giren lâcivert, yeşil, griye rağmen onlar kadınlı erkekli, kırmızının her tonunu giymeyi seviyor. Türkistanlı kadın yurt önündeki mercan kırmızısı halı üzerinde bir fidan gibi salınırken kaftanı sonbahar renkli ve sırtında uzanan örtüsü erguvan moru. O esnada tahıl yüklü devesinin yanında poz veren delikanlının tarçın rengi kaftanının eteğini rüzgâr uçuruyor. Belki sadece

levazımâtını halı üzerine dizerek ciddiyetle poz veren hekimler siyah ve beyaz giyiyor.

Bu kadar tasnif denemesi boşuna aslında. Bunca hayatı dikey bir çizgiyle ikiye bölmek en uygunu. Çünkü grandükler ve grandüşeslerle aklıktan ölmek üzere olanların fotoğraflarının bir arada durduğu bu sandıkta zenginliğin renklerinin sonsuz olduğunu ama yoksulluğun her yerde aynı birkaç kırık renge sıkıştığını da gördüm. Zenginliğin sonsuz dili var, yoksulluğunki ise her yerde aynı. Elinde cılız bir av kuşuyla karlar üzerinde dikilen Semerkantlı yoksul yaşlı adamın gözlerindeki bakış seksen dört yaşındaki Rus liman görevlisi Şef Pinkhus Karlinsky'nin bakışlarından çok farklı değil. Yorgun ve bezgin Rus köylülerin gözlerinden de aynı çaresizlik okunuyor. İçinde kırk yıl yaşadığı çerden çöpten kulübenin önünde sakince oturan "Kota" lâkaplı Artemy'nin lime lime giysisi Özbek dilencinin yanık harmanisinden farklı renkte olsa bile onunla aynı yerden epriyor, eriyor. Dilencilerin gözlerinden her yerde aynı bakış okunuyor, omuzlarında aynı yük duruyor.

Üstelik zamanın ne getireceğini şimdilik kimse bilmiyor. Hepsi farklı ırktan olsa da sadece iş bekleyen şu açlar, önünde sonunda Çar'ın başını yiyecek dehşet verici koşullarda çalışıyor. Ve hepsi Ekaterin kaplıcalarında dinlenen ve çok az zaman sonra kendi malikânelerinde bahçıvanlık yapacaklarını bilmeyen mağrur soylularla arka arkaya aynı filmin karelerine düşüyor.

“CHOKAN VALİKHANOV” YANİ MUHAMMED HANAFİYA

Binlerce fotoğraf üzerime saçılınca bu kez yolum Semipalatinsk’e geldi dayandı. Semipalatinsk, Dostoyevski’nin dört yıllık Omsk mahkûmiyetinden sonra bir dört yıl daha 7. Sibirya Taburu’nda er olarak hizmet verdiği sürgün yeridir. *Ölü Evinden Anılar*’a tasvirini yaparak başladığı şehir. Çocukluğunda okuduğu *Eyüp Kitabı*’ndan öğrendiği gibi acıya sessizce katlandığı, “Hiç olmazsa hayattayım,” diyebildiği yer, “acılı ama hayatta.”

Semipalatinsk Müslüman Kazakların yaşadığı bir şehirdi. Öyleyse Dostoyevski, bir asker barakasında don yağından bir mumun ışığında *Ölü Evinden Anılar*’ın bazı bölümlerini yazarken ve bir radyant noktası gibi günbegün hayata dönerken az ötedeki pazarda mercan rengi kaftanı içinde bir Türk kumaş satıyor, müezzin minareden ezan okuyordu. Şehirlerin bugünlerinden dünlerini çıkarmak biraz yetenek istiyor. Ama *Foucault Sarkacı*’ndaki kadar zorlamaya gerek yok. Dünya küçük ve her şey zannettiğimizden daha fazla tanışık.

Bu tanışlar arasında çok ilginç bir sima var. Adı Kazakistan’da bugün de büyük bir saygıyla anılan etnograf ve coğrafyacı, Çar ordusunun “Rus” subayı Chokan Valikhanov. Dostoyevski ile

Omsk'ta tanışmıştı ve Semipalatinsk'te yeniden karşılaştıklarında Dosto. misafirdi, Valikhanov ev sahibi. Biri yabancıydı diğeri yerli. Çünkü han ailesinin bir şehzadesi olarak ve entelektüel varlığıyla Dostoyevski'nin sürgün günlerini katlanılır kılan Chokan, asıl adı Muhammed Hanafiya olan Müslüman bir Kazak'tı ve olağanüstü yetenekli bu genç adam bir romanı aratmayacak bir hayat yaşadı.

Askeri Stratejik Araştırmalar grubuna dâhil olarak gerçekleştirdiği Isık Göl Seferi ona Rus Coğrafya Topluluğu'nun kapılarını açtı. 1857'de ise kırk üç adam, yüz bir deve, altmış beş at ile asıl macerası olan sefere çıktı. Çin sınırını boydan boya kat ettiği aylar boyunca yerleşik ve göçebe Türk boyları arasında diller ve âdetlerden pazarlarda satılan mallara, kurganlardan balballara kadar pek çok bilgi ve nadir el yazması topladı, haritalar çıkardı. İyi bir ressamdı, resimler yaptı, sözlü eserler derledi. Ona büyük saygınlık kazandıran bu gezinin akabinde Savaş Bakanlığı'nda ve Dışişleri Bakanlığı'nın Asya Dairesi'nde görevlendirildi.

Petersburg'da ise Chokan balo salonlarına, ziyafetlere, üzerinde taşıdığı parıltılı üniformaya kadar Rus'tu. İmparatorlukların çok kavimli doğası uyarınca benzer bütün kabiliyetler gibi o da Rusya İmparatorluğu için vardı. Rusya'nın ortak çıkarları söz konusu olduğu zaman ve hizmet ettiği müddetçe Kazak olmasının bir sakıncası yoktu. O kadar ki Çar'ın, Orta Asya'yı fethe çıkan ordusunda Albay Çernayev'in emrinde görevlendirilecek kadar dâhildi bu çok kavimli, çok kültürlü varlığa.

Ancak, çok kültürlülük bütün kültürler bir arada ve barış içinde yaşama ortamı bulabilirse anlamlı olabilir. Oysa Rusya İmparatorluğu hayli asırdır sadece Ruslaşmıştı ve dev, evlâtlarını yemeye başlamıştı nicedir. Valikhanov, soydaşlarının yaşadığı Evliya-Ata'da tanık olduğu vahşet üzerine komutanı Çernayev'i terk ederek İli ırmağının kıyısında Sultan Tezek'in sarayına gitti

ve kalan ömrünü orada geçirdi. Fazla değil, birkaç ay. Bu süre zarfında sultanın kız kardeşiyle evlendi. Kaynaklar gelinin adını “Aisary” olarak yazıyor yani Aysarı. “Valikhanov” da Velihanoğlu.

Ani bir tüberküloz yüzünden St. Petersburg’u terk ederek anayurdunun steplerinde sağlık bulabileceğini ummuş olan Valikhanov öldüğünde yirmi dokuz yaşındaydı. Bu kısacık ama dopdolu ömre çok önemli bir şeyi daha, ünlü Kırgız destanı *Manas*’ın derlemesini de sığdırabilmişti.

O, Kazaklar’ın modern anlamda ilk bilim adamı ve son hanzadesiydi. Eserlerinden bir seçmeyi onun ölümünden sonra yayımlayan Veselovsky, kısacık hayatı içinde Valikhanov’u bir “meteor çakması”na benzetmişti. Dostoyevski ise çok sonra, Anna Snitkina ile evlenmeyi düşündüğü sıralarda bir tan vakti Chokan’ın Sibirya’da kendisine armağan ettiği tahta sandığı rüyasında görmüş olmasını hayra yormuştu. Ve vakti zamanında Chokan’a yazdığı coşku dolu bir mektupta “Hiç kimseye hatta kendi kardeşime bile sana duyduğum yakınlığı hissetmedim ve bunun nasıl olduğunu Tanrı biliyor,” diyordu.

ANTOİN SEVRUGUİN “ANTOİN HAN”

Rus asıllı bir Ermeni olan İranlı fotoğrafçı Antoin Sevruguin, Tahran’da doğmuştu. İran, Orta Asya ve Kafkasya fotoğraflarıyla meşhur Ermakov ile tanıştığında kararını verdi: O da sevgili İran’ının fotoğraflarını çekecekti.

İran tarihinin en çalkantılı, en zor, en sıkıntılı dönemine XIX. asır sonu XX. asır başlangıcına ilk elden tanıklık Sevruguin’in fotoğrafları. Gerçi o da kendinden önceki fotoğrafçılar gibi oryantalist kalıpları tekrarlamış, Batı’da yaygın bir Ortadoğu ya-nılsamasına uygun görüntüleri seçip çıkarmıştı. Ama ömrünün büyük kısmını Tahran’da geçiren bu ateşli İran sevdalısı yine de geriye paha biçilmez bir hazine bırakmıştı, yedi bin fotoğraf camından oluşan koleksiyonu iki defa yıkım yese de. Fotoğraflarından sekiz yüz altmış altısı derlenebildi. Bu dağınık parçalar *Freer Gallery of Art*’ta bir araya getirildi. Bir bilgisayar ekranının arkasından da olsa bu fotoğrafları inceliyorum günlerdir. Bir yandan da Sevruguin’in hayatını gözden geçiriyorum.

Tarihe meraklı, Firdevsi *Şehname*’sinden uzun pasajları ezbere okuyacak kadar İranlı olan Antoin Sevruguin dervişlerin, meczupların, saraylıların, harem kadınlarının, aşiret reislerinin, devlet adamlarının, manzaraların, olayların, idamların, infazların

ve daha pek çok şeyin fotoğrafını çekti. Dejenere prensler, battı batacak gemiyi neresinden tutup da dümen suyu vereceğini kestiremeyen vakur ve iyi niyetli ama çaresiz vezirler; ağırbaşlı, sade ve siyah giysiler içinde devlet adamları, Meşrutiyet'i destekleyen ayetullahlar, karanlık bakışlı mollalar hep onun objektifine baktı. Kurbanlarla katiller, devrilenlerle devirenler de aynı karelerde yer aldı. Ahmet Şah'ın hemen yanı başında birkaç yıl sonra onu tahtından alaşağı edecek ve yerine oturacak olan Rıza Pehlevi var meselâ.

Bütün İran bu koleksiyonda ve zenginliğin dili İran'da da aynı. Mamur evlerinin önünde poz veren Nasturi aile, iyi giyimli Gürcü güzelleri, varlıklı Ermeni kadınlar ve erkekler, zengin Azerbaycanlı tüccarlar, yüzyıllardır soylarını sürdüren Pers kabileleri, Kürt aşiret beyleri hep o aynı dili konuşuyorlar. Hepsi güzel ve kıymetli bir halının üzerinde poz vermeye azami derecede dikkat etmiş. Diğer yanda ise mutsuz çoğunluk var. Harman döven köylüler, cılız öküzler, kavruk kadınlar, onlar da yoksulluğun ezeli dilini konuşuyorlar.

1883'de Tahran'da stüdyosunu kurduğu zaman kaderi ve becerileri Antoin Sevruguin'i Kaçar hanedanından Nasreddin Şah'ın huzuruna kadar çıkardı. Çünkü Nasreddin Şah da geleceğe bir görüntü bırakmak istemişti her hükümdar gibi. Geleceğe bir görüntü bırakmanın en kestirme yolu onun zamanına değin kâtiplerin elindeydi. Elllerinde kalem, önlerinde kâğıt olduğu müddetçe kâtipler, yüzü hükümdarlarının yüzüne çevrilmiş aynalardı. Onlar nasıl gösterirse gelecek zamanın insanları da öyle görecekti İran şahlarını.

Ama Nasreddin Şah, aynanın sırrından çok daha etkileyici bir sırrın varlığını fark etmişti: Fotoğraf. Kader işte, Sevruguin, fotoğraf meraklısı bir şaha rastlamıştı. Kaçar hanedanının fotoğrafı olarak tanındı bu yüzden. Pek çok ödüle lâyık görüldü

ve kendisine Şah tarafından bir de hanlık unvanı verildi. Artık Tahran'ın "Antoin Han"ıydı o.

Nasreddin Şah, haremindeki kadınları bile Sevroguin'in objektifine emanet etmekte bir sakınca görmemişti. O "mahrem" fotoğrafların bir gün böyle internetlerde dolaşacağı aklının ucundan bile geçmiş olamaz. Bir dirhem etin bin ayıbı örttüğü eski dünyada, yüzü tam peçeli, yarı peçeli veya açık; çatma kaşlı, ay suratlı harem güzelleri bunlar. Şah'ın, Rusya'da seyrettiği baleden etkilenerek "tütü" giydirttiği kadınların etekleri dizlerinin üzerinde ama başlarındaki hicaplar sıkı sıkı sarılı. Harem kadınlarının bu fotoğraflarında dünya farkı bir iğretilik, çok derin bir ironi var.

Sevroguin fotoğrafları arasında elbette en çok Nasreddin Şah var. Her yerde, her hâlde hep o. Tahtının merdivenlerine oturmuş Nasreddin Şah; mesajları, raporları dinlerken, bezgin, yorgun Nasreddin Şah; Batı tarzı kıyafetler içinde Nasreddin Şah; pazar teftişinde, köy gezisinde, avda, ziyafet masasında; erkânı, bakanları, saraylıları, şehzadeleri, hizmetkârları, mermer havuzları, aynaları, oymaları, süsleri, debdebeleri, saltanatları arasında; tavuslu tahtları, Nadirî tahtları, püskülleri, sırmaları, zebercedleri, nişanları, armaları arasında Nasreddin Şah.

Nihayet, elinin altında dünya küresi ile poz verse de saltanatı kendi ülkesine bile yetmeyen Nasreddin Şah, Abdülazim türbesinde. Sık sık ziyaret ettiği bu kutsal makamın, Bahailerden biri tarafından canının alınacağı yer olduğu aklının ucundan geçmez ki. Bir başka fotoğrafta tahtının önünde cenazesi görünüyor Nasreddin Şah'ın. Arkada, Antoin Han'a çektiirdiği fotoğraflardan biri hümayun bir çerçeve içinde hâlâ asılı. Kaçar hükümdarlarının bu fotoğraf seveni herkesin sığıdığı yere, tabutuna sığırvermiş.

Nasreddin Şah'ın fotoğraflarını birbiri ardına dizerken kaçınılmaz olarak Mirza Reza Kermani'nin fotoğrafları giriyor görüntüye. Onsuz Nasreddin Şah eksik kalır. Çünkü Kermani,

Şah'ın hem kulu hem katili. Şah'ın yanına elinde ilk bakışta dilekçe zannedilebilecek büyükçe bir kâğıtla yaklaşmıştı. Oysa kâğıdın altında silâh vardı. O silâh patladı.

Saltanatında ellinci yılı kutlayan Nasreddin Şah'ı öldüren kişi nasıl biridir, fotoğraflarından anlamaya çalışıyorum. Tutuklanmış. Mayıstan ağustosa kadar sorgulanmış. Bu süre içinde epey hırpalanmış. Şu fotoğrafta, bir merdivenin basamakları üzerinde otururken görünüyor. İnce ve şaşırtıcı derecede güzel ellerini sağ dizinin üzerine bırakmış. Dizleri birbirine yapışık. Çıplak ayaklarını bağlayan zincir, basamakların üzerine yayılmış, sırtındaki aba da başındaki sarık gibi lime lime. Şu da Mirza Reza'nın ilkinden daha da yorgun görüldüğü bir fotoğraf. Sakalları iyice uzamış. Başındaki sarığın yerinde şimdi ufak bir takke var. Boyunu ve elleri zincirli, sağ ayağı tomrukta. Beyazlar giyiyor, idam yakın olmalı.

Şah'ın fotoğrafçısı olduğundan mıdır, Sevruguin fotoğrafları arasında hayatın ölümle birleştiği anlar özel bir ilgiyle kaydedilmiş. İdam mahkûmları bunlar. Kimi idam meydanına taşındığı arabadan birilerine tutunarak iniyor kimi çok korkulu, kimi fütursuz. Bir fotoğrafın önünde donup kalıyorum. Yerde, toprağın üzerine öylece atılmış bir beden. Beyaz, uzun bir elbise giyiyor. Elbisenin göğüsten yukarısının ve adamın yüzünün kanlar içinde kaldığına bakılırsa toprağa gömülüp taşlananlardan biri bu. Suçu neydi acaba? İlk taşı atan hiç günahsızlardan mıydı? Ben içim ekşiyerek gözlerimi kapasam da o adam orada, kumlu kıvgın toprağın üzerinde yatıyor.

Bitmiyor. Bir kare daha. İpi çekilmiş dört anayasa savunucusunun yani İran'ın Meşrutiyet tarihine ve özgürlük bilincine göre dört kahramanın sallanan cesetleri önünde poz vermiş beş Rus askeri. "Next" tuşuna basıyorum. Diri diri gömülmüş ve henüz ölmemiş bir adam, gözlerindeki dehşetle ve bilinçsizce objektife

bakmış. Böyle bir fotoğraf nasıl çekilebilir? Hangi gerekçe bu fotoğrafın çekimini meşrulaştırabilir?

Ve Mirza Reza Kermani'nin beş bin kişinin seyrettiği idamı. Güneş arkadan geldiği için kumun üzerine fotoğraf sehпасının ve çekim yapan iki kişinin gölgesi düşmüş. Garip bir ayrıntı, çok ürpertici. "Artistik" bir tercih mi yoksa fotoğraf hatası mı? Belli değil. Ama inanılmaz bir fotoğraf bu. Fotoğrafçılar kayıtta ama onların da resmi bir yerlerde kayıt altında.

Sevrugin fotoğrafları renkli değil. Kan kırmızı, oysa fotoğraflarda gri çıkıyor. Gölgelerse kendi renginde.

PERSEPOLİS YORGUNLUĞU

Tarihin o vakte kadar gördüğü en büyük imparatorluğun kurucusu olan Pers kralı Büyük Kirus, duvar yazılarında kendisini fethettiği ülkelerin adları üzerinden tanıtır. Perslerin, Medlerin, Sümerlerin, Akadların, Babil'in kralıdır o. Fazla uzatmaya gerek duymaz, bir çırpıda özetler coğrafyasını. O, “dünyanın dört bir köşesinin kralı”dır. Bu görkemli imparatorluğun başkenti efsanevi kent Persopolis'tir. Persepolis, Büyük İskender tarafından yakılıp yıkıldıktan sonra asırlar boyunca unutulmuş terk edilir. Rüzgâr, güneş, yağmur, deprem. Her biri bir parçasını götürür. Ama geri kalan harabeleri bile bir zamanlarki görkemini tahayyül etmeye yeter.

Unutulmuş efsanevi kent 1971'de görkemine beklenmedik bir parıltı katar. Muhammed Rıza Pehlevi'nin emri üzere, Pers İmparatorluğu'nun kuruluşunun iki bin beş yüzüncü yılı kutlamaları Persepolis'te yapılır. İhtişam üstü bir ihtişamdır bu. Fakat aldatıcı bir alev, yalancı bir ışıktır bu defa tutuşturulan. İçi boş, vaatleri asılsız. Bir cilâ telâşı taşımaktadır hepi topu. Üstelik o cilâyı vuranların başını yiyecek bir sürecin de dönüm noktasına yol açacaktır.

İran'ın son şahı, Persepolis'in temsil ettiği monarşik değerleri ve uygarlık seviyesini sahiplendiğini, o geçmişi memnuniyetle

kabullendiğini göstermek istemektedir. Bir tür gövde gösterisidir bu, hem Batı'ya ve Doğu'ya, hem de kendi halkına. Ama bir yandan da batmakta olan masal gemisinin içinde, o ezeli yanılıyla alâyişin ve debdebenin kulakları sağır eden gürültüsüne teslim etmektedir kendini. İhtişam, saltanatların hakkıdır doğru, ama onun haklılık değeri halkına sağladığı mutluluk payıyla ölçülür ancak ve sadece. Halkını ısıtamamış her parıltının hükümsüz kaldığını Şah anlamamakta mıdır?

Akıl almaz bir bütçeye mal olan hazırlıklar aylar öncesinden başlar. Organizasyon Batılı uzmanlarca gerçekleştirilir. Persepolis'in çöl toprağı üzerine geleneksel İran çadırları biçiminde olsa da lüksü sınırsız modern çadırlar kurulur. Kullanılacak her şey altı ay boyunca uçaklarla Fransa'dan taşınır. Dünyanın dört bir yanından krallar, kraliçeler, devlet başkanları davete icabet eder. İki yüz elli kırmızı limuzin bu emperyal davetlilerin emrindedir.

Şah, mavi halılarla döşettiği çöl toprağı üzerinde Büyük Kirus'un anıt mezarı önünde XX. asrın bu en görkemli töreninin açılışını yapar. Dünyanın en uzun yemeğı olarak rekorlar kitabına geçen bir ziyafet verilir. Mönü dudak uçuklatacak cinstendir. Pers ordusu dönemsel kıyafetleri içinde geçit resmi yapar. Onu İran tarihi boyunca hükmetmiş bütün hanedanların orduları izler. Tarih, kendi mekânında canlanmıştı âdeta. Törenin son günü Şah, bütün emperyal konuklarıyla birlikte babası Rıza Pehlevi'nin anıt mezarını ziyaret eder.

Şah, sırtını yasladığı sarayın önünde, Persepolis'in taşlar üzerine kazınmış "ebedi bekçileri" ile aynı hizada geçit resmi yapan kendi çağdaş askerlerini izlerken kendi saltanatının da bu kadar kalıcı olabileceğini samimiyetle düşünmüş müdür acaba? Bilinmez ama bu israf, halkın nicedir yaralı bilincine ciddi bir kırılma daha ekler. Kutlamaların logosu eşitlik ve adaleti vur-

gulamasıyla meşhur bir metin olan “Kirus’un silindiri” olsa bile Şah, kendi halkının sefaletini görmemektedir. Tıpkı asırlar boyu İran halkının sefaletini görmezden gelen diğer şahlar gibi. Peki, onlara ne olduğunu hiç düşünmemekte midir?

Olanların ne olduğu belli, İran ihtilâller ülkesidir. Her saltanat gibi her devrim de kendi hesabını verir önünde sonunda ama Muhammed Rıza Pehlevi ülkesinden çok uzakta ölürken Büyük Kirus’un anıt mezarı kendisini her dönemde bağrına basan İran toprağında sapasağlam ayakta durmaktadır. 1979’da Rıza Pehlevi’nin (Şah’ın babası) anıt mezarına bile uzanan öfke Kirus’un mezarı önünde durur. Bu kalıcılığı sadece taşlarının sağlamlığına bağlamak büyük yanılğı olur.

Tarih, katmanlı bir defter. Tarihe yaslandığını varsayanlar da tarihe gömülür neticede. Geriye kalan sadece hayırla yâd edilen bir isim ve taş yığını bir mezardır. Persepolis’te ben bir yanım Kirus’un anıt mezarı, diğer yanım Şah’ın festivalinden geri kalan paslı izler, her defasında aynı derecede yorgun olacağım.

TEBRİZ ANILARI VE ÂLİ SADR MAĞARASI

İran içlerine kadar uzayacak bir seyahatin cümle kapısı olan Tebriz'deyiz. Tebriz'de Gök Mescid (Mavi Cami) ilk durağımız; çinilerinden dolayı bu isimle anılıyor. Toprak sarısı ile koyu mavi çinilerden yansıyan ışık demetinin birbirine nasıl da yakıştığını ilk kez burada fark ediyorum. Mavi Cami yedi deprem görmüş, yıkılıp yıkılıp yeniden yapılmış. Fakat çatlaklar en kıymetli çinilerinin arasından geçse de taş kapı hâlâ ayakta. Bu kapıya bakarken düşünüyorum. *Yedi deprem gördükten sonra bütün külliyyatı yıkılsa da kendisi ayakta kalan taş kapı'yı* ifade eden tek bir kelime olmalı lügatlerde. Oysa ben bu kavramı ancak on'dan fazla kelimeyle ifade edebiliyorum.

Gök Mescid'in yanında "Kazı Müzesi" var. Burada dikey olarak kazılmış toprağın kesitinde uygarlıklar katman katman açığa çıkarılmış. Evlerde pencere yok. Üç bin yıllık karanlık, meşakkatli, kasvetli bir geçmiş. Bunalıyorum ve ilk kez şüpheye düşüyorum. O çok eski insanlar, acaba zannettiğim kadar mutlu muydular?

Mezarlar ve içindekiler açıkça görünüyor. Çocuklar, oyuncakları aşık kemikleriyle gömülmüş, iskeletleri küçücük ve hepsi cenin vaziyetinde. Kazının kim bilir kaçınıcı katmanında na-

sıl bulundularsa öylece sergilenen meşhur bir iskelet çifti var; “Âşıklar!” Gerçekten de başka türlü adlandırılmaları mümkün değil. Hangisinin kadın hangisinin erkek olduğu iskelet hâllerinde bile o kadar belli ki. Kadın daha ufak tefek, daha zarif. Erkek daha uzun, daha iri. Birinin dizleri diğerrinin karın boşluğuna denk geliyor, yani birinde boş kalan yeri diğeri dolduruyor. Bu kemik dağınıklığında bile yatırıldıkları gibi el ele tutuşmuşlar. Kenetlenmiş avuçlar her ikisinin de ağız hizasında duruyor ve sırtlarının eğiminden anlaşılıyor ki heves ve arzuyla, birbirlerinin gözlerinin içine baka baka, yüz yüze, diz dize, nefes nefese son uykularına yatırılmışlar. Gözlerim yaşıyor. “Ya Rabbi,” diyorum. “Kim bunlar? Üç bin yıl sonra kendileri için ağladığım, kim bunlar?”

Bir ara kendimizi Kapalıçarşı’da buluyoruz. Nasıl yorulmuyoruz, şimdi şu satırları yazarken bile buna hayret ediyorum fakat öyle. Hava çok sıcak. Herkes evine çekilmiş uyuyor. Dükkânında kalanlar da arka tarafta hasırların ya da kilimlerin üzerine sere serpe uzanmışlar. Kimsenin müşteriye aldıracağı yok. Şark hâli. Eski ve kıymetli tespihler, tepelikler, kordonlar, kâseler, porselenler, çiniler, vazolar, tek yudumluk kahve fincanları, gülabdanlar, pirinç semaverler, aynalar, kandiller, şamdanlar, gaz lâmbaları, ibrikler, teraziler, halılar, kilimler, kutular, nargileler, dolaplar, Nasreddin Şahlı şekerlikler, bardaklar, sürahiler, saatler, yüzükler, madalyonlar, koku şişeleri, mine işleri, İsfahan dokumaları, seccadeler, sürmeler, sürmedanlar. Burada her şey var ve hepsi de güneş enerjisiyle hareket eden Çin malı çiçekler ve plastik mandallarla bir arada satılıyor.

Ertesi sabah Hemedan’a gitmek üzere yola revan oluyoruz. Rehberimiz yol üstündeki Âli Sadr Mağarası’nı görmemizi teklif ediyor, hanımı da öyle. Ben çok istekli değilim, pek çok yeraltı

mağarası gördüm. Fakat ısrar ediyorlar: “Dünyanın en güzel yeri.” Peki.

Biletler alınıyor. Nihayet içeri giriyoruz. Dışarıda cehennemî bir sıcak vardı, burada ise hava aniden soğuyor. Israrda haklılar-mış, bir rüya âlemine dalıyoruz. Anlatılır gibi değil. Ucu bucağı görünmeyen bir yeraltı ırmağında ışıklandırılmış kollar üzerinde kayıklarla geziyoruz. Bazen daracık boğazlardan neredeyse kayı-ğımız duvarlara sürtünerek geçiyoruz sonra duvarların üzerinden bir kayığın içinde geçip giden gölgemizle karşılaşıyoruz, bazen de kendimizi geniş göllerin ortasında buluyoruz.

Derken kayıklardan inip bu defa bitip tükenmez galeriler boyunca yürümeye başladığımızda mağaranın şah görüntüsüne rastlıyoruz. Bu görüntüyü ömrüm oldukça unutamam herhâlde. Neredeyse küçük bir göl büyüklüğünde bir havuz var önümüzde. Fakat yüzeyi bir ayna yüzü kadar pürüzsüz ve parlak olan su, o kadar durgun o kadar berrak ki derinlerde sıra sıra uzanan dağlar bile görünüyor. Üstelik ışık ve gölgenin etkisiyle, havuzun bir yanında uzanan silsile soğuk ay renginde, diğer yanda uzanan ise sıcak güneş renginde parlıyor.

Derin bir hayranlık ve ürperti içinde bir yanı gece bir yanı gündüz olan düşsel bir vakitte sualtı dağlarını seyrediyorum. Fakat aniden havuzun sol alt köşesine bir damlacığın düşmesiyle iç içe açılan halkacıklar görüntüyü hareliyor. O zaman, seyretti-ğim sualtı dağlarının sadece bir yansıma olduğunu anlıyorum, tavandaki sarkıtların suyun aynası üzerindeki yansıması bu. Büyülenmiş gibi havuzun kenarına çakılıp kalıyorum. Durgun su ve ışık bana yaman bir oyun oynuyor, soluk kesici bir arma-ğan sunuyor.

Su yeniden bir ayna kadar durgunlaştığında gerçek ile yansı-mayı yeniden karıştırıyorum. Hangisi gerçek hangisi yansıma?

Havuzun yüzeyini mi ona yansıyan mağara tavanını mı seyrettiğim belli değil.

Rehberimizin hanımı yanıma yaklaşıyor o sırada, “Gidelim mi?” diyor.

Göstermek istediği buydu demek ki. Bu hikmetli kadına saygıyla karışık büyük bir muhabbet duyuyorum.

Gördüm. Gidelim.

YEZD'DE ZORHANE

Yezd'e gitmek üzere Isfahan'dan yola revan oluyoruz. Önümüz sıra giden otobüsün arkasında kusursuz güzellikte bir resim var. Üzerinde "Ya Hüseyin" yazıyor kocaman harflerle, "Ya Hüseyin". Bir süre bu güzelliğin arkasından gidiyoruz, sonra yollarımız ayrılıyor. Biz çöl yoluna giriyoruz.

Sağlı sollu kurulmuş kervansarayları geçiyoruz. Bu kadar çok ve bu kadar büyük olmaları yolun önemini gösteriyor. Tarihi İpek Yolu üzerindeyiz ne de olsa ve yol kendi terminolojisini geçmiş zamanda saklıyor. Rehberimizin anlattıklarına bakılırsa kervansaraylar menzillere kurulmuş. İki menzil arası genellikle bir ağaç yani altı kilometre. Çünkü ortalama bir kervan günde bir ağaç yol alır, iyi bir kervan ise iki ağaç. Bu da servanın başarisıdır. Servan, kervanbaşı demek. İki ağaç arasında bir kahvehane bulunur. Hanlar çöle girmeden önce sıklıkla ve bir arada kurulurlar. Çöle girdikten sonra ise belirli menzil aralıklarıyla. Öyle ki hanlar arasındaki mesafelerden eski yolların haritasını çıkarmak mümkündür.

Uçsuz bucaksız, taşlı bir çölde kaç ağaç yol aldığımızı bilmiyorum. Saatler süren meşakkatli bir yolun sonunda nihayet Yezd'e varıyoruz. Başucumda rüyalar armağan eden gaz lâmbasının ışığını kısarak uykuya dalıyorum. Ertesi gün Yezd'in Eski Şe-

hir'ine gideceğiz. Fakat Yezd'in bana bir sürpriz hazırladığını henüz bilmiyorum.

Eski Şehir'e adım atar atmaz, alçakça bir kapının üzerindeki paslı teneke tabelâ dikkatimi çekiyor. Ağır yayını çevirmekte olan bir güreşçinin naif bir halk ressamı tarafından boyanmış, nispetleri bozuk resmi. Rehberimiz “Burası zorhane,” diyor. “Bu yayı çevirmek gücün serhaddi. O yüzden burası Zor-hane, ‘güç yeri’ anlamında.” Bilmez miyim? Zorhane, pehlivanların günlük temrinlerini yaptıkları yer. Ancak o kadar basit değil, pehlivanlarıyla meşhur bu tarihi ülkede bu köklü geleneğin daha derin anlamları var.

Rehberimiz kapıyı itiyor ve “Kadınlar girebilir mi?” diye soruyor. Çünkü Tebriz'deki zorhanenin kapısında “Kadınlar giremez,” denmişti bize, “geleneklerimize aykırı,” diye nazikçe açıklama yapılsa da. Ama işte, Yezd halkı fevkalâde. Burada büyük bir olgunlukla içeri buyur ediliyoruz ve yerli halkla birlikte kadınlı erkekli birkaç turistin de govöl etrafında seyircilere ayrılmış sıralarda oturduğunu görüyoruz. Govöl, zeminden alçak gösteri alanının adı. Duvarlar çinilerle ve pehlivan resimleriyle, fotoğraflarıyla tamamen kaplı. Kubbenin tepe aydınlığından ışık demetleri süzülüyor.

Birazdan sporcuların günlük temrinlerini söz ve ezgiyle yönetecek olan mürşid yüksekçe ve camekânlı bir balkon olan serdamdaki yerini alıyor. Ağustos ayında, bu cehennemî sıcakta bile yanındaki mangalda kömür yanıyor. Bu ateşle iyice ısınan hava hem vurmali bir çalgı olan zarbın derisinin kararını sağlıyor, böylece derinlerde yankılanan o esrarengiz sesin kıvamı tutuyor; hem de içine atılan kehribardan etrafa mistik bir koku yayılıyor.

Pehlivanlar ortaya gelirken alçak bir kapıdan eğilerek geçiyorlar; beden güçlerine güvenerek büyüklenmemelerini uyarın bir gelenek uyarınca. Mürşidden ruhsat aldıktan sonra govola giriyorlar. Orada diz çökerek avuç içlerini önce zemine vuruyor

sonra kalp, dudak ve alınlarına götürüyorlar. Bu onların başlangıç işareti ve üzerinde varlık gösterdikleri zemine duydukları büyük saygının ifadesi. “Bu zemini kalbimde taşıyorum ve öpüp alnıma koyuyorum,” anlamında.

O esnada zorhane hareketleniyor. İçeri hayli yaşlı bir adam giriyor ve büyük bir saygıyla karşılanıyor. Rehberimiz bu zatın zamanında çok büyük bir pehlivan olduğunu mürşidin takdiminden tercüme ederek anlatıyor. Bir zamanların civan pehlivanıyken kasları boşalmış bedenini bir süre zorhanelerde zorlayan, nihayet meydanda yeri kalmadığını anlayınca geri çekilen, seyirciler arasındaki sandalyelerden birine saygın bir konuk, değişmez üstat olarak oturan bu adama çekinerek bakıyorum. Ufak tefek bir adam aslında, küçülmüş bir aslanı hatırlatıyor bana. Muhabbetle gülümsüyor herkes gibi bize de. İçimde derin bir saygı uyanıyor.

Serdamdan yükselen Allah’a hamd, Hz. Muhammed’e, Hz. Ali’ye, Hz. Hüseyin’e, ehl-i beyte övgüleri şiirler, mersiyeleler, *Şehname*’den parçalar, dualar takip ediyor. Spor, ayin, müzik karışımı ve derin bir felsefesi olan bu geleneksel gösteri önce yavaş hareketlerle başlıyor sonra sürekli hızlanarak devam ediyor. En güç olan kapıdaki tabelâda da gördüğümüz meşhur yayın çevrilmesi. Taşınması bile büyük bir güç istiyor, belli. Pehlivanların çoğu kenara çekiliyor. Ortada onu hakkıyla taşıyıp çevirebilen ancak bir kişi kalıyor. Bu hız, müzik, koku, sözlerini anlamasam da sürekli olarak işitilen Farsçanın az çok tahmin edilebilir uhrevî içeriği zorhanede esritici bir hava estiriyor.

Kontrollü güç büyüleyici bir şey. Zorhaneden çıktığımız zaman bu gücün dünyevîlikten nasıl çıkarıldığını, bedenlerle birlikte ruhların da nasıl terbiye edildiğini düşünürken rehberimiz “Bütün misafirlerle birlikte size de dua ettiler,” diyor. Gülümsüyorum. Şaşırmadım. Orada sadece bedensel güç değil hikmet de vardı çünkü ve yüzler, görünür dünyadan çok onun arkasına, bugünden çok düne bakıyorlardı. Kolay değil, zorhane felsefesi.

İRAN, HÜLYALAR ÜLKESİ

Ben yine seyahat defterlerimi karıştırıyorum. Çünkü kurgusal olana duyduğum hayranlığa karşın yaşanmışa duyduğum saygıyla, unutulmasına gönlümün razı olmadığı anılarım var, üstelik satır aralarım güne dair söylemek istediklerim de sızıyor.

İran yollarında sürüklendiğim günler boyunca İran'ın hülyalı parıltısına mukabil Osmanlı'nın sadeliğini düşünmüştüm. Osmanlı'yı asırlar boyunca etkilemiş olan İran sanatının İstanbul üzerinde maruz kaldığı sadeleşme nasıl yorumlanmalı? Bir Şark ülkesi olan Osmanlı'nın her anlamda Batı'ya akan tarihçesi kadar onun Orta Asya köklerinin kolektif bilinçaltında tuttuğu yerin natüralizmi ile mi?

İran hülyalı ülke. Bu hülya onun parıltısında, süsünde, debdebesinde, alâyişinde, mimarisinde, hattında, minyatüründe kısacası her şeyinde aşikâr. Dahası İran halkının Hayyam'a, Sadi'ye, Firdevsi ve Hafız'a bugün bile duyduğu imrenilesi vefanın bir kısmı da bu hülya ihtiyacının giderilmesiyle ilgili. Yaldıza, ışığa, parıltıya, renge, hayale, rüyaya, saltanata açık bu ırkın dili de ihtişamlı. Neticede serv-i nazlar şehri Şiraz'da Hafız, gökler ve yer arasında aşkın her nev'ini tanımış, her türlü mümkününü terennüm etmiş yani bütün âşıkları kendisinde toplayarak aşkın

varabileceği son yeryüzü noktasına ulaşmıştı. Farsça Hafız'ın dilinde hülyalaşmıştı.

Oysa bütün güzelliğini biçiminden ve renginden alan halk işi şu toprak kaplar ne kadar sade. Çini mavisi, koyu yeşil, tirşe, turkuaz, kiremit kırmızısı, fes rengi, hakî, kahverengi; boy boy, çeşit çeşit toprak kaplar. Ama biz İran'ın en parıltılı şehri Isfahan'ın yoluna düşmüşüz çoktan ve ben halk işi toprak kapların sadeliğini çabucak unutarak kendimi "İran'ın en romantik oteli" olarak uluslararası bir şöhret bulmuş Abbasi Otel'in parıltısına bırakmakta hiç vakit kaybetmemişim. Binbir gece. Bir kandilin aydınlatmaya yettiği kırık aynalar saltanatındaki camiler ve saraylar gibi burada da çok fazla ayna var. Duvarları bile kaplayan tırnak büyüklüğünde milyonlarca ayna ışığı kırıyor, çoğaltıyor, ona büyülü renkler katıp olağanüstü oyunlar oynatıyor.

Ertesi sabah Çehel Sütun Sarayı'ndayız. "Çehel" Farsça kırk demek. Yirmi adet sütunun gölgesi ön taraftaki havuza düştüğü için Kırk Sütun adıyla anılıyor bu saray. Fakat beni asıl ilgilendiren onun âdeta bir resim galerisi olması. Duvarlarda inceliğine, sanat değerine, tarihi kıymetine söz edilmeyecek çok sayıda minyatür var. Teknik olarak minyatür fakat alıştığımız kadar küçük değil, duvar boyutlarında eserler bunlar. Gül fidanları ve bülbül sesleri arasında mest olmuş âşıklar, meyler, mahublar, âlemler, cümbüşler, kendilerini bir tasvir olarak geleceğe bırakmak istemiş şahlar, isimsiz gedalar.

Çaldıran Savaşı'nı canlandıran, içlerinde bence en etkileyici olanı. Michelangelo'nun *Yaradılış* freskini aratmayacak bir kalabalığı var bu devasa tablonun. Önünde uzun süre duruyorum ve malûm tarihi gerçeğe "bir de bu taraftan" bakıyorum. İki Türk hükümdarın savaşı. Azerbaycanlı bir Türk olan yol arkadaşım "Yüz karamız," diyor acıyla gülümseyerek. Konuşuyoruz biraz.

Orada millet yok. Din de yok. Üst kavram mezhep. Evet, en çok da bu yüzden çok acı.

İran minyatürleri, inkâra gerek yok, çok güzel, çok değerli. Ama yol boyunca düşündüğüm şeyi daha açık fark ediyorum ki bu güzellikte bir şey eksik. Eksik değil aslında, fazla. Çok fazla. Çok aygın baygın. Çok abartılı. Çok hülyalı. Çok rehavetli. Çok rayıhalı. Ve bir hadden sonra bu mübalâğa bana ağır gelmeye başlıyor.

O zaman Osmanlı'da neyin eksik neyin fazla olduğunu, Osmanlı'nın İran'dan ne aldığını ama aldığına neyi de kattığını çok iyi anlıyorum. Ona bir şey katan, daha doğrusu ondan bir şey eksiltten sadeliğin güzelliğini fark ediyorum.

İran minyatürleri gerçek'ten daha çok rüyanın ardındaydı. Osmanlı minyatürlerinde ise rüyanın yerini gerçek almıştı. Değeri bu "eksiklikten". Tıpkı İranlı ve Osmanlı hattatların iki ayrı tavırdaki hurufata verdikleri canın ruhu gibi. Tâlik hülyalı, hayalli; sülüs ise sağlam ve gerçekçi.

BAKÜ VASF-I HÂLÎ

İstanbul'un yoğun trafiğinde havalimanına doğru yol alıyorum. Ekim yağmurları henüz başlamamış olsa da dört yıl üzerine tekrar Bakü'ye gidiyorum ben. Garip bir his var içimde; sanki daha önce Bakü'ye hiç gitmemişim, Yasemen'i orada bulmamışım.

Oysa işte, kuş uçuşu geçmişiz Kafkaslar'ın üzerinden ve ben bir kez daha Bakü'deyim. Doğu, zamanı bizden önce yaşıyor. Bakü'de akşam çoktan inmiş, Kafkaslar'da ise dağlar bulutları delen zirveleriyle mavi bir ikindi ışığının içinde ebedî anı yaşıyor. Çektiğim fotoğraflara bakınca anlıyorum ama, hiçbir fotoğraf bir cennet ışığını yansıtamıyor.

İlk gün yine sempozyum telâşesi ile geçiyor. İkinci sabah yollara düşüyoruz. Çok yer tanıdık ama sanki ilk kez görüyormuşum gibi. Ben buralardan daha evvel de geçmişim ama sanki hiç de gelmemişim gibi.

İlk gelişimde göremediğim yerleri bile buluyoruz bu kez. Nobel Kardeşler'in görkemli malikânesi Villa Petrolea, bir balo salonuna benzeyen Fantazyia Hamamı meselâ. Ama ben daha çok ilk gelişimde gittiğim yerleri arıyorum. İşte İsmailiya; Cemiyet-i Hayriye binası. I. Cihan Harbi'nde Osmanlı askerlerine ve mu-

hacirlerine açılan şefkat eli. Kapının tokmağında kendi elimin izini tanıyorum. İşte ateşgâh. Yolu bu kez daha uzun geliyor. Üstelik çevresi de değişmiş. O güzelim toprak yol asfaltlanıyor. Zeytin ağaçlarının kimi kurumuş, kimi yarı belinden yıkılmış, hiç değilse inşaat tozuna bulanmış.

Ben de toza toprağa bulanmışım. Seyahat defterimde satırlarım her zamankinden daha eğri büğrü. O serin incir gölgesinin yerinde de yeller esiyor. Şu rüzgâr esmese bir şey hatırlamayacağım, o asude akşamüzeri sadece hatıramda kalmış olacak. Ama rüzgâr var ve ben hatırlıyorum. Şu yanan yamaçlarda hatırım kalmış, şu ateşgâh yolunda benim ayak izlerim var, şu heybetli ateşte nazarım.

Bir kapıdan giriyoruz İçerişehir'e. Zaman değişiyor aniden. Şirvanşahlar Sarayı'nda zaman öylesine taş kesilmiş ki taş kesmiş yürekler bile bu sessizlikte eriyip kendine gelebilir, mucizesini idrak edebilir. Nihayet Kervansaray. Porselen çaydanlık, armudî istekân, ağır esansını salan limon dilimi, murabba. Şalım bana dönüyor yeniden. En sevdiğim şalımı onu bıraktığım yerden geri alırken saçaklarında birikmiş yağmur sularında ellerim ıslanınca anlıyorum ki ona iyi bakılmış.

Bakü'de son durak, Tarkovi. Bunaltıcı sığağın tasallutundan kurtuluyoruz birden. Işık, görkemli pencerelerden sokaklara elenirken şahçınarların yaprakları ağır ağır dökülüyor. Her yan yeniden sonbahar oluyor. "Acaba yerinde mi?" Dört yıl önce rastladığım sokak çalgıcısından bahsediyorum.

Bu merak içimi kavurunca benim gördüğüm rüyaları hatırlamasını başkasından beklemeden, birden garip bir şey fark ediyorum. Ben bu kez Bakü'de artık kimsenin değil kendi izimi sürüyorum. Gözümün önünden geçen yüzlerce, binlerce yüzü ayıramasam da kendi yüzümü hâlâ tanıyorum ve dört yıl önceki beni arıyorum. İnsanın bıraktığını yerinde bulması zordur çoğu

kez. Sokak çalgıcısı yok ama dört yıl önceki ben, orada yerinde, alçak duvarın üzerinde oturuyor. Onun unuttuklarını ben hatırlıyorum benim unuttuklarımı o. Hatırlaşıyoruz. Bana beni hatırlayacak bir Settarhan lâzım şimdi. Şimdi desem ki “Çoğunu ben kurmuş kaldırmışım, sonra kurduğuma ben kendim inanmışım. Vasef-ı hâlim budur, razıyım.”

Ertesi gün yolcuyum. Hazar’ın dalgası geceden uğurluyor beni. Ağaç ve rüzgâr yaklaşan bir şeyleri uyarıyor olmalı ki gecenin bir yarısında uyanıyorum. Bir daha uykuya dalamıyorum.

Hamsun’un *Sonbahar Yıldızları Altında’sını* almıştım yanıma gelirken. Bakü’de tek sayfa okuyamadım. Uçak havalandığı anda kitabı açıyorum. İlk sayfa. İkinci sayfa. *Hafız Divanı* değil elimdeki ama bir cümlemin üzerinde duruyorum:

“Ve ben işte buraya geldim. Uzun yolu belki bir kuş olarak geçtim. Yahut İranlı bir tacirin yolladığı bir meyvenin içinde bir çekirdektim.”

Ben daha ne diyeyim, bu yazıyı nasıl bitireyim ki?

KİM DAHA IRMAK KİM DAHA DELİ?

Sakarya nehrini gördüm sonunda. Görmek dediysem, şehirlerarası bir otobüste bir köprünün üzerinden geçerken uzaktan görmek gibi değildi bu. Yakından gördüm, düpedüz tanıdım.

Onca ırmak yazısıyla tıka basa doldurmaya kalkıştığım defterin son sayfasındaydım haddizatında. Görünürde, bir ırmaklık yer kalmıştı. Ama sayfalarım boş değildi, hâşâ! Hele ki “dertli dolabın” iniltisiyle karşılaşınca, ülkelerin sınırlarını aşmakla bile bir şey olmadığını, her şeyin kendi vatanında daha ağır durduğunu anlamıştım. Demem o ki ırmak defterimde ancak Sakarya ile dolacak büyük bir yer boş kalmıştı.

Bunca yıl o mu çağırmayı bilmemişti ben mi davete icabet etmemiştim, bilmem. Ama bu kez gördüm işte. Öyle bir gördüm ki hem, doğu kıyısından üzerine eğildiğim bulanık suyunda onca hatırayı “dışı sükût, derûnu mahşer” dinlenir buldum. Birbiri üzerinden sıyrıldı perdeler. Yirmi iki gün yirmi iki gece.

Yeni bir tamlama eklemedim lügatime. Melhame-i Kübra’nın “çok büyük ve kanlı savaş” anlamına geldiğini zaten biliyordum. Tarih okumuşluğum vardı az çok. Bir ırmak hattının bütün bir vatan sathı anlamına geldiğini, o vatanın talihinin de bir nehrin doğu kıyısında döndüğünü, suları kan kesen Sakarya’dan her

kurbanlığın alnına bir damla sürüldüğünü, gidenlerin kabilelerle gittiğini kalanlardansa yaralanmamış bir piyade subayının kalmadığını, o yıl bazı liselerin (henüz onlu yaşlarındakiler yani) mezun vermediğini, ol sebep bu ölüm kalım savaşına bir ırmağın isminden daha fazla hiçbir ismin yakışmadığını da biliyordum. Fakat Sakarya'nın neye tanık olduğunu, şu boz bulanık suların güneyden kuzeye neyi yüklenerek getirdiğini, bir benzerine ancak dağların dayanabileceği neye dayandığını ve o günden sonra duru bir su olarak akmasının neden mümkün olmadığını kuru bir bilgi olarak değil, ayne'l-yakîn görünce. Az kaldı boğuluyordum.

Kıvrıla kıvrıla, burgaçlana burgaçlana, köpüre köpüre akıttığı şeyi göz görüp gönül hapsedince bu kez Sakarya'nın denize kavuştuğu yeri görmek için bir daha düştüm yollara. Bir ırmak biraz kaynağından ama bir o kadar da denize kavuşma ânından ibarettir çünkü. Bu inançla kaynağından kavuştağına yol içinde yol kurdum. Çocukluğu denize bakarak geçenlerin kılavuzluğunda açıldı nehrin kapıları. Irmak boyunca denizi arayarak düştüğüm yolda görmesem de deniz yakındaydı anladım. Dalgaların uğultusu geliyordu.

Büyük bir ırmağın denize kavuşması, mucize. Sakarya bu. Onun da “başını taştan taş vura vura” onca yolu kat ederken tek dileği denize kavuşmaktı. Oysa gördüm, Karadeniz, ırmağı gerisin geri itiyordu. Dağlar boyu dalgalarından anladım, istemiyordu.

Durdum. Başımda rüzgârların uğultusu. Burası Sakarya ırmağı, şurası Karadeniz. Dört yanımda dört cihet. Beşincisi ben. Ben, yani ben. Iрмаğın hikâyesine dâhil oldum.

Kendi ayak izlerimi kaybetmemek için eteklerimi toplayarak aştığım kan revan yolların sonunda, tanık oldum Sakarya'nın denize kavuşma ânına. Hikâyeye dâhildim ya, eğildim, baktım

sularına, aradım kendimi. Yoktum. Irmak beni hatırlamadıysa demek ben yokum.

Ey ırmak. Kaynağı cennete uzanan ırmaklardan geçerek geldim sana. Tanıdığım tanımadığım onca resim bıraktım kıyılarına. Yıldızların, kar taneleri gibi döne döne burgacına düştüğü ırmak değil misin sen? Sitemimdir biline. Yanımdan akıp gittin. Beni görmedin. Oysa ben, tanınmayacak hâlde olsam da, o ben'im. De bana. Sen o sen değil misin?

Anladım, denizimde suyun, ufkumda gölgen kalsa da, suyundan nasibim, ekmeğinden lokmam, hırkam bu kadarmış. Beni esirge. Ve bağışla. Çünkü ırmak yolunun sonunda senin yalnızlığın sana, benim yalnızlığım da sana.

Denize kavuştuğun deltada üşüsün ellerim, bozulsun saçlarım, ko şimdi.

Ey ırmak şimdi bildin mi? Kim daha ırmak kim daha deli?

SURİYE ALBÜMÜ

Bu kanlı kaftan dünden bugüne kalmasa, Asi nehri bir daha kan ve ceset akmasa, ölü bedenler böyle konuşmasa Suriye albümümü yeniden açmazdım. Avucumda geçmez iki akçeyle aynı yolun üzerinde bir daha yürümez, bahtsız şehir Hama'ya bir daha uğramazdım.

Ama açıyorum albümün kapağını. Halep'ten Ölü Deniz'e, resimler orada birikmiş duruyor. Şurası Halep şehri. Şu Halep Kalesi. Şu da Bimarhane. Şurada Şam Çarşısı, Emeviye Camii, Muhyiddin İbn Arabî Türbesi. Hamidiye, Hicaz demiryolunun istasyon binası. Bilâl-i Habeşi'nin, Halid bin Velid'in türbeleri, sahabe kabirleri, Kerbelâ şehidi.

Suriye peygamberler, veliler, şehitler ülkesi. Şurada bütün ırmakların aksi yönde aktığı için Asi ismiyle tesmiye olunan nehrin kıyısında kurulmuş, bir adı da Medinet'ün Nevair (Su Dolaplarının Şehri) olan Hama kenti. Nehrin üzerinde çok içli bir iniltiyle biteviye dönüp duran, "Calap Calap inileyen" su dolapları.

Bu fotoğrafların çekildiği birkaç yıl önce, Suriye'nin bugünkü harabiyeti yaşamadığı o uzak günlerde Hama'dan geçerken rehberimiz susmuştu. "Burada çok önceleri çok şey oldu, çok,"

diyebilmişti sadece, neredeyse otuz yıl önceki meşum olayları ima ederek. Ama gençliğinde tanık olduğu o “çok şeyi” fazla deşmek istememiş, o kanlı hatırayı mahşere havale etmişti. Sö-zün gerisini getirmeyip manayı sükûta emanet etmişti. Geçip gitmiştik Hama’dan. Aynı şeylerin misliyle tekrarlanacağını, yıl 2013, Suriye’nin “kendi kanında yıkanan bir gömlek gibi” kardeş kanında boğulacağını o vakit nereden bilebilirdik?

Yolumuzun sonunda Ölü Deniz var, Ürdün’e geçeceğiz. Ama önce sınıra çok yakın bir yerde kurulmuş antik Busra şehrini ziyaret ediyoruz. Burada medeniyet katmanları üst üste yığılı ve Busra’nın katmanlarından birinde Hıristiyanî kalıntılar ile Rahip Bahira’nın meşhur manastırı var.

Akşam iyice yaklaşmışken giriyoruz Busra’ya. Gölgele iyice uzamış. Sıcak hafiflemiş, hava lâtifleşmiş. Ortalıkta hiç kimseler yok. Manastırın demir parmaklıklı bir kapısı var, sonradan koyulmuş bir şey. Güneş sırt hizamızdan battı batacak. İki elimle paslı parmaklıklara sarılıyorum, manastırın içine, demir parmaklıkların gölgesiyle birlikte toprak zemine düşen gölgeme bakıyorum. Aşıkâr, dünya zindanındayım. Rüzgâr pürşefkat, okşuyor. Konuşuyor.

Rahip Bahira manastırının kubbesi çökük, kapısı emanet olsa da yer bu yer, dem o dem. Hz. Peygamber henüz bir çocukken buradan mı geçti? Kervan burada mı eğleşti? O, başının üzerinde bütün şehri serinliğe boğan rahmet bulutuyla burada mı konakladı? Gözleri bu göklere mi değdi? Bu kapıdan mı içeri davet edildi? Bu gökler, bu toprak, bu taş duvarlar onu gördü demek ki.

Rahip Bahira manastırının yıkık kubbesinden göklerin mavisine gölge düşüren kararmış Roma sütunlarına bakınca zamanın sadece ileri değil geriye doğru da gittiğini anlıyorum, adı Mim ile başlayan elçi, antik dünyanın da peygamberidir. Çünkü orası Lut gölü, tuzu da suyu da yolcunun sırt çantasında her adımda

ağırlaşan Ölü Deniz; burası Mesra. İbrahimi zamanlardayız, zaman yok burada.

Busra Roma'dan önce, Nabatilerin başkenti olan antik bir şehir. Nabatiler kim? Tarihte ne kadar çok kavim var. Bir isimden ibaret kalan ya da ismi bile hatırlanmayan ne çok şehir var. Yitik şehirler bunlar. En güçlü olanından geriye, kalırsa, dağılmış sütunlar, göçük kemerler, çökmüş kubbeler, yabancı otların бүrүdүğü basamaklar, kararmış taşlar kalıyor.

Taşların kararmışlığına aldanma. Sağlam kalmış emsallerine bakılırsa kuru gül rengine kurulmuş sağlam şehirlerdi bunlar ve sakinleri onlara hiçbir şey olmayacağını sanıyordu. Ama rüzgâr savurmasın diye kayalara oyulmuş şehirleri de sarsacak bir ses elbet bulunur. Helâk, her zaman rüzgâr biçiminde gelmez ki. Vakti gelmişse eğer, hiç beklemedikleri zamanda yani hiç yok olmayacaklarını zannettikleri anda, “Haberiniz olsun” ki, bir ses gelir onları bulur. İşte o zaman “Güpegündüz ya da uykuda, azap ansızın gelip çattığında hakikaten zalimlerden olduklarını fark etseler de,” artık bir şey değişmez. Kendileri gider geriye şehirleri kalır.

Mademki üzerinde seyrettiğim geminin lüksüne rağmen aklım kıyılardan el sallayan çocukların yoksulluğundadır. Ah nehir! Ben bir şey anlatmadım, gördüğüm aklımda, aklım Hama'nın dertli dolabındadır.

OLSUN

Önümde boş bir kâğıt, hayalimde bir zeytin bahçesi.

İki kelimeyi bir araya getirmeyi ölümcül bir meseleye dönüş-türen biri için bu sayfayı yazıyla doldurmak, sayıklama anlamına gelecek biliyorum. Hele de o yazı Kudüs için olacaksa.

Ama olsun. Ben ismimi bir kâğıda Kudüs’le yan yana yazayım da nasıl olursa olsun.

Öyle olsun ki “Son bir yazın kaldı yazacağın,” deseler, konusu Kudüs olsun. Öyle dağıldım ki yazdığım her satırda, Kudüs özetim olsun.

Çok cümle söyledim, hepsi de yarım. En iyimser imlâyla üç nokta koydum sonlarına. Kudüs nokta olsun. Mürekkebim tükendi, varsın kanımla olsun.

Çünkü ben Kudüs’ü özledim. Ben Kudüs’ü, vuslatına ermiş de hasretine düşmüşler gibi özledim.

Oysa ben Kudüs’e uzaktan bakmıştım sadece, o da bir kere. Aramızda Ölü Deniz’in suyu, eteklerimde tuz, gözlerimde bulanık perdeden bir bakış vardı.

Biz bize olalım bu defa. Ben ve Kudüs. Yabancı olmasın, Ölü Deniz girmesin aramıza. Bu kez lebâleb olsun.

Kudüs'ün haritası arş-ı a'lâ katında. Dünya sınırları olmaz olsun. Olacaksa bile razıyım pasaportuma vurulacak damgaya. Bedeli neyse öderim. Yeter ki olsun. Eğer ezel gününden bir esinti beni bulacaksa feda edilecek her şey o ân-ı seyyâleye feda olsun.

Bu kadar “Olsun!” nidasından sonra arş ihtizaz etmez mi? “Âşıkların âhı, zahidlerin duası olmasa felekler dönmez,” derler. Ben âhımdan geçtim çoktan. Âh bir görsem Kudüs'ü, duam olsun.

“Ol!” deyince oluverir. Olsun.

İsa'nın yolunu, durunu durağını; Allah'ın selâmı onun üzerine olsun, Muhammed'in makam-ı miracını, Süleyman'ın duvarını, Davud'un saltanatını göreyim. Öyle bir seyahat nasip et ki bana ya Rab, güzergâhım sadece mekânda değil zaman içre de olsun.

Ne ilkbahar ne sonbahar, zamansız olsun. Aynı anda ilk ve son olsun. Ama ilk ve sonlukta her zaman olsun.

Dürülmüş mekân gibi dürülmüş zamanı da aç önümde. Dün ile bugün bir arada olsun. Şark ile garp, cenup ile şimal bir araya toplanırken Kudüs bir nokta olsun. Noktadır çünkü Kudüs Be'nin altında. Bir kez de Nûn'un bağrında olsun.

Öyle bir olsun ki ilk kez görür gibi, dönüp de geriye son kez bakar gibi olsun.

Rabbim Kudüs'e vardır beni. Ben ki bugün var yarın yokum. Öleceğim, ölmeden olsun.

Üzerimde bir çarmıh ağırlığı, başımda zeytin ağaçlarının gölgesi. Delinmiş ellerimin ayası benim de. Sağ böğrümde derin bir mızrak yarası. Ey Âlemlerin Rabbi, dindir acımı.

Sırtımda bir çanta, ellerim bomboş, Kudüs'ü gördüğümde yüzümde bir on sekiz yaş benliği olsun. Kurusun dudaklarım ondan sonra, tırnaklarım yarılsın. Dünya nimetinde gözüm yok ama bir zeytin ağacının gölgesinde bir bardak çay olursa olsun.

Ya Rabbi “Gülmedim ömrümde,” diyemem ama bu kadarcık saltanatım olsun. Kudüs’ü göreyim, rûz-i kıyameye kalmasın. Dünya gözüyle olsun.

Dünya gözü yetmez. Gördüğüm her şey uyku ile uyanıklık arasında, yakaza olsun. Gözlerimdeki perdeyi kaldır. Bende de Süleyman ordularına yol veren karıncayı görecektir bir bakış olsun.

Zor, biliyorum. Ama nasipte varsa açılır yollar. İzin ver, yolum açık olsun.

Ben Kudüs’ü özledim, arz ü sema şahit olsun. Gelgeç olmasın bu gör-üş-me. Aramızda bir gül bağı olsun.

Su üzerine yazılmış yazı olmasın. İzi kalsın, alnımda yazı olsun. Ben Kudüs’ü göreyim Kudüs beni görsün de varsın kıyametim kopsun. Ondan sonrası olursa sessizlik olsun.

KUDÜS KAPISI

Uzanıp ham meyveli bir zeytin dalı koparırken, Zeytindağı'ndan karşıya, Eski Kudüs'e baktım. Ülkemde bıraktığım bütün ağaçlar beni bağışlasın. Çok uzaktaydım.

Ben ki "Ne olursa olsun, yeter ki olsun," demiştim. Büyük mü konuşmuşum ki bir gece yolculuğuna çıkar gibi sana gelirken ey Kudüs, hatıramda İstanbul'a dair ateşli bir şarkı bıraktım.

Bir rüyadaymışım gibi geldim sana. Gece, bir yürüyüşe yetmeyecek kadar kısaldı. Arkamda her ihtimale gebe, hiç mecazsız bir şehir kaldı. Sana varmak saltanat ey Kudüs, lâkin aklımın yarısı geride kaldı.

Ayaklarım geri gitmedi. Rüzgârdan kanatlarım vardı. Koşarak geldim. Hiç korkmadım. Hiç tereddüt etmedim. Hiç titremedi elim. Oysa yüküm ağırdı.

Yüklediğim taşın tam da zirvede gerisin geri kayması an meselesi. İki ilme arasında kaldırdım bitmeyen örgümden başımı. Baktım. Yaramı okşayacak kıvama kavuşmamışım henüz. Tebessüm yok, o kadar yol almamışım.

Kudüs'e girmek her şeyin olduğu yere girmek demektir. Aynı gök karesinin altında aynı toprak haritasının üzerinde zamanı dikey, mekânı yatay bölmektir.

Ey şehir! Bir gurup ışığında yüzerken çıktın karşıma. Her şey sarı. Zeytin ağaçları. Altın sarısı. Seni görünce anladım güzelliğin belâ çağırdığını.

Sağın çığlık solun feryat. Ey şehir, sen de her şehir kadar ateş almışsın. Bir mahşerden çıktım başka bir mahşere battım. Geçtiğim yollara gözümü kapatarak bütünüyle sana açtım.

Ey şehir! Aç kapılarını. Ben sana geldim. Ben sana gelmek için böyle bir zamanı seçtim. Ama kim iddia edebilir ki bana gelen sen değildin?

Sana geldim ey şehir. Dertleşmeye. Desem ki “Derdimi anlatmak için kendimi sana getirdim,” oysa bilirim, sen benden daha dertlisin.

Olsun varsın. Büyük dağların büyüktür karı. Senin çaren bende yok ama benim dermanım sensin.

Kendi imajlarımdan kurtulmam zaman aldı. Bakışlarımı alev almış bir kubbenin şehrayininden kurtaramasam da dikenli tellerin, devasa duvarların önünde donakaldım.

Yeryüzüne serilmiş onca sandukanın örtüsünde bulamadığım kokuyu yerin altına uzatılmış bir kandilin aydınlatamadığı karanlıkta buldum. O da olmasaydı herhâlde boğulurdum.

Ey nice korkuları göze alarak kapısına düştüğüm şehir. Şimdi sen her şehirsin. Bense bildiğin kanayaklı, uydu akıllı. Aynı anda hem vefasız hem kara sevdalı.

Nice yaftaları nice çarmıhları, ne ağlamaları göze alarak düştüm kapına. Dizlerim yarıldı, avuç içlerim kanadı.

Sicilim, kendi kapılarını kapamakla mühürlenmiş olsa da bir şehirim ben de. Aç kapılarını. Göster miracını. Benim kelimem sende.

Şimdi hiç bilmediğim kelimeler dökülecek ağzımdan. Dilimin düğümü çözülecek. Çünkü yerden göklere açılan koridor sende. Anahtar sensin. Kör kilit bende.

Bilirim ki senden alacağım, iki kelimedenden fazlası. Yolların sonundayım. Dur durağım var. Menzil sende.

Hiçbir değerlendirme çıkarmayacağım bu yolculuktan. Yol uzun, vakit dar, seyahat zamansızdı.

Ey şehir. Gördüğüm bana yetmez. Sende açılmadık çok sayfa kaldı.

Şimdi son değil son-ra olmalı. Son'dan öteye bir hece katmalı.

“Olsun!” dedim, “Olsun!” dedim, duam kabul oldu.

Girdim bir kapıdan, geriye çok kapı kaldı.

Son olmasın ya Rabbi. Aklım geride kaldı.

YOLLARIN SONU

Ya Rab! Dört ucundan bağlanmış bohçam hazır değil. Aklım yarı yollarda kalmış, feleğim gibi hesaplarım da çoktan şaşmış benim. Ama yine de Sen beni de Kâbe'ye yüz vuran sonra duasını şaşıran bir Mecnun-ı bîçaren kabul et. Yolların sonundayım, gidecek yerim yok, yolumu açık et.

Tamamlanmış hazırlıkların tatlı telâşıyla çıkmıyorum bu yola. Ezilmiş, hırpalanmışlarla birlikte geliyorum. Küskünlerin, yorgunların kfilesindeyim ben de. Kırgınların, yaralıların, gidecek yeri, atacak adımı kalmamışların, vurulmuş da ortada kalmışların, ölmüş de cenazesi unutulmuşların grubundayım; yolunu şaşırmışların, kendisini karanlık bir ormanın ortasında bulmuşların. Dilese de oluvermemişlerden, ruhu defalarca yanan, derisi diri diri soyulan, her defasında bir daha yansın diye bir daha yenilenlerindenim. “Hiç yara almam,” sanırken aldığım yaralardan tanınırım belki. Yürümeye mecâli kalmamış da iki koluna girip sürüklenen hastalar kfilesine kaydedilmiş olmalı adım.

Bu hâlde bilmiyorum ki neyi götürür neyi bırakırım? Ne'den bütünüyle kopar neye gönülden bağlanırım? Neyi tanır neyi hatırlarım? Neyi unuttur neyi şaşıdırım? Gidip de geri dönemem

belki, nutkum tutulur, görüp de konuşamam. Taş kesilirim, iki sözü bir araya getirip de anlamlı bir cümle kuramam, başına büyük bir harf sonuna nokta koyamam.

Gördükten sonra yazamam ihtimal. Olsun. Aklıma düşen cümleyi kaydetmeyivereyim bu kez. Yanıma bir kâğıt ve bir kalem almayacak denli dünya yüklerinden soyunarak, eş dostla, çoluk çocuk, konu komşuyla bir daha hiç dönmeyecekmiş gibi vedalaşarak ve gerçekten de geri dönen bu giden olmayarak, yani en fazla da ben, ben'le vedalaşarak; dünyaya dair bütün tanışıklıklardan sıyrılarak yepyeni bir yüzle yepyeni bir giyimle gireyim yola.

Değil mi ki insanın insana, insanın hayvana, kurda kuşa, börtü böceğe, dala, ota, yaprağa, taşa toprağa, en önemlisi insanın kendi kendisine zerre miskal zarar vermesinin yasaklandığı o yere gidiyorum ben. Hayatın beni yorduğunu sağır sultanlar duymuşken, bu dünyada gidebileceğim tek yere, varlığın doğasına kıl kadar müdahalede bulunmayı yasaklayan bir sınır ötesine, öyleyse varlığı cennet doğasında saklamayı emreden bir yere dönüyorum yüzümü. Balçıkla sıvanmış kalbime orada bir el dokunur elbet, gözyaşımı silen bir Kimsesizlerin Kimsesi bulunur.

O sınıra, o eşiğe dayanarak şöyle bir bakayım etrafıma, başımda akıl gözümde nur kalırsa eğer. Yörüngesini bulmuş dönen o mahşer kalabalığına bakayım da o kıyamet sabahında her bir âdemoğlunun bir zamanlar dünya yaşamında ruhlarına geçirdikleri ten libasının dönüşün hızıyla bir gömlek gibi sırtlardan sıyrılıp bir kenara fırladığını göreyim.

O dönüşte tenlerin sarı, kırmızı, mavi, turuncu ve diğer bütün renkleri öyle hızla birleşsin ki rengârengim önce bembeyaz olsun sonra kurşun gibi bir siyahta dursun. O simsiyahın önünde benim de beni ben yapan yanlarımı, yönlerimi, renklerimi yok eden, farklılıklarımın altını çizen değil onları silen; taş rengi,

toprak rengi, yaprak rengi bir gömleğim olsun. Yetmiş iki millet-ten insanla aynı renge boyanıp aynı yüze sahip olayım. Kendimi terk edeceğim yörüngeye dâhil olayım. Kurşun gibi bir siyahın önünde çakılıp kalayım. Orada bu dünya ile öbür dünya, masiva ile mavera, buralar ile ötelere, asıl ile suret, fizik ile metafizik arasında uzanan koridoru, açılan kapıyı, çekilmiş eşiği, uzanan ağacın sınırını, işaret taşıını ben de fark edebileyim. Gafletle geldim gafletle gitmeyeyim.

Rabbim! Derin kederler, güceniklikler, sitekler, küskünlükler, kırgınlıklar, cürümlerim kadar büyük acılar içinde geliyorum. Baştanbaşa hatayım ben de. İyi de benim içimdedir kötü de. Şeytan da benim dilimden konuşur melek de. Habil de benim Kabil de. İsyanım yoktur Sen şahitsin, hâşâ, ama küstahlığımı, gafletimi, heveslerimi affet. Kapından çevirme geri. Silme kayıtlarından, beni de hesaplarına dâhil et. Bana da “Kulum,” de, beni de defterine kaydet.

Bana da nasip et. Gidecek yerim yok. Benim de yolumu açık et.

EY ÇANTAM SEN NE KADAR AĞIRSIN

Bakışlarım yerde. Nazar ber-kademim. Gözlerimi yumsam iki rükün arası kaç adımdır, iki makam arası kaç selâmdır, ezbere biliyorum artık. Ama gözlerim kesretten kinaye yüzlerce çift ayağa takılıyor, o yüzlerce çift ayağa dünya gözüyle bakıyorum.

Yaralar içinde, yaşlı, yorgun, yıpranmış, şekli bozulmuş, kemikleri fırlamış yüzlerce çift ayak. Dünya hayatlarında bu ayakların nereye doğru yürüdüklerini, nerelere gidip nerelerde kaldıklarını ya da geri döndüklerini bilmiyorum elbette. Ama burada kuru taş dağların arasında hepsi aynı yöne doğru dönüyor. Kesintisiz bir dönüşle saat ibresinin tersi yönde yani dünyanın döndüğü istikamette yürüyorlar.

Başımı kaldırıyorum. Zenginler, gençler, sağlıklılar, sapasağ-lamlar gibi mücrimler, yoksullar, hastalar, yaşlılar, iki büklümler, dertliler, bir koltuk değneğine dayanarak, hatta tek bacağını sürükleyerek tavaf edenler, ikisini de kaybetmiş de tekerlekli bir sandalyede sürüklenenler. Rengârenk fakat eprilmiş, eskimiş elbiseleri içinde benizleri sapsarı fukara Hintliler, başlarında güzelim sarıklarıyla çilekeş Afganlar ve kederli Pakistanlılar, zarif ve sakın Endonezyalılar, heyecanlı Türkler, coşkun bir sel gibi akan İranlılar, mağrur ve ihtişamlı Kürtler, Peygamber

komşusu Araplar. Tanıyamadığım, belki adını bile duymadığım türlü milletler.

Hayır, milletler yok burada. Sadece bir millet var, o da İbrahimî bir millet. Hatta bana öyle geliyor ki ilk günden son güne, yaradılış gününden kıyamete, gelmiş ve gelecek bütün insanların da birer sureti, görünmüyor ama burada dönüyor. Hatta sadece insanlar değil, bütün bir evren bütün bir kevn burada dönüyor. Bu yüzden en fazla da mahşerin var-var-var olduğu burada hakke'l-yakîn görünüyor.

Ama yo, ateş yağdıran, insana kendi gölgesinden dahi hayır gelmeyen kızgın bir öğle güneşinin altında bile serin, simsiyah bir ezel tebessümünün şefkatli ve geniş gölgesi altındayız. Aşılan beden eşiğinin zincirlerinden boşanabilir ancak burada insan ve zamanla mekânın kesiştiği o muazzam koridorda ancak kanatlanarak yükselebilir.

Yüzlerce yüz nakşoluyor belleğime. Hiç fark etmeden yüzlerce yüzün hatırasını biriktiriyorum ve ki dünya malı olarak nasibime düşen en kıymetli hediye, öğle sıcağında yoksul bir Pakistanlının ya da Afganistanlının veya Hintlinin (benim yerim hep onların arası) cemaate dağıttığı, naylon boncuklardan yapılmış masmavi bir tespihi öpüp alnıma koyuyorum. Simsiyah giysileri içinde su gibi akan bir genç kız takılıyor gözüme sonra. Ayaklarından zemine kök salmış fakat bir çiçek gibi tam belinden kırılmış. Kolcağızlarını dirseklerinden beline dayamış da ellerini öylece açmış Züleyha nikablı bir kız bu. Kapalı gözlerinden süzülen yaşlar arasında yalvarıyor. Ayakları yere çakılmış ama bir suçiçeği gibi bir sağa bir sola yalpalıyor. Ateş almış da alevleri ve dumanı kıvrıla kıvrıla yükseliyor. Kimdir, nedir? Bilmiyorum. Ama edecek tek duam kalmış olsaydı onun için ederdim. O duruyor herkes dönüyor.

Ben de dönüyorum. Kızgın taşlar üzerinde attığım her adım bir özgür iradem olduğunu gösteriyor bana, dönüşün hızıyla yörüngemden fırlayacağım, yerçekiminden kurtulup havalanacağım, kanatlanacağım sanıyorum. Ey benim yaralı bir kuş gibi çırpınan kalbim, “Beni de an,” diyenlerden unuttukların olmasın. İşte o sırada sırtımdaki küçücük çanta bana ağır gelmeye başlıyor. Oysa kâğıdım ve kalemim gibi sağ elimin serçe parmağına gösterdiğim özeni, yara görmesem yara zannedeceğim yaralarımı da dışarıda bırakmışım çoktan.

Oracığa, yere oturuyorum. “Ne var senin içinde?” Terekemi kızgın taşların üzerine yayıyorum. Onaylanmış kimliğim, pasaportum, vizem, geri dönüş biletim, dünya bağı varlığım dört ucundan bohçası bağlanmış param, bu beden bir yerlerde düşmesin diye yüküme katılmış üç beş bisküvi, bir dilim kuru ekmek. Bir peçete arasında iki hurma tanesi, kırık dökük hatıralarım.

Bunların mı kaybolmasından korkmuşum da sırtıma yük ederek sürüklemişim hepsini? Bunları mı dışarıda bırakamamışım? Ey çantam, sen ne kadar ağırsın.

IV. DÜNYA YÜZÜ

GECEKONDULAR KORUMA ALTINA ALINMALI

Bir gün böyle bir yazı yazacağım aklıma gelmezdi benim. Ama bir yitiği onu en fazla kaybettiğimiz yerde aramak mecburiyetinde kalıyorsak durum cidden vahim demektir. Sağlı sollu gecekondularla dolu bir sokağı altı ay arayla iki kez görünce fark ettim yitenin k şane gecekondu dinlemediğini.

İlkinde ne yalan söyleyeyim yeşile, ağaca, toprağa hasret gözlerime gecekondu sokağı bir rüya gibi gelmişti. G zd  ve yapraklar ağır ağır savruluyordu. İkincesinde gecekondu hızına rahmet okutur bir hızla hepsinin yerine müteahhit apartmanları dikilmişti ve parselin en geniş parçası bahçe toprağından devşirilmiişti. şimdi daha nizami bir sokak var orada. Cetvelle çizilmiş bir göstermelik. Ama ağaçsız topraksız. Kuru beton yığını.

Hiçbir şey için değilse bile sadece bir bahçesi olduğu için gecekondular koruma altına alınmalı. Değil mi ki bahçe, gecekondunun aslı parçasıdır. Burun kıvırdığımız nice maceranın onca şaibenin arkasından çatı  atılmış olsa da bahçe unutulmamıştır. Birkaç metrekarede bahçeli bir geçmişin hesabı tutulmaya çalışılır. O kadar ki evin büyük hanımı hızını alamamış, gaz sandığı, yağ tenekesi, hepsine de küpe çiçeği, karanfil daldırmış-

tır. Sardunya ağustos sıcaklığında su değdiğinde kokusunu salar. Çiçek hâlâ yaradılışın kadim parçası, kitabî olmayan bir bilgiyle başköşede yerini alır.

Bahçe hiç olmazsa çit içine alınmıştır. Mülkiyet. Ama bu mülkiyet bildirgesine rağmen gecekondu sokağı ortak yaşamın da tecrübe edildiği alandır. Bir eve inen kederden bütün mahallenin haberi, müjdeden nasibi vardır. Evlerin birinden bir gelin mi çıkacak, bütün derme çatma dolaplar onun önünde açılır. 23 Nisan çocuğu mu süslenecek? En cimri kadınlar bile taklit mücevherlerini onun saçlarının arasına ilıştırmekte beis görmezler. Bir doğum, bir cenaze bir evin değil bütün sokağın meşgalesidir.

Mahremiyetin alanı daralmıştır. Reçel kaynatmak ya da salça kurmak sokağın bütün kadınlarını aynı anda ilgilendirir. Kadınlar kapı önlerinde oturur, ikindi sonrası çay vaktidir. Bir fincan kahvenin hâlâ kırk yıl hatırı vardır. Yeşil erik, olur ya hamile kadınların payı göz ardı edilmeksizin toplanır. Pişenin kokusu aspiratörlerle emilmez, komşunun göz hakkı peşinen bilinir ki kazanılmış bir haktır. Çocuklar sokakta oynar ama babaların eve gelme vakti her şeyin sus pus olduğu eski zamanlardan kalmazdır.

Bir asma çardağı ihmal edilmez asla. Yorgun babalar kırk yılda bir ya da akşamdan akşama hafif hafif demlense de bahçe kapısında daima besmele vardır. O bahçelerde hem herkesin olan hem de hiç kimseye ait olmayan kediler dolaşır. Herkes bilir ki onların sırtında Peygamber elinin ebedî izi vardır. Mevsimleri tanır siyah önlük beyaz yaka çocuklar. Takvime ihtiyaçları yoktur onların ekimin geldiğini fark etmek için. Mevsimler ağaçlardan okunur. Yağmur belli, mevsimler mevsim, aylar aydır.

Orada sokak ışıkları henüz yıldızların ışığını boğacak kadar artmamıştır. Pervaneler yönlerini şaşırmaz. Çıplak, vahşi aşklar yaşanır bu yüzden. Her delikanlı Yeşilçam filmlerinden çıkma,

her genç kız bir parça Türkan Şoray'dır. Her sokağın tipleri bellidir. Cimri, cömert, aldatan, döven, bilge, deli, saman altından su yürüten, gemisini kurtaran, batıp giden. Ötekidirler. Ama bunu dert ettikleri de söylenemez. Ara sıra bağırırlarından çıkan yanık bir ses işlerini serinletmeye yeter. Seçkin kitleden alınmış güçlü bir rövanşın bütün eksik gedikleri telâfi edeceğine duydukları güvenle bakarlar bahçelerine.

Gecekondu sokağından son geçtiğimde kediler yok olmuştu. Ben görmedim, kulağıma fısıldayacak kuşlar da yoktu ama besbelli güceniktiler. Böyle giderse gelecek nesiller bahçeyi sözlüklerden tanıyacak.

Tamam, estetize ediyorum, idealleştiriyorum biliyorum. Düpedüz yazıyorum. Romantik olduğum da bir hafta gibi boyuma asılı. Neticede gecekondu bu. Sebebi, sonucu, sorumlusu, masumu, mazlumu, ideolojik boyutu, ticari kurnazlığı var. Ama ben gördüğümü söylüyorum.

Neticede şu yazdıklarımda ben hem mecazlı hem de gerçekçiyim. Yani düpedüz kinayeliyim.

HENDESE VE HİKMET

Şu adada, şu parselde; şehrin son çıkışı, son kumsalı, son kıyısıydı. Doldurula doldurula iyice uzaklaşmış bir denizler manzumesinde o da olmasa dalgaların kumsalda nasıl kırıldığını unutacaktık. İyi ki vardı. Ama birden ağır metal gövdeleri, hormurtulu iç organları, malûm sarı renkleri, saygısız ve uyumsuz ayaklarıyla kepçeler, dozerler, iş makineleri; onların yanı başında genç ve iş bilir mühendisler kumsalın üzerinden geçmeye başladı. Vallahi, işte bu olmadı!

Ne olurdu bu denize, bu buluta, bu son kumsala dokunulmasaydı. Bu su bulanmasaydı. “Gidelim buralardan,” desem. “Nereye?” demezler mi? Dalgaların yaratıldıkları günden bu yana kırılmayı bildikleri bir kumsalın kıyısına. “Yok annem, yok öyle bir yer.” Öyleyse taşa dönmeli şimdi.

Öncü rüyalar görülmüştü çoktan. “Geliyorum,” demişti. Bedenine nicedir su yürümüş yirmi iki ağaç (saydım), bir otopark ya da benzer bir şey uğruna (yalanım varsa iki gözüm önüme aksın), bellerinin ortasına yedikleri darbeyle yıkılmışlardı yere. İniltilerini duydum, tanışım da vardı. Lüks konutlar saltanatı, dört yüz çamın biçildiği yerden başlamıştı. Neticede küçük düşler gelip büyük kapıya dayanmıştı.

İçimde çok büyük bir sıkıntıyla uyandım. Bu rüyanın bir hayra yorması artık yoktu. Kıyametin gölgesi küçük kıyamet. Büyüğü çok geçmedi, koptu. Japonya’da çok büyük bir deprem ve tsunaminin ardından nükleer santral, okyanusa sızmaya başladı.

Muazzam ölçüde artmış dünya nüfusunun yaşaması için enerjiye ihtiyaç olduğunu ben de biliyordum. Enerji elde etmenin en kolay yolu gibi görünen nükleer ve onun tekinsiz terminolojisi hakkında benim de beynim ha yıkandı ha yıkanacaktı. Ama böyle olmamalıydı.

Japon yönetmen Kurosawa’nın modern insanın evrensel tragedyasını sunduğu *Yume/ Düşler* filmindeki son dan bir önceki düşü hatırlıyorum şimdi. İnsanlığın giderek cinnete dönüşen bir teknoloji saplantısında kendisini yok edişinin hikâyesini anlatan bir kıyamet düşüydü bu. Bir insan bedeni, ipek bir mendilden bile hızlı yokluğa yuvarlanıyordu ama aynı beden, radyasyon taşıyan bulutları kovacak hızı kollarında bulamıyordu. Yüreği kirlenen insan bu noktaya kendi ayaklarıyla, kendi hür iradesiyle gelmişti ve radyasyonla temsil edilen teknoloji insanı insanlığın dan çıkarmıştı. Radyoaktif deneylere merak salan insan, doğal olanın yapısına musallat olacak kadar Demon’laşmış lâkin onun hırsının sınırsızlığı gün gelip Demon’u bile ağlatmıştı. İnsan, şeytanı bile geride bırakmıştı sözün kısası. Kurosawa’ya göre kontrollü teknoloji den bahis, cürmünün bahanesini kuran cerbezeli aklın neticesiydi sadece, sadece bir avunmacaydı. Öyleyse tüm den gözden çıkarılması gerekti. Çünkü korkulu düşler görmektense uyanık kalmak daha iyiydi.

Hikmetini kaybetmiş hendesenin cürmüdür bütün çektiğimiz. Çünkü hırs insana özgüdür, onun mayasında vardır. Açgözlüdür insan, hoyrattır. Ödediği bedel her defasında artsa da unutkandır. Onun doğasında mevcut olan bu şeytanî enerjiyi durduracak yegâne ise hikmettir. Hikmet, varlığın özündeki

düzeni görebilme ve o uyumun dışına çıkmama basireti. Mektebi medresesi yok bunun. Basiret. Yani gönül gözü. Sezgi.

Hendese (mühendis ile aynı kökten geliyor) evrenin özü aslında, hakkını teslim etmek gerek. Her şeyin incecik hesaplar üzerinde durduğu, seyrettiği bir evrende yaşıyoruz. Kaybolan, bir bilinç hâli sadece. Hendese, hikmetini kaybetmiştir çoktan. Geçmişler olsun. Hikmetle bağlantısını kesen hendesenin mühendisi, hikmeti kendinden menkul zannediyor. Sınırlar çoktan aşılmış, yükselttiği her yapıda bir parça daha tanrılık taslıyor.

Benim kumsalıma çoktan dozerler üşüştü. Düşlerim kötü. Teknoloji sihirbazı, deprem yemiş Japonya. El'an seni merak ediyorum. "Ben düşerim ben ağlarım," yok bu işte. Senin düş-tüğün yerde bütün dünya, en evvel de senin masum, çaresiz ve çilekeş halkın canıyor.

Şimdi nefesini tutmuş bekliyorsun. Seninle birlikte herkesin nefesi tıkanıyor. Teknolojinin insana konfor sağladığını ama ona huzur katamadığını, depremle baş etsen tsunaminin seni vurduğunu, tsunami ile baş etsen (büyük ihtimalle yakın bir gelecekte bunu da başaracaksın), kendi ellerinle döşediğin borudaki sızıntıyı artık görebilecek misin? Yoksa elin ayağın tutup da ayağa kalktığın ilk anda "Nerede kalmıştık?" mı diyeceksin?

SİZİN BİR BAHÇENİZ VAR ÖYLE Mİ?

Sizin bir bahçeniz var öyle mi? Bahçe dediysem yer arsız zamane müteahhitlerinin iki villa arasında göze göz, dişe diş bıraktığı üç metrelik koridordan söz etmiyorum ben. Yüksek duvarların arkasına saklanmış eski zaman bahçelerinden bahsediyorum. Morun mor, salkımın salkım olduğu, onca çiçeğe ağaca rağmen toprak saksılarda sultan küpesi, sardunya ve karanfilin ihmal edilmediği, eflâtun elbiseli genç annelerin tarhlarında dolaştığı eski zaman bahçelerinden.

Siz o bahçede ağaçları yaprağından, dalından, endamından tanırırsınız. Sık dalların arasından geçen rüzgârın fısıltısına kulak verir, yağmurun kimi ışıklı, selli pullu, kimi bıkıp usanmadan günlerce yağdığını görürsünüz. Mavi minelerin açtığı, toprağın terlemeye başladığı günlerde bir kilimi dut ağacının altına yayar, bir mavi çaydanlığı da o kilimin üzerinde ağırlarsınız. Ara sıra bir kedi de geliyor olmalı bahçenize, kim bilir belki bir köpeğiniz bile vardır. Bu durumda kediniz tekir, köpeğiniz karabaş olmalı. Pek geçinemeseler de olur. Zaman zaman didişmelerinde ne beis var? Bir pençe darbesi, biraz tırmık izi. Araları her zaman biraz limonî.

Sizin bir bahçeniz varsa, mevsimleri de tanıyorsunuz demektir. Sizin için mevsim, cep telefonlarının ekranındaki bir tarihten

ibaret değildir sadece. Baharı çiçeklerinden ağırlarsınız. Elmalar beyaz çiçek açıyordur örneğin, ayvalar pembemsi. Erikler hele, şubat rutubetinin üzerine ilk güneşte kar rengi. Sizin için yaz, güç belâ biriktirilmiş iki kuruşla beş yıldızlı bir otelde çekilen çile değildir. Bütün şehir, rutubetini toprağın alamadığı betonarme bir seranın içinde buram buram terlerken sizin bahçenizde havanın yapış yapış sıcaklığını toprak emer. Üzerinize bir serinlik iner. Derken güzü acı incirin kokusundan, nar dallarından seçer, yaprakların nasıl sarardığını, güllerin solduğunda bile güzel kaldığını kim bilir kaçınıcı kez tecrübe edersiniz. Kışın kar da yağar sizin bahçenize. Kuru dallara dönmüş ağaçların beyaza büründüğünü eski bir yılbaşı kartından değil de bir bahçeden seyretmek, sahi ne güzeldir. Portakal, mandalina ve turunc ağaçlarınız varsa, ki mutlaka olsun, onlar yaprak dökmez ve hatırladığım kadarıyla kar altında harikulâdedirler.

Üzerinden rüzgâr geçerken ağaçlar o bahçede size konuşuyor olmalı. Ne söylediklerini anlayamasanız da bir bilginin kendisi değil ama hissi doğar üzerinize ve bu çok değerli bir histir. Çünkü size, eğer anlayabilerseniz, çok eski zamanlardan hikâye eder.

Dünyanın henüz yaratıldığı devran kadar eski zamanlardır bunlar. Irmakların kendilerine ayrılan yataklarda akmaya henüz başladığı, yağmur damlalarından ilkinin toprağa henüz düştüğü, ilk rüzgârın deniz üzerine ilk kırışığı, ilk köpüklü dalgayı henüz yaydığı, ilk kuşun kanat çırparak henüz havalandığı; ilk kurt yavrusunun ininde tembel tembel gerinip de ilk avının üzerine atılmayı annesinden daha öğrenmediği, buzul ülkelerinde yaşayan beyaz kürklü ayıların üşümediği, sıcak ormanlardaki renkli kuşların yanmadığı zamanlar kadar eski. Bütün bu oluşun, adına insan denen varlığın bakışıyla anlam kazandığı ve o insanın da “evreni insan için, insanı ise kendisi için” Yaratan’a verdiği sözü

hatırladığı, güneşin ilk kez doğduğu, ayın ilk kez battığı ilk dünya günündeki saf uyumu bozmadığı zamanlar kadar eski.

Şimdi bunca hatırlamadan sonra sorumdaki safiyeti bağışlayın lütfen. Tecahülüm bu kez arifane değil, ciddi:

Sizin bir bahçeniz var öyle mi?

Sendelediğinizde düşmemek için yaslanabileceğiniz ulu bir ağaç, sırrınızı karanlığına haykırabileceğiniz kör bir kuyu, dili sökülecek karıncalar, hatırlanacak bir Taht-ı Süleyman, selâmetini üzerinize serecek bir asma dalı, yanıp kavrulduğunuzda altında ıslanacağınız bir yağmur ve kıyamet yarın kopacak olsa bile ağacınızı dikebileceğiniz bir toprak parçası. Ve dünyanın gecesini kemâle erdirmek üstünüze vazifeymiş gibi her defasında çarptığınız her duvardan sonra yaralarınızı sarabileceğiniz bir nar ağacının gölgesi de o bahçede mi?

BAHAR DALI

Nicedir kara kışta bile olmadığı kadar üşüten sayılı günlerin, yağmurun en sevdalılarını bile canından bezdiren kasvetli göklerin üzerine bir pazar sabahı aniden bahara uyandınız. Nicedir aklınızda. Çoluk çocuğu, piknik sepetini otomobile atıp uzaklaşabildiğiniz kadar uzaklaştınız şehirden. Baharı bir su değirmeninin kıyısında ya da bir çeşme başında yakaladınız. Çok kilometre gitmeniz gerekti. Ama değdi.

Siz baharı yakaladığınızda vakit öğleyi bulmuştu çoktan. Pikniğinizi bitirdiğinizde ise güneş ha battı ha batacağı. O zaman aralığında gördünüz ne gördünüzse. Yirmi dört saat dört mevsimden, elli iki hafta üç yüz altmış beş günden size ayrılmış bir dört bilemedin beş saat. Koca kitaptan öncesiz sonrasız bir paragraf. Tepe tepe kullandınız. Yüzünüzde hafif bir güneş yanığı. Heybenizde gövdesinden kırılmış pembe bir bahar dalı. Boşalttıklarınız neyse doldurdunuz otomobile. Çöpleri siyah bir “naylon poşete” koymayı ihmal etmeden dönüş yoluna girdiniz.

Tamam, güzeldi erken baharın toprağı henüz terk etmemiş mavi minelerini ve papatyalarını çıplak ayağınızın altında hissetmek. Yüzünüzü göklerin yüzüne dönerek kuş cıvıltılarını dinlemek. Derenin şırıltısına kulak vermek ve daha bir sürü ayrıntı.

Ama bunun bir evveli, bir de devamı olmalı.

Papatyadan da evvel, henüz hiç kimseler hiçbir şey fark etmeden, sadece büyük bir arka bahçesi olanların fark edebileceği andan itibaren bir bahar karşılaşması olmalı. Mimosanın açıp açıp aniden solması, saklambaç kuşunun bir konuşup bir susması, bir görünüp yok olması.

Baharın, henüz tan atarken çıkan nefesi, denizin üzerinden doğan güneşi, güneş biraz yükseldikten sonra denizi tüllendiren esintisi, topraktan yükselen buğusu kokusu olmalı. Güneşin eğik ışıklarının yaban sarmaşığının sert yapraklarını doğudan batıdan parlatması. Rüzgârın usul usul eseni, okşayanı, aklına esti mi dal kıranı, tomurcuk dökeni. Tarlalar boyunca başakların dalgalanması. Erik çiçeklerinin yaprak yaprak savrulması. Olmalı.

Bahar bu. Bulutların ufuk üzerinde erguvanlaşması, hatırlatması var. Bunun, göklere el açıp sema etmesi sonra toprağa yüz vurması var. Kuşların tanınması, hatırlatan bahçelerde davetsiz misafirleri bulması var.

Dalgaanın kaç türlü kırıldığını, fırtınanın kaç yandan koptuğunu. Sonra aniden sustuğunu. Hiçbir şey olmamış gibi sakin engin. Kimseler yem atmasa bile kumruların bu kumsalda durduğunu. Bahar bu. Görmesi bilmesi var.

Bütün bunları bir an değil anbean izlemek. Değişimi, yani hayatın ta kendisini şah damarda hissetmek. Onunla birleşmek, bütünleşmek. Hû demek, güle dönmek.

Bu zamana kadar neler kaçırmışsınız, işte bunu fark etmesi var. Aynı sevince, aynıyle vaki, bir daha bir daha dönmesi; koptuğu yerden eklemlenmesi, bittiği yerden başlaması, bir daha olmaz sanırdım, oldu, olması. Aynı kapıdan bir daha girmesi, aynı gölgeye yeniden dönmesi var.

“Tam kalınacak zamanda toparlandınız,” diyorum yani size. Bir bahar dalını kopardınız fidanından. Bütün sevinci, bütün neşeyi, kanat vurup pervaz etmeyi, fark etmeyi bir bahar dalına yüklediniz. Öylece döndünüz evinize. Yüksek apartmanlar geniş caddeler mevkiine.

Bir vazoya daldırdınız bahar dalınızı. Yorgunsunuz. Ara verdiniz. Belki bir hafta belki on beş gün sonra. Tekrar gider misiniz?

Sizin tanıdığınız bir bahar dalı.

Ama ya sonra?

Benim de hatıram bulanık. Tam olarak çıkaramıyorum. Ama bunun bir sonrası olmalı. Bu bahçenin herkes uyuduktan sonra, hiç kimse uyanmadan önce olup bitenleri var.

Çok çok eskiden kalma bir şarkı. Nağme aşına ama sözler yabancı.

Yüzü toprağa dönüktür hani kâğıdın. Harfler üzerinden dökülür.

Eğer öyle değilse ya ben hayal görmüşümdür ya bana hülya anlatmışlardı.

“HEY GİDİ KARADENİZ”

Karadeniz’in mazisinde, ilk anda fantastik gibi görünse de, coğrafya arkeolojisinin işaret ettiği bir tufanın hatırası vardır. Bir göldür Karadeniz başlangıçta (Neouexsine) fakat zamanla Ege’yle birleşmiştir. Bu birleşmenin sebebi gerçekte Dinyeper, Dinyester, Don ve Tuna gibi dört muazzam nehrin sularıyla beslenen Karadeniz’in taşarak İstanbul ve Çanakkale boğazlarını basması mıdır, yoksa tam tersine Akdeniz mi taşarak Neouexsine Gölü’nü istilâ etmiştir? Bu kısım tartışmalı, fakat her ne idiye o vakitlerde kıyıda yaşayan insanlar bu ürpertici istilâyı dehşet içinde izlemiş olmalılar. Daha doğumu ânından belli, Karadeniz’in mayasında öfke, mizacında fırtına vardır.

Görece genç ve küçük bir içdeniz olmasına rağmen denizlerin en denizi olan Karadeniz’in antik dünya gibi modern dünyadaki imgesi de fırtınadır. Onun kuzeyindeki karasal iklim ile güneyindeki astropikal iklim arasındaki karşılaşmalar Karadeniz’in aniden patlayan ve açıktan kıyıya doğru köpüre köpüre koşan korkunç dalgalarını, en usta denizcileri bile ürküten tekinsiz fırtınalarını doğurur.

26 Mayıs 1640 günü Karadeniz üzerinde fırtınaya yakalanan Evliya Çelebi geminin dalgalar arasındaki çaresizliğini tarif

ederken “Kâh göklere çıkıp geminin direği bulutlara dokunurdu, kâh denizin dibine inip sanki cehennemdeki gayya deresi ve en derin çukura inmiş olup dört tarafımızda Karadeniz, Bîsütun dağı gibi belli olurdu,” demektedir.

Karadeniz’in fırtınaları en iyi Feodosiyalı (Kefe) Rus ressam Ayvazovski’nin tablolarında betimlenebilen bir şiddette eser. Bıkıp usanmadan, yüzlerce tabloda birbiri ardınca gelen su dağları arasında yan yatmış gemiler, gemisinin enkazına tutunmuş kazazedeler, “dokuzuncu dalga”nın geçmesini bekleyen denizciler; deniz üzerinde karanlık, uğultulu, korkutucu geceler resmeden Ayvazovski de bir Karadenizlidir neticede. Kırım’ın kayalık uçurumlarını, yalıyarları döven vahşi dalgaları, öfkeli denizi ve onun karalığını tanımayan biri bu tabloları yapamaz.

İsmi her dilde aynı manaya gelen Karadeniz sadece renk olarak siyahı değil mana olarak da kara’nın bütün hayaletlerini çağrıştırır. Fırtınaları apansızın patlar onun, Akdeniz’den de Hazar’dan da daha derin olan bulanık sularının dibi görünmez. Kuzeydir o, soğuktur. Kasvetlidir, tehlikeli ve tekinsizdir. Bütün bunlardan ötürü de biriciktir ve eşsizce güzeldir.

Bu satırları yazarken Berdülacַz soğuklarının kar düşürdüğü bir şehirde üç gündür fırtınalarla çalkalanan Karadeniz’e bakıyorum. Seyrettiği denizi sadece kendi denizi sanmak kıyı çocuklarının yanılgısı olmalı. Oysa hiç düşünmeyiz ki bu fırtınanın karşı kıyıda da bir devamı vardır. Kim bilir belki başlangıcı bile oralardadır. Dahası karşı kıyıda da bambaşka şehirler, insanlar, tarihler ve hayatlar vardır.

Sergei Eisenstein’in kült filmi *Potemkin Zırhlısı*’nın teraslar hâlinde kıyıya inen meşhur merdivenleri orada, Odessa’dadır meselâ. Puşkin’in “yurtiçi” sürgün yerlerinden biri de Odessa’dır. Lev Tolstoy’un genç bir topçu subayı olarak tanık olduğu Si-vastopol kuşatması tam karşı kıyıda gerçekleşmiştir. Bugünkü

Köstence yakınlarında antik Tomis şehrine sürgün edilen Latin şair Ovidius burada ne insanlarla, ne iklimle, ne de coğrafyayla anlaşılabildiğinden sürekli şikâyet etmiştir.

Düşüşü, I. Abdülhamid'in felç geçirmesine ve ardından vefatına sebebiyet veren Özi kalesi de aynı Karadeniz'in kıyısındadır, Azak kalesi de. Yavuz Selim'in yirmi dokuz yılını Trabzon'da sancak beyi olarak geçirdikten sonra, Kırım'da Kefe sancakbeyi olan şehzadesi Süleyman'ın yanına gitmek üzere bir gece gemiyle soğuk ve karanlık sularına açıldığı deniz de Karadeniz'dir.

Sinop Cezaevi'nde yatmakta olan Sabahattin Ali'ye *Dışarda deli dalgalar/ Gelip duvarları yalar* mısralarını söyleten de Karadeniz'dir, bir bayrağa bakarak çırpınan deniz de.

Binlerce yıldır hepsi tanıştı bu insanların, hepsi aynı suya bakar, aynı aynanın üzerinde kimlik ararlar. Çünkü Karadeniz, kıyısında yaşayan herkesi kendisine benzetirken yedi kat yabancı olanları da birbirine benzetir, yaklaştırır.

KESTANEKARASI FIRTINASI

İsmi var cirmi zayıf, bir esip ardından susan, daha yeni başladı zannedildiğinde hemencecik duran, sonra ortalık günlük güneşlik, sütlüman fırtınalara benzemez Kestanekarası fırtınası. Kestanelerin dökülme zamanına denk düştüğü için bu isimle anılır. Fırtına takvimlerinde eylül sonuna kayıtlıdır. Bir sancıyla, yazdan kışı ayırır.

Rüzgâr önce karada başlar, tozu toprağa karıştırır. Henüz sararmaya bile fırsat bulamamış yaprakları savurur. Ağaçlar yarı bellerinden iki kattır. Fakat karada hissedilse bile bir fırtınanın en iyi seyredildiği yer denizin üstüdür. Fırtınadan korkmayıp da evini deniz kıyısına kuranlar iyi bilir onun gidişatını.

Eylül sonuysa, geniş ve yüksek dalgalar kurşunileşmiş suyun üzerinde bembeyaz köpüklerini uçura uçura sahile vurduğunda anlarsınız, Kestanekarası fırtınası başlamıştır. Kırk yıllık limanlarına yanaşamayan koca koca gemiler açıklarda dizi dizi demir atmıştır. Çünkü böyle bir fırtınada kıyıları bazen enginlerden daha tehlikelidir.

Bu dalgalar başka dalgalara benzemez. Sıra sıra kumsalı dövmeye başladıklarında uğultuları günlerce sürer. Gecelerin sessizliğinde uyku bölen binlerce örsten çıkar gibidir bu ses.

Bütün büyük fırtınalarda olduğu gibi dalgalar, seri ve küçük değil, sıradağlar gibi azametli, ardı ardına, dizi dizi fakat ağır ağır gelir. Fasılası geniş, darbesi muazzam, hasarı kalıcıdır.

Kestanekarası, Karadeniz'in meşhur fırtınasıdır. Trabzon'un Balkan Harbi gönüllülerini cepheye taşıyan Gülcemal vapurunun yolunu kesen de odur. Trabzon valisi oğulcuğu, Şehzade Selim'inin yanına Trabzon'a gelmekte olan Gülbahar Sultan'ın gemisini yakalayan da.

Rivayet muhtelif. Ama gerçek belli. Gülbahar Sultan'ın gemisi küçük, kendi hâlinde bir belde olan Fol açıklarında Kestanekarası fırtınasının hışmına uğrayıp da fındikkabuğu gibi sallanmaya başladığında kaptan daha fazla yol alamayacağını hisseder artık. Çünkü yükü ağır, ederi sultan bahasıdır. Fol limanına sığırır. Halkı balıkçılıkla geçinen bu küçük yere ayak bastıktan sonra vefakâr Gülbahar Sultan elini bu topraklar üzerinden çekmez. Bir adak, bir gönül borcu olarak, belde arazisinin büyük kısmını vakfa çevirir. Vakfikebir adı buradan kalma, "büyük vakıf" anlamında. Limanın bir sultan canını kurtaran emniyeti ise ona zaten bidayetten beri bir sıfat katmıştır: Büyüklüman.

Günlerce sürer Kestanekarası fırtınası. Öyle bir zaman gelir ki karada rüzgâr kesilmiştir ama dalgalar kıyıyı dövmeye devam eder. Deniz hızını alamamıştır. Bilenler bilir, en çok böyle zamanlarda kazaya sebep olur.

Palamut mevsimine denk geldiği için en çok da balıkçıları vurur. Vakti saati, ne zaman eseceği az çok bellidir. Ama günü çıkaracağını uman usta balıkçıların üstüne bile aniden bastırdığı vakidir. Palamut sevdasına düşen acemi denizci ise ya hiç gelmeyecek zannederek ya da bitti zannederek sürer kayığını denize. İkisinde de yanılır. Bir iki gün geç ya da erken gelebilir Kestanekarası fırtınası. Ama asla gelmezlik etmez. Vadesini doldurmadan da gitmez.

Oysa acemi denizci bir esip hemen akabinde susan küçük fırtınalara alışkın, cahilin cesuru, bitti zanneder meselâ. Bir parça açılır. Fırtınayla baş başa kalır. Bu deniz başka bir deniz, içten içe kaynamaktadır. Rüzgârdan ve dalgadan duvarlar dikilmiştir karşısına. İleri gitmek mümkün değil ama geri dönmek de ne mümkün!

O zaman Kestanekarası'na yalvarır:

“Yapma!”

Kâr etmez. Fırtınanın, hele de Kestanekarası ise, fırtına takvimlerinde şah sahifeye kayıtlıysa, doğası can almaktır. Deniz masumdur aslında. Denizcinin kaderi fırtınanın kazasındadır.

Yalvarmaktan vazgeçer bu kez acemi denizci. Küçük sandalını olurluna bırakır. O zaman fark eder hayretle. Fırtınanın merkezinde rüzgâr kalmamıştır.

BURADA BİR ZAMANLAR DENİZ DİYE BİR ŞEY VARDI

Sen bilmezsin yavrucuğum, burada bir zamanlar deniz diye bir şey vardı. Tuzluydu suyu ama hayattı. Kimi yeşildi rengi kimi mavi. Siyaha döndüğü de ak mermer kestiği de vakiydi.

Bazen sütlimandı bazen azgın, uğultulu. Sütliman olduğunda yüzünde sandallar, tekneler, yelkenliler süzülürdü. Dalgalar bembeyaz köpüklerini taşıra taşıra ufuktan kumsala doğru koşmaya başladığında ufuk yerle birleşir, üzerinde fırtınalar kopardı. Dalgalara aldırmayan güçlü gemiler fırtınalarda bile sefere çıkardı.

Yaz günleri kıyısında insanlar denize girerdi. “Denize girmek,” diye bir şey vardı o zamanlar. Açılabilirdi kadar açılırdı yüzme bilenler. İyice uzaklaşır, ufukla bir hizada sırt üstü suyun üstünde yatar, gözlerini mavi göğe diktiklerinde “Bir deniz bir ben bir de Allah,” bunu hissederlerdi. Yüzme bilmeyenler kıyıda kalır onlar da denize ayak sokar, ellerini, bileklerini yıkar, denizin tuzuyla ovarlardı gözlerini. Dalga sayar dalga kovalarlardı. Hiç olmazsa kumsalda sepetlerini açar, Allah ne verdiyse yer içer, çay kaynatırlardı. Tadı başkaydı denize bakarak içilen çayın. Sen bilmezsin, bir zamanlar çay diye bir şey vardı yavrucuğum.

Akşam olunca yorgun argın, ama mutlu ama mutsuz, evlerine dönerlerdi.

Çok talihli olanlar evlerini denizin kıyısında kurarlardı. Kum-salda ateşler yakılır, masal gemileri kıyılara kadar sokulurdu kimi zaman. Daha evvel hiç görülmemiş mavi bir yıldızın ufkuna yakamaz bıraktığı deniz de o denizdi.

Şefkati sonsuzdu denizin. Mavi bir gözdü, ana rahmine benzerdi. Ama yalan yok, zalimdi zaman zaman. Dikkatsizliği, gözüpekliliği, cüretkârlığı, küstahlığı kaldırmaz, en ufak hatayı affetmezdi. Çok can yakar, aldığı da geri vermezdi.

Ama denizdi işte, vardı, engindi. Hayatın ta kendisi, olduğu gibi kalmaz, hâlden hâle girerdi. Yatağından boşalacağı zamanları hatırlattığında kıyamet koptu kopacak sanılırdı. İnsana sonsuzluğu ve onun bir Yaratıcısı olduğunu hatırlatırdı. O zaman denize bakmak ibadet kadardı.

O zamanlar narın çiçek açtığı, çiçeğini meyve yaprak bir arada tuttuğu, rüzgârın dal kırdığı zamanlardı. Yedi iklim dört bucak, dört mevsim vardı bir zamanlar. Mevsimler kendi zamanlarında vardı. Yazın sıcak olur kışın kar yağardı. Kar diye bir şey vardı. Çiçek mevsimiydi ilkbahar, çiçek diye bir şey vardı. Ağaçların gövdelerine su yürür, bir gecede tomurcuklar kuru dallardan fışkırırdı. Sonbaharın bir adı da hazandı. Yağmurlar başlardı ekimde. Yağmur diye bir şey vardı o zamanlar. Dünyanın döngüsü, dengesi, uyumu, kanunu, kuralı vardı.

Kedi diye köpek diye yoldaşlar, dalların üzerinde şakıyan türlü çeşit kuşlar vardı. Dünya tek bizim değildi, bunu bilenler vardı, dünyanın bizim üzerimizde hakkı vardı. Evrenin dilini bilen, içinde Allah korkusu olan insanlar vardı o zamanlar. İnsanlar henüz ilâhlık taslamaya kalkışmamış, haddini hududunu aşmamışlardı. Yüz yıllar evveldi. Dünya henüz çöle dönmemiş insanlar böyle olmamıştı.

Böyle olacağını görüp de dizlerini döverek uyaranlar vardı ama bir işe yaramazdı. Prenses Cassandra gibi, olup bitecekleri gün gibi aşikâr görür lâkin kimseleri inandıramazlardı. Söyledikleri doğru yüzünden taşlanırdı onlar. Kendi ülkelerinden kovulur, horlanırlardı.

Merhametin kalpleri doğradığı, acının fevvâre gibi taşıdığı zamanlardı. Kalpler taşlaşmamıştı daha. Duygu vardı duygudaşlık vardı. İnsanın insan hâinden anladığı, komşusu açken kendisi uyuyamayanların yaşadığı bir dünyaydı. Yardım, fedakârlık, iyilik diye bir şeyler vardı. İyiler saf, aptal ve budala diye horlanmamış, kötüler enerjik ve özgürlükçü diye yüceltilmemişti daha.

Roman diye şiir diye bir şeyler vardı, fotoğraflara karton albümlerden bakılır, kitap kâğıttan okunur, yazı defterlere yazılırdı. Göğüste kalp yerinde etten, kandan, sinirden bir merkez, ama onun içinde nefes vardı. İnsanın kalbini kendi içine çökerten gözyaşı, sen bilmezsin yavrucuğum, burada bir zamanlar deniz diye bir şey vardı.

TABİİ Kİ

Eskiler tabiat sözcüğünü bugünkü gibi sadece doğa anlamında kullanmazlardı. Tabiat, insanın hem dışında hem de içindeydi onlar için ve içteki tabiat insanın yaradılıştan kendisinde hazır bulunduğu değerler bütününe ifade ederdi. Kısaca fitratı.

Tartışılması bile gereksiz olanı işaret eden “tabii ki” gramerindeki ısrarlı vurgu insana kendi doğasını hatırlatmak niyetindeydi bu yüzden. O zamanlar dünya ancak beş duyunun sağladığı kapsama alanıyla sınırlanmamıştı ve “tabii ki”, “tabikide”ye dönüşmemişti henüz. İnsanın gözle görülür elle tutulur alanlardan çok daha fazlasıyla muhatap olduğu da eskilerce malûmdu.

Gerçeği, aklın ve deneyselliğin sahasıyla sınırlayan Pozitivist-Rasyonalistlerin aksine Romantikler akıl ötesi alanların varlığını memnuniyetle kabullenmişlerdi. Akılla kavranamayan ama sezgiyle hissedilen bir dünyanın kapısında, fizikle metafiziği buluşturan tılsımlı eşikti tabiat. O, oluşturduğu estetik hazla mistiklerin tecrübelerine benzer bir his alanı açarak, insanı kendi gerçeğinin ötesine geçirmekte, aşkınlık alanlarını tecrübe ettirmekteydi.

Rousseau’nun *Yalnız Gezenin Hayalleri*’nde, tabiatı ilk kez bütün olarak değil ayrıntılarıyla kavramaktan mest olmuş kahra-

man, doğanın masumlüğundan söz eder ve burjuva toplumunun maskelerinden, ikiyüzlülüğünden, yapaylaşmış ilişkilerinden bunalmış bir adam olarak dönebildiği tek yerin tabiat olduğunu anlatır bize.

Rousseau'nun tabiat algısı meşhur ve her dem geçerli. Romantizmin babası, *İtirafılar*'da da sık sık dile getirdiği üzere tabiatı insanın mutlu olabileceği yegâne ortam olarak görüyordu. Ona göre insan, tabiatın koynunda mutludur onu mutsuz eden uygarlıktır. Çünkü insan tabiat ortamında masum kalır uygarlık ortamında kirlenir. Çünkü insan ancak masumiyetini koruyabilirse mutlu olabilir yani fıtratına uygun bir ortamda yaşadıkça. İnsanın fıtratı doğanın kumaşındandır.

Sanat ile estetik hatırlama arasında ilgi kuran ilhamcı Romantiklere göre sanatkârlığı da tabiat besler. “Külbe-i İhtiyak” şairi olan Abdülhak Hamid'e bakılırsa yeşilin, denizin, dağın, bahar sabahının, mavi yıldızın; onca rengin, kokunun, ışığın arasında yaşayan birinin şair olması “pek tabii”dir. Çünkü tabiat, uyardığı estetik hazla, onu seyredene sezgi bağışlar. Eşik atlatır. Ona evrenle bir ve bütün olduğu duygusunu verir. Çünkü tabiat, önünde durana kendi gerçeğini hatırlatır. Bir gözlem sahnesi olmaktan çok hatırlama sebebidir o. İnsanın hatırladığı da kendi fıtratında zaten yazılı olan bir hatıradır.

Romantizmi izleyen yıllarda Realist romanı dolduran onca tabiat sahnesi Romantiklerin gördüğü ve hissettiği doğa değildir artık. Madam Bovary'nin akıbeti biraz da Flaubert'in, özneliğin bütünüyle karşısında olan Realizm adına gerçekleştirdiği infazla ilgilidir. Tabiata bir ruh isnat eden Romantiklerin aksine Realistlerin gördüğü, fotoğraf makinesinin objektifinden öteye geçmez. Bundan olsa gerektir, güçlü bir Romantik şiirden söz edebilmemize rağmen Realist ekolün şiirde boy vermemesi, Parnas ekolün tablo şiirden sonrasına adım atamaması. Malûm

ki şiir, doğası icabı öznellik içermek mecburiyetindedir. Şair de zaten sıradan insanlara nasip olmayan sezgileri kalbinde taşıyan bir insan tipi.

Hâl böyleyken tabiat hayranlığını ve korumacılığını küçümseyici bir sıfat olarak romantiklikle sınırlandırarak ötelemek ne büyük yanılgı. İnsanın doğasında yazılı olan külliyatı sadece bir kitabın sayfalarına hapsetmek ne kadar yanlış. İnsanın tabiat güzellikleri karşısında hissettiği sebepsiz mutluluk kendi fitratıyla karşılaşmasından kaynaklanır. O aslen cennetlidir çünkü. Tabiata vurulan her darbe de insanın yaratılış formundan uzaklaş/tırıl/ması anlamına gelir bu yüzden. Vebali çok büyük. Kendi gerekçelerini kurnazca ama gafilce üretenlerin elinde çığırından çıkmış bir müdahaleye maruz kalarak doğallığını kaybetmiş bir doğa günümüz insanını en fazla da kendi fitratından uzaklaştırmaktadır. Bozulan doğa karşısında hissedilen samimi acı ise ancak “natura”sı yerli yerinde insanların kârıdır. Yani fitratı bozulmamışların.

BEN RAZIYIM, ALLAH'IM SEN DE RAZI OL

Sivil ya da resmî gruplardır onlar. Arama Kurtarma Ekipleri olarak tanınırlar. Başka kimlikleri yoktur. Sadece afet zamanlarında, var olduklarının farkına varılır. Normal zamanlarda pek hatırlanmazlar.

İçlerinde her cinsten, her konumdan, her bölgeden, her ilden insanlar vardır. İsimleri bilinmez. Ne reklâmları yapılır ne de popülaritesi bol, şaşaalı programlarda boy gösterirler. Parapul, makam mevki, şan şöret. Bunların hepsine bigânedirler.

Benzer kıyafetler giyseler de yüzlerindeki ifadeden ve bakışlarından tanınırlar öncelikle, üzerlerindeki toz topraktan, yirmi dört saatlik uykusuzluktan, yorgunluktan, açlıktan. Kiminin yanında can yoldaşları, yardımcıları köpekler vardır. Bedenin yorgunluk haddini aşmış da yorgunluk bile duymadığı yerde hepsinin boyu posu, yüzü gözü aynıdır artık. Hepsi aynı insana dönüşmüştür. Ama en fazla da seslerinden tanınırlar:

“Orda kimse var mı?”

Bir aileleri, meslekleri, hayatları, onların da sıkıntıları vardır herhâlde. Ama şimdi hiçbirinin bireysel bir hayatı kalmamıştır. Hepsinin yüzünde o telâşlı ama kararlı ifade, yılgınlığa yer yoktur onların lügatinde. Bildikleri ve düşündükleri tek şey

şu enkazın altında henüz sağ insanların var olduğudur. Etrafta dolaşanların benzini ölümün sarılığı sarmış, gözbebekleri büyümüş, korku dudak uçuklatmıştır. Bazısının bir parçası enkaz altında kalmıştır bazısının bütün canı. Sağ kalanlar bile nasıl sağ kaldıklarına inanamazken enkaz altında servet bırakan da vardır birkaç parça kap kacak da. Ama oraya diri diri gömülmüş olanlar var ya! Onlar, işte bunların hepsi yerine kendilerini koyarlar. Anne iki çocuğunu avutmaya mı uğraşiyor? Şu öğretmenler iki büklüm mü? Şu çocuk nefes mi alamıyor? Hepsinin ne yaşadığı onlardan sorulur.

Çok az zaman vardır ve her saniye kayıptır. Öyleyse ne bir parça dinlenmek, ne bir lokma yemek. Yağmur, kar, çamur demeden, kuru taşlara seslenir, beton yığınlarından ses beklerler:

“Neredesin?”

Zihnimize, nefes aldıkça unutulmayacak cümleler kazınır:

“Kaç kişisiniz orada?”, “Bu ışığı görüyor musunuz?”, “Sesimi duyan var mı?”

Sesler yankılanıp gider. Kimi zaman yerel ağzın o sıcacık cümleleriyle moral vermeyi de ihmal etmezler. Bir ufacık pencereden ışık tuttukları hayatlara, tozdan topraktan korumayı da ihmal etmeyerek, yaşama dair yön verirler:

“Sen sadece sakin ol.”, “Yaslan ablam, bir şeyin yok.”

Düştüğü çukurda, o karanlıkta olup biteni anlamayanlara bilgi de verirler:

“Deprem burası bacım.”

Hepsi birbirine benzer onların. Çünkü hepsinin pusulası, “insan” olmanın yönünü gösteren vicdandır. Öpülecek alınları vardır. Vicdanla profesyonelliğin birleştiği yerde dururlar. Soğukkanlılığı korumayı, şoka girmemeyi, panik yapmamayı

öğrenmişlerdir. Ama an gelir, onlar da gözyaşlarına boğulurlar. İnsandırırlar neticede.

Kendilerine benzemeyenlerce meçhul bir duyguyu yaşarlar. Muhteris iştihaların eseri hâk ile yeksan iş hanlarının, kolonları kesilmiş apartmanların yüzkarası yıkıntıları altından tek canı çekip çıkardıklarında sporun, bilimin, sanatın, her türlü başa-rının, aşkın insana verdiği hazdan bambaşka bir şeydir onların hissettiği. Bambaşka bir var oluş biçimi. İnsanın, başka bir insana faydalı olmak adına kendi insanlığını ortaya sürdüğü yer. Kendinden vazgeçtiği. Daha yükseği yoktur bunun. Arş-ı a'lâ.

Bir ölünün bile çok fazla olduğu yerde sadece onlarca insan değildir enkaz altından çıkardıkları. Onlar insaniyeti de düştüğü enkazın altından çıkarırlar. Tek insan için harcanan çaba, insanüstüye ulaşınca orada sadece bir insan değil, bütün insanlık kurtarılır çünkü.

İnsan olmanın güzel olduğunu hatırlattıktan ve kendilerine duyulan ihtiyaç sona erdikten sonra geldikleri gibi sessiz sedasız çekilip giderler.

Bunca mesafe uzaktan, hiç tanımadığım bu insanlardan ben razıyım Allah'ım. Sen de razı ol.

KURTLA KANGALIN BAŞKA TÜRLÜ HİKÂYESİ

Harikulâde metni Müge Aral'a ait bir belgesel izledim: *Bozkırın Gücü Kangal*. Aşağıdaki yazı büyük ölçüde o metnin etkisiyle yazıldı:

Kurt ve köpeğin rüya-mazi bir geçmişte aynı kökten geldiğine dair güçlü teori bir yana, kromozom sayılarının eşit olmasından başlayarak görüntü, karakter, güç ve davranışa ilişkin bir dizi benzerlik onları bir madalyonun iki yüzü kadar birbirine yaklaştırır. Fakat kurt dendiğinde çerçeveye giren ilk resim, kangala aittir, sürünün mağrur ve çilekeş bekçisi. Huyu suyu gibi görüntüsü de birbirine benzeyen bu iki hayvan ezeli rakiptirler oysa. Rekabetlerinin temelindeyse ikisini de yakından ilgilendiren bir başka cins vardır: Koyun. Birinin saldırdığını diğeri korur. Birinin koruduğunu öbürü yok eder. Çünkü kangalın doğası koyunu korumak üzerine şifrelidir, kurdunki ise ona saldırmak.

Kangal, doğasında yazılı sorumluluğun farkındadır. Onun varlık nedeni sürüyü korumaktır. Gerçi kangalın korumayı bildiği kadar kurt da saldırmayı bilmektedir; kangalın dikkatini dağıtacak öncüler göndermekten çekinmez, arkasına taktığı kangal için zekice tuzaklar hazırlar. Ama kangalın da kurtların

planlarından haberdar olduğu besbellidir. Havayı koklayarak tehlikeyi sezer o. Kurdun nereden geleceğini kestirir. Kurt tecrübeli bir saldırgansa kangal da tecrübeli bir koruyucudur. O kadar ki sürünün korunmasındaki aslan payı çobanın değil kangalın hanesine yazılır.

Kimi, kurtları sadece uzaklaştırmakla yetinir kangal, kimi de yarım bırakmaz işini, onu izler. O zaman kurtların gözüpekliği oranında açık bir kavga, ölümüne bir dövüş başlar aralarında. Yekdiğerinin belini, boynunu hedef alırlar. Birbirlerinin zayıf yerlerini böylesine bilmeleri şaşırtıcı değildir. Ne de olsa aynı kökten gelmedirler ve aynı anatomiye sahiptirler. Ama kangalın dişe gelir bir yeri daha vardır. Kulakları. Bu yüzden peşinen kesilir onun kulakları. Boğazına da dikenli bir tasma takılır. Artık uyanıktır.

“Uyanıklık” onda sadece bir mecaz değildir. Gündüzün çoğunu uykuda geçirse de gece tümüyle uyanıktır. Çünkü bilir ki tehlike, gecelidir. Soğuğa mukavim, sürünün korumasız bir ânını bekleyen kurtlara karşı pürdikkat. Biri o tarafta diğeri bu tarafta. Şimdi kurt ve kangal aynı şeyi gözlemlemektedirler. Koyunlar zaten gariban, çobansa ıssız ve karanlık gecelerin beslediği o eşsiz dostluğun güvencesinde sürüsünü kangala emanet etmekte, rahat bir uyku çekmekte tereddüt etmez. Bilir ki emanete ihanet etmez kangal. Canı bahasına korur kendisine tevdi edileni. Bunu çoban öyle istediği için öyle yapmamaktadır ama kangal. Doğasında öyle yazılı olduğu için öyledir. Bağımsız karakterlidir.

Bu bakımdan kangallar sürü koruma dışındaki alanlarda örneğin polis köpeği ya da arama kurtarma köpeği olarak eğitilmeye başladıklarında, işlenmeyen saf ırk özellikleri de bozulmaya başlar. Öyleyse kangalın bir ırk olarak saf varlığının devamı, koruyuculuğunun devamına, yani koyunun varlığına bağlıdır. Oysa giderek meraların ve sürücülüğün azalması kangallara

koruyucu olarak duyulan ihtiyacı da azaltmaktadır. Kırılmış döngü. Ancak bu çember üzerinde kangalın varlığının, sadece koyunun değil açıkça kurdun da varlığına bağlı olması tam bir trajikomik cilvedir.

İşin ilginç kurtların varlığı da kangalların varlığına bağlıdır. Çünkü çobanlar ve köylüler koyunlarını korumak isterken kurt nüfusunu gereksizce biçmektedir. İnsan eli işte! Değdiği her şeyi bozmakta üstüne yok. Oysa kangallar sürüyü koruyup kurtları uzaklaştırırsa yakın temas ortadan kalkacak, böylece çobanlar ve köylüler kurtları bilinçsizce öldürüp soylarını kurutmayacak.

Bu bir denge. Kangalın varlığı kurda ve kuzuya, kurdun varlığı kuzuya ve kangala muhtaç. Düzen öyle kurulu bu hikâyede. Kangal diyor ki: Varlığım, kurdun varlığına bağlı. Beni tehdit eden en önemli gücün yok olması benim de yok olmam anlamına geliyor. Kurt da aslında aynı şeyi söylüyor. O denli saf bir uyum bu. Koyunun saflığına bir diyeceğim yok ama ne kurt canavar, ne de kangal haindir bu düzende. Hepsi kendi fitratının gereğini icra ederken insan burnunu sokmasa gül gibi geçinip gidecekler.

BURSA HATIRASI

Hâlâ payitaht olan bir şehirde, Bursa'daydım ve bu şehirden karışık hatıralarla ayrıldım. Anlatayım, defterimde kalmasın.

Ulu bir dağın yollarını tırmanırken kışın son kar'ına karıştım. Cemreler çoktan düşmüş olsa da dağın dili karla her zaman aynı lügat içinde. Demem o ki perdeyi sıyırdığım anda içeri dolan ışıktan gözlerim kamaşsa da; sarkıtların kopması, kar kütlelerinin korkunç bir gürültüyle kayması uykularımı bölse de kar, ihtişamından bir şey yitirmiş değil. Ağaçların sırtı hâlâ karla sıvazlanmış, rüzgâr hâlâ efkârlı. Karın yakamozları var ve hâlâ bir sim yağmurudur savruluyor.

Oteldeyim. Odam kayak pistlerinden birine bakıyor. Yarıyıl tatili için ödüllendirilmiş çocuklar, kaçamaklar, marka yaşamlar, mutlu azınlığın kahkahaları. Benimse imza günüm var. Hazırlanıyorum. Yol boyunca mutlu azınlığın yerini mutsuz çoğunluğun alması gecikmiyor, o en ezeli dil karşıma dikiliyor. Elleri yüzleri morarmış köylüler, kar lastikleriniz olmadan dağ yollarına düşmüşsünüzdür umuduyla yarı uykulu bekliyorlar. Zincir satın alabilir ya da kiralayabilirsiniz. Ücretsiz takım hizmeti de verilir bu koytaklarda. Ya da en azından el kitabından medet umarak adım adım zincir takmayı deneyebilirsiniz. Aman dikkat, en

tecrübeliler sınıfına kayıtlı bir sürücü olsanız da virajları alamayabilirsiniz.

Yol boyunca karın kalın örtüsü üstünde yiyecek arayan köpeklerle karşılaşıyorum. Kafieler hâлиндeler ve çaresizler. Hâlleri içler acısı. Kimi ölmüş de hâlâ yürüyor. Kimi başına geleceklerden habersiz, gençliğin gafletinde oyun istiyor. Ben? Bu zayıf beden, yanlarında duracağım birazdan. Kaç günün açlığını, kâğıt bir peçeteye sardığım çöreklerle bastırmaya kalkışacağım. Hangisine yeter elim? Yine de boyunlarını okşayacağım, kulaklarına, ömrühayatımda sırtını sıvazladığım her birinin kulağına fısıldadığım o cümleyi fısıldayacağım.

İmza başlıyor. Bambaşka bir âleme geçiyorum. Hiç tanımadıklarım, belki bir daha karşılaşmayacaklarım onlar. Ama her imza gününde karşıma çıkanlar da eksik değil. Onlarla artık düpedüz tanışız. Yıllar evvelinden kalma hatıraların sahipleri, eski dostlar da var. Gözüm arayıp bulamadıklarım da, “Elbet bunda bir iş var.” Hele eski öğrencilerim, yerimden kalkıp boynuna sarılmak istediklerim. Bir de şu “sanal” âlemden “reel” âleme düşenler var ya. Günün güzelleri. Ve ah, harika! Trabzon’da yaşayan yazıcıyı görmek için kalkıp Bursa’ya gelen Rizeli hemşehrim. Bir kısmının yüzünde yol yorgunluğu, otobüsten şimdi inmişler, birazdan da dönecekler. Hem bakmayın –ler dediğime. Hepsi biricik hepsi tek hepsi kendinden ibaret.

Ama başımı kaldırıp yüzlerine biraz daha dikkatli bakabilsem. İki kelâm edebilsem. “Kimsiniz nesiniz? Benim kimliğim sizin kimliğinizden mi okunur, kaderiniz tecellim midir?” diyebilsem. “Ş” dişi adamakıllı kırık bir ağızla, doğru dürüst konuşamıyorum oysa. İyice sakatlanmış bir sağ el başparmağı ile harfleri bile çekemiyorum. Üstelik zamansızım. Bekleyenleri bekletmemek uğruna alelacele bir imza ile yetinmeliyim. Yeterse iki cümle bir söz bir dilek eklemeliyim.

Sonunda sağ yanımda, onlarla ayakta kaldığımı artık iyi bildiğim dualar, mektuplar, çiçekler, kitaplar, defterler, daha bir sürü şeyler birikiyor. Her imza gününün sonunda giden kalemimi bu kez de tanımadığım sahibine teslim ediyorum. Tırnaklarım yarılmış, makyajım bozulmuş, bileziğim çözülmüş. İyice ağırlaşmışım yani. Masaya yığılıyorum.

Gece, otelde, bu sarhoş edici mutluluk hatırası bulanıyor. Çünkü “hak edilmiş lüks”ün Roma israfı ile sırt sırta verdiği yerdeyim. Ama kuş sütünün eksik olmadığı “her şey dâhil” bu açık büfelerde, artan yığın yığın yiyeceklerin ne olduğuna dair kimse bana tatmin edici bir cevap veremiyor.

Şimdi, Sayın Otel Müdürüm. Bu yazıyı yazan, benim ben; hani yiyeceklerin “restaurant” dışına çıkarılmaması önemle rica olunsa bile kâğıt peçetesini, nasılsa çöpe gidecek böreklerle, çöreklerle tepeleme dolduran o kadın.

BRÜKSEL DÖNÜŞÜ

Üzerimde iki güne sığdırılmış binlerce kilometrenin tozu toprağı, yolu yorgunluğu. Şimdiki zamanlı cümleler kurarak onca yol hikâyesi anlatmaya artık alışmış olsam da bu vatandan aylardır ayrı kalmış gibiyim.

Aklımda “Brüksel Günleri” etkinliği. İki buçuk günün güzelliğini, izlenimlerini anlatmaya bırakacağım kendimi. Brüksel’de Türk göçmenlerin durumundan sezip öğrenebildiklerimi, Türk mahallesinden geçerken kendimi Fatih’in bir sokağında ya da Lâleli’de hissettiğimi. “Göçmen”, anahtar kelime bu. Üçüncü kuşak bile hâlâ göçmen. Hepsi için ana toplumla kurulacak bağ henüz çözülmemiş bir “to be or not to be” meselesi. Olmak. Ama ne olmak? Tümüyle içine kapanarak yaşamak? Olmuyor. Öyleyse entegre olmak mı, asimile olmamak için? Dahası Avrupa’dan bahsedeceğim. Avrupa diye bir şey yok artık. Fıtrata muhalif sularda yüzmeye alışan koca dev yavaş yavaş batıyor. Zaman, sonsuz çarkında nice toplumları öğüterek tarihe dönüşmeye alışık nasılsa.

Ama mümkün değil bunları anlatmam. Daha Brüksel’deyken öyle haberler almışım, Reyhanlı’da patlayan bombayla öyle sarsılmışım ki bu ebedî iyimser, iflâh olmaz PollyAnna bile karamsar,

çok karamsar. Bir III. Dünya Savaşı çoktan çıktı da Türkiye bu savaşın tam ortasında mı? Ağzımdan yel alsın!

Kafam karmakarışık. Ankara’da aktarma beklerken haberlere şöyle bir bakabiliyorum. Bir karanlık, yüzümün hatlarına çoktan sinmiş olmalı. Düz bir aynaya bakacak cesaretim yok benim. Trabzon havalimanında dış hatlar çıkışında bavul bekliyorum. Dışarıda yağmur var, medet umacağım.

Dış hatlar terminalindeyiz ya, duvarlarda sadece Trabzon’a değil bölgenin tamamına dair büyük boy fotoğraflar var ve Artvin. “Size yol vermek için üç tekerleğini yoldan çıkarır” deyiminin kaynağı kibar şoförlerin, eğitilmiş, iyimser, aydınlık, bilge insanların şehri. Artvin resimlerinden birinin önünde mihlanıp kalıyorum. Posterde boynuzlarını birbirine geçirmiş öfkeli iki boğa. Kafkasör Şenlikleri’nin en fazla ilgi çeken son gün şenliği, boğa dövüşleri. Doğada ve doğallığında “zaten” mevcut boğa kavgası her yıl Kafkasör yaylasının seyirlik bir alanında umurun temasına açılmak üzere “düzenleniyor”. Boğalar orada “kibar kibar” dövüşüyor! Amma meraklıymışız kavgaya dövüş, gürültü patırtı seyretmeye. Afişin önünden hızla kaçıyorum. Bir koltuğa sığmıyorum.

Bavulumu beklerken gözlerim kapalı, Brüksel’de bana refakat eden üç genci düşünüyorum. Doktora ve yüksek lisans öğrencileri. Genç kızlardan birinin sesi el’an kulaklarımda. Her zaman hocalar öğretmez, öğrencilerin de hocalarına öğreteceği çok şey vardır. Merhamete, adalete, şefkate yani en çok ihtiyacımız olan şeye dair bir sohbetin sonunda genç kız bir yerde okuduğu iki hadisten bahsetmişti.

İlki şu: Zeyd bir çocuktur. Kuşu öldüğünde o kadar üzülür ki Hz. Peygamber ona taziye gider. İkincisi ise şöyle: Bir cenaze geçerken Hz. Peygamber ayağa kalkar. Yanındakiler “Niye ayağa

kalktınız ya Resulallah?” diye sorarlar. “Ölen Müslüman değil ki?” Cevap: “Müslüman değilse insan da değil miydi?”

Aklımda merhamete, iyiliğe, şefkate dair özeleştirici içeren bir külliyat. Sahi biz niye böyleyiz? Nerede yittik böyle?

Otomobile biniyorum. Radyo-TV ortak yayın yapan kanallardan birinin düğmesine basıyorum. Uzun yaşamının sırlarından bahseden bir program. Kanal değiştiriyorum. En ağırından arabesk. Bir daha. Pop üstü pop. Bir daha. Haberler: Yanardağ patlamış, buz tsunamisi evler yıkmış, anneler günü geçidinde ateş açılmış, futbol fanatizmi can almış. Dünyanın çivisi çıkmış, insanların şirazesini kaymış. Kimse görmüyor. Dur ne olur. Kimse “Dur,” demiyor. Doğa ağır, hantal, ama intikamını almaya başlamış. Kader adaletle hükmediyor.

Gidecek yerim yok, Ebu Derda’nın ölüm döşeginde iken gözleri yaşarak devesinden helâllik dilediği sahneden başka:

“Ey deve! Kıyamet günü benden davacı olma. Sana taşıyabileceğinden fazla yük yüklemedim ben.”

Aklımda Brüksel’de bana refakat eden üç genç. Hâlâ ümit edebilirim.

GİTMİYİN, KALIN

Sırtınıza bir derviş hırkası atıp atmadığınızı kestiremem elbet ama bayramlık çocuklar gibi giyinmiştiniz. Yalan yok, kristal pabucunuzda minicik ayağınızı sakınarak basmasanız, tek düze taşlar arasında bileğinizden incinecektiniz. Başınızda hâlâ kirazlı hasır şapka, sırtınızda volanlı, pembe tafta elbise. Taşbebekler gibiydiniz.

Yüzünüzde bir PollyAnna tebessümü. Hâlitasından geçtiğiniz onca yol üzerinde, kendinizce bir emniyet şeridi bile belirlemiştiniz: Bilmemenin, görmemenin, işitmemenin bilinci.

Bilirdiniz ki, çilenin, yani başkalarının çektiği çilenin cahili olursanız sorumluluk da kalkardı sırtınızdan kendiliğinden, yaptırım da. Vicdanınız sizi rahatsız etmezdi o zaman. Görmezseniz, içiniz bulanmazdı. Ne kadar az bilerseniz canınız o kadar az acırdı. Bilmezseniz, nereden bilecektiniz?

Haklı nedenleriniz vardı gerçi. Kendi içinizde bunca dengeyi bir araya getirip de bir korunak tutturabilmek için az mı mesafe kat etmiş az mı hesap yapmış az mı zaman geçirmiştiniz? Kolay değildiniz.

Hem, hayatın en sert darbesine maruz kalmışların, aniden, münasebetsizce gözünüzün önünde açıliveren “underground”

bir acının karşısında parılacaklarınızın akmasına aldırmadan ağladığınıza evet, ben de tanıklık edebilirim. Güzel çantanızdan çıkardığınız birkaç kuruşu, hemen oracıkta mağdur bir avuca tutuşturduğunuz da muhtemeldir kuvvetle.

Siz orada duruyordunuz. Ben size bakıyordum. Bunları düşünüyordum. Bayram günüydü. Sizi bir yerlerden tanıyordum.

Sonra aramızdan aniden bir şey geçti. Sakatlanmış arka ayağını ardı sıra sürüyen bir sokak köpeği. Sizin de yüzünüzden bir keder geçti. Gözleriniz gölgelendi. Ama o kadar. Bir şey yapmadan, gittiniz.

Acı çekmiştiniz nasılsa. Ödemiştiniz payınıza düşeni, vicdanınız rahatlamıştı. Randevularınız vardı besbelli. Bir yerlere yetişecektiniz. Bayram günü üstelik. Elinizden ne gelirdi? Ne yapabiliirdiniz?

Bahaneler üretmediniz aslında. O bahaneler zaten hep vardı. Arkalarına sığındınız sadece. O tarafta kaldınız. Bu tarafa geçmediniz. Daha fazlasını görmek istemediniz.

Oysa. Görmelisiniz. Metanetli olmak için tanık olmalısınız önce. Sonra, bir şey yapmalısınız. Bırakın hesaplar yapmayı, dengeler kurmayı. Bırakın büyük hikâyeleri. Açın gözlerinizi.

Biliyorum, daha fazlasını görürseniz, varlığıyla o kadar çok övündüğünüz vicdanınız sizi rahat bırakmayacak, hiçbir şey bir daha eskisi gibi olmayacak. En azından kısa vadede rahatınız kaçacak. Kolay değil.

Ama biliyor musunuz ki eğer böyle devam ederseniz. Yok sayarak, varlığından bile haberdar olmadığınız acılar için acı çekme yükümlülüğünü sırtınızdan tümüyle atarak, yaşayıp gideceksiniz.

Oysa kendi acısında bütün evrenin acısını tecrübe edenler kadar bütün evrenin acısını da kendi acısına çevirebilenlere insan denir ve yalnızca onlara insan denir. Unutmayın ki ev-

rensel insanî değerlerin başında gelir iyilik, sevgi, merhamet. Bu değerlere sahip olduğunuzun tartışılmasına bile müsaade etmezsiniz. Tamam! Ama insanî değerler, sadece insanla sınırlı kalmadığı sürece gerçek anlamda insanîdirler. İnsanı k/ayıran bir insanîlik sahici değildir, bencildir.

Ben şimdi size münasebetsizce, idealizmi mi öğütlüyorum? Gaza basıp gitmemeyi, bekleyecek ne varsa onun beklemesine aldırmadan, bu durakta inmeyi?

Olsun. Şefaatçisi kalmamış bir kelimenin müridi olmaya çoktandır razıyım ben. Ne tarihe ne de coğrafyaya inanıyorum çünkü artık.

Sadece insan'a inanıyorum, diyesim geliyor. Ama insana, kimsenin etmediğini eden de yine insan. Öyleyse sadece insanîyetli olmaya inanıyorum.

Siz de öyle yapın.

Acıyıp da geçmeyin.

Kalın.

“SİZE BİR ŞEY OLSA BİZ HEMEN GELİRDİK Kİ!”

Bir parça ekmek, bir kap sudan önce, başımızın okşanmasıydı dileğimiz; tabii bizim de yaşamaya hakkımız olduğunun fark edilmesiyle birlikte. İlle de insanlara yakın olmak. Mahalle aralarında, sokaklarda yaşamayı sevdik bu yüzden, yaban alanlar, ormanlar, barınaklar bize göre değildi. Bizim doğamızda böyle yaşamak yazılıydı çünkü, sizli bizli.

Ama siz kendi doğanızı inkâr ettiniz. Bizim de sizinle birlikte yaşamak üzere halk edildiğimizi fark etmediniz. Cennetle müjdelenmiş Kıtımr'ın soyundan olduğumuzu görmezden geldiniz.

Kötü bellediniz bizi. Oysa kötü biz yoxtuk, kötü sahiple-rimiz, kötü insanlar, kötü koşullar vardı sadece. Bizi bir süs ya da statü nesnesine indirgeyenlerin de, doğamızdan saptıracak şekilde vahşileştirenlerin de, bir süs köpeğine harcadığını bir sokak çocuğundan esirgeyenin de, canın bütünüyle kutsal olduğunu görmeyenin de hesabı rûz-i mahşerde sorulacak ama. Bakmayın dilsiz ağızsız olduğumuza, bizim de konuşacağımız gün mutlaka gelecek. Bizim varlığımızın bir anlamı da sizin atacağınız adımların görülmesi içindir. Bunu hiç unutmayın, sizin bir sınavınız da biziz.

Yazık ki tarihin her döneminde bir “problem” olarak dikildik karşınıza. Bu problemin varlığı bile yanlış giden bir şeylerin varlığını göstermez mi? Bu kadar itildiysek ve yine olmadıysa o hâlde birlikte yaşamayı öğrenmemiz gerekmez mi?

Oysa zehirli sahifelere yazıldı bizim tarihçemiz. Hatta reformist padişah II. Mahmut zamanında binlercemiz Sivri Ada’ya yollandık. Ne bir damla su, ne bir lokma yiyecek vardı; çıplak, taş dağlarıyla dolu, dört bir yanı deniz bir yerdı orası. Bize ne olduğunu önce anlamadık. Anladığımızda da elimizden bir şey gelmedi. Değil mi ki taşlar yenmez deniz suyu içilmezdi. Orada günlerce uluya uluya, bağıra bağıra ...

Gözden ırak olduğumuz muhakkaktı ama sesimiz gecenin sessizliğinde İstanbul’un kâşanelerine kadar ulaştı. Hayvana eziyet etmenin hayra alâmet olmadığını bilenlerin sayısı az değildi ki neden sonra halkın baskısına dayanamayan padişah irade buyurdu da ne kadarımız bu ölüm kampında canlı kalmayı başardıysa o kadarımız geri getirildi. Halk dönüşümüzü bir bayram gibi kutladı. Bizse çok çabuk unuttuk bize yapılanları. Ha! Bu arada Hayırsız Ada’ya çıktı Sivri Ada’nın adı. Dilimiz yoktu, bize kalsa başka isimler teklif ederdik.

Aynı şey 1910’da da oldu. Kimimizin boynuna geçirildi o demir kıskaç kimimiz kuyruğundan yakalandı kimimiz kulağından. İstikamet yine Sivri Ada. “Doğal” katliam başladı. Halk yine huzursuz olmuştu. Bir kaldırım üzerine yarı aç yarı tok uzandığımızda bizi rahatsız etmemek için üzerimizden atlayan, yanımızdan dolaşan nur yüzlü ihtiyarların, sevmese bile dokunmayanların sayısı az değildi ki. Ama bu kez kimsenin gücü yetmedi. Bu kez de sesimiz İstanbul gecelerine kadar geldi ama sonunda bütünüyle kesildi. Öyle bir gittik ki dönüşümüz olmadı bu defa. Bir anda ölmek böylesi bir gidişten yeğdi.

Oysa ne kadar kolaydı. Olması gereken hepi topu birlikte yaşamayı öğrenmek yani fitratın kurallarına uyum göstermekten ibaretti. Hiç ses etmediniz, “Size bir şey olsa biz koşa koşa gelirdik ki!”

Şimdi bize bir şey olacak. Bu tasarı yasalaşırsa yine bir Hayırsız Ada bekliyor bizi. Koşarak olmasa da bir adım atarak bu kez siz bize gelin. Bu meclisin, iktidarıyla muhalefetiyle alınına böyle bir kara leke sürmeyeceğini, sağduyuda birleşeceğini; insaniyetin, İslâmiyet’in, medeniyetin tanımını fitratta arayacağını, kördüğümelerin çözümünü varlığın en zayıf halkasının sırtına yüklemeyeceğini ümit ve temenni ederek, rûz-i mahşerde karşılaşacağımızı hayal ederek, siz de gelin.

Bu ülkede her türlü fikirden, dünya görüşünden, tercihten, talepten bir insan kalabalığının her türlü siyasetin üstündeki bir insaniyet dairesinde bizim için de birleşebileceğini gösterin. O kalabalıkta siz de olun. Kendinizi bizim yerimize koyun.

Yoksa bize bir şey olacak. Hem de çok kötü bir şey olacak. Üstelik size de bir şey olacak. Çünkü güçlü devlet, sebeplerle değil sonuçlarla uğraşır; bu kez de tarihe sebepler değil sonuçlar kalacak.

BELEDİYELERİN HAYVAN HAKLARIYLA İMTİHANI

Hayatın sillesini yemiş bu peşinen mağlûplar, itilmiş kakılmışlar, başlarken kayıplar, bir köşede yere yığılmışlar; bakarlara gözünüzün içine. “Melûl melûl”, anlamı en fazla da onların gözlerinden okunan bir ikilemedir artık. Sokak köpekleridir onlar. Kimi sokaklarda doğmuş büyümüş, bir ev nedir bilmez. Kimiyse hevesi alındıktan sonra sokağa bırakılmış. Bir ev rüyası, aklında kalmış.

Nasıl yaşadıkları, neyle karşılaşp neye katlandıkları, el ayak çekildikten sonra mı yoksa gün güne kavuştuktan sonra mı çilelerinin daha da arttığı, hayatta nasıl kaldıkları? Bunları bilmezsiniz. Ama gözü keskin olanlar fark eder. Kimi en tabii hakkı olan yaşam için mücadele etmektedir. Kimiyse gözlerinde yaşama dair bir ümit ışığı kalmamış, çoktan vazgeçmiştir.

Yanlarından geçip gidersiniz.

Donana ne olduğunu düşünmemek için üşümeyi, aç kalanın ne yaptığını anlamamak için acıkmayı reddedersiniz. Bilinçli bir bilmezlik hâli rahatlatabilir ancak vicdanları. Hiç yokmuşlar gibi.

İki gözü iki kulağı, burnu ağzı var, dili yoktur onların. Çığlıklarını duymak yürek ister. En fazla da “yürek” ister, insan olmak

yani. Size insan olduğunuzu en fazla hatırlatan da onlardır. Ama ilginç olan şu ki, korunmaları için çıkarılan kanun da onları insan'dan korumak içindir. Köpek parçalayan bir kurt ya da tavuk yiyen bir tilki hakkında ceza maddesi yoktur bu yasada. Çünkü bilerek ve isteyerek zulmeden tek varlıktır insan. Şuur!

Hem, hayvanlara karşı işlenen zulüm bu ülkede suç değil kabahattir. Bu yüzden de sorumlularını bekleyen ceza hürriyeti kısıtlamaz, azıcık cebe dokunur. Yani kapalı alanda sigara içmeye eşittir canlı'ya işkencenin negatif değeri. “Hâkim ve savcıların masalarında zaten dağ gibi yığılı duran dosyalar artmasın,” diye mi bu böyledir? Âh ama, böyle devam ederse o dağın daha da yükseleceğini bilmez misiniz? “Anti-karakterin sadist ruhunu anlamak”tan önce yapılması gereken “bir daha nasıl yapmaz”ın çaresini bulmaktır, o da Kabahatler Kanunu'yla olacak iş değildir.

Bütün bunları düşünürken, “sevdiğini ama dokunamadığını” söyleyen şirin bir genç kızın elini elinizin üzerine alıp sonra kendi elinizi sessizce aradan çekseniz de. Fazla sürmez. Herkesin işi vardır. Onları kıvrıldıkları köşede, göstermelik küpeleriyle baş başa bırakır, çekilip gidersiniz.

Toplar belediyelere atılmıştır nasılsa! Oysa belediyelerin tarihi onların tarihiyle iç içe, zehirli sayfeler üzerine yazılıdır. Bu ayıp zehirleme kültürünün mirası yerel yönetimlerin sırtına kalmıştır. Kimi bu ayıbın yükünü sırtından kaldırıp atmak için atik davranır. Vicdanı kadar uzgörüsü de vardır. Bir şehrin insanlar üzerinden kirlenen imajının en fazla da “insaniyetli olmak” üzerinden aklanabileceğini, belediyelerin hayvan haklarıyla da imtihan edildiğini, bu iş bir gün hâllolursa (ki olacaktır) başı çeken belediyelerin kayıt defterine daha bir parıltılı geçeceğini bilir. Kimi ise üzerine ölü toprağı serpili, bahaneler arkasındadır. Yasak savmak kabilinden kurulmuşa benzeyen hayvan barınakları

imha merkezlerine dönüşürken “Ne yapalım?”ı yoktur oysa bunun. Sorunu yaratan çözümünü de üretmek mecburiyetindedir.

Dayanamayanların en fazla da dayanmak mecburiyetinde kalanlar arasından çıkmasında hayret edilecek bir şey yok. Bu ilgiyle dayanırsınız belediyelerin kapısına. Kâhin değilsiniz ama uyarmak istersiniz.

Diliniz döndüğünce örnek belediyeler göstererek, onların yakın mazi bu ayıpları sırtlarından nasıl attıklarını anlatır, somut birtakım öneriler getirirsiniz.

Malûm cevap gecikmez: “İnsanlar ve çocuklar açken, her gün yüzlerce insan ölüyor mi?”

“Yanlış noktadan başlamayalım,” dersiniz. “Varlık tümüyle bir bütündür. Ateşten, bir parçanızı orada bırakarak kurtulamazsınız. Gerçek bir kurtuluş sayılmaz bu.”

Derler ki: “Elemanımız yok bizim. Biz de türlü suret sıkıntıları içindeyiz. Ödenek, kapasite, uzman. VesaireVesaireVesaire.”

O zaman, kulağa küpe: Tarihe bahaneler değil sonuçlar kalır.

HASBÎHÂL

İçimde çok büyük bir ağlamak var. Bir ağacın altında oturarak hem kendime, hem bütün insanlara hem börtü böceğe, kurda kuşa. Bin yıllık gözyaşıyla ağlamak istiyorum.

•

Nigâr Hanım, günlüğünün bir yerinde “Kimseye kırgın değilim fakat içimi derin bir acılık kaplıyor,” diyordu. Tam olarak öyleyim şu günlerde.

•

Deniz yıkıyor onlar yapıyor. Deniz yıkıyor onlar yapıyor. Şehrimin tek koyu dolduruluyor. Çokbilmiş dillerin ucunda mazeret hazır: “Yeni yaşam ve sosyal aktivite alanları açmak.” Bu böyle olmaz ama. Kısa vadede değilse de uzun vadede doğa verdiğini mutlaka geri alır. *Bir olmaz vakte ırgürdük zamanı* demişti ozan. Acaba kıyamet çoktan koptu da biz mi farkında değiliz?

•

Öyle sessiz durduğuna bakma. Gün gelir denizin sesi trafiğin bütün gürültüsünü örter.

•

Avucumda bir kar tanesi, zihnimde güzel anılarla yurda dönüyorum. Uçakta gazeteyi açıyorum. Kanım donuyor. İnsanın insana, insanın hayvana zulmünün, vahşetin haddi hududu aşılmış, tahayyülün sınırları kırılmış çoktan. Manşet: “Bunu yapan insan olamaz.” Yo, tam da öyle. Bunu yapan ancak insan olabilir. Bir zamanlar “İyi ki cennet var,” derdim. Şimdilerde “İyi ki cehennem var,” diyorum.

•

Şu minicik köpek yavrusu. Onun fitratında insandan korkmasının gerekli olduğu yazılı değil. Nasıl da sevgiyle, korkmadan insanlara doğru koşuyor. Hiç darbe yememiş besbelli. Üç beş hafta sonra insanlardan korkuyla kaçmaya başlayacak.

•

Sokak köpeklerine, sahipsiz kedilere verilen iki lokma ekmek bir kap su, insanların yaşamakta olduğu sıkıntılar emsal tutularak gözümüze batmasın. Allah aşkına, elmalarla armutları karıştırmayalım. İnsanın emsali hayvan değil ki insanın felâketinin hesabı hayvana gösterilen ilgiye fatura edilsin.

•

Gümüş tasmalı köpeklerin, altın kolyeli zümrüt takılı kedilerin sahiplerine gelince. Onlar zaten kendi kedilerine köpeklerine gösterdikleri ilgiyi sahipsiz kedilere köpeklere, börtü böceğe, kurda kuşa göstermiyorlar ki insana da gösterebilirler. Onları, kendi hayvanlarına gösterdikleri ilgiyi gariban hayvanlardan da esirgediklerini görmeden, sadece insanlardan esirgedikleri için eleştirirsek, denklem en baştan fevkalâde yanlış kurulur.

•

İki tip var ki aynı derecede itici: Biri insan sevip hayvandan nefret eder, diğeri hayvan sevip insan sevmez.

•

Mesele sevmek değil aslında. Yaşama hakkına saygı göstermek.

O da yaşasın. Bir “da” eki ile de olsa, o da tutunsun hayata, o da yaşasın. İki yıldır bir sokak köpeğinin ortalama ömrü, iki gün daha fazla yaşasın.

Entelektüel camiada sevilmesi zaruri olduğu için değil, rüzgârda dalgalanan buğday tarlaları başta olmak üzere içimdeki resimlerin bir kısmını gösterdiği için sevdim Tarkovsky’yi ben, *Andrey Rublev*’i seyredinceye kadar. Ne zaman ki bu filmin hayvan azabı pornografisiyle yüz yüze geldim, irkildim.

Moğol zulmünü göstermek için şart mı o koca cüsseli atın merdivenlerden öyle yuvarlanması, bir öküzün, sırtından tutuşturulması.

Çekim teknolojisi 1969 yılında bu tür yanılsamalar oluşturmaya müsait midir? Bilmiyorum. Bilen varsa söylesin. Benim bildiğim; atlar rol yapmayı bilmez. Rol yapmak insanlara özgü bir yetenektir. Rol icabı ölecek olan at en iyimser tahminle bayılmak mecburiyetindedir. Zulmü işaret için bu zulüm niye?

Hayvanların konuşacağı gün var ya! Veyl ki veyl!

Bir Yazarın Güncesi’ni karıştırıyorum şu sıralarda. *Bir Yazarın Güncesi*, Dostoyevski’nin önce bir dergide yayımladığı yazı serisinin başlığı, sonra aynı adla çıkardığı derginin ismi. Rus halkının zulmünden bahsediyor müşteki bir lisanla Dostoyevski. Ama kaş yaparken göz çıkarıyor. Örneğin, karısını döven bir köylüyü güya eleştirirken şöyle bir cümle kuruyor: “İnsan ancak kedisini, köpeğini böyle dövebilir.”

El insaf! Sen de mi üstat? Nerenden tutsam elimde kalıyor-
sun. Önce kedinin, köpeğin dövülmesini meşrulaştırıyorsun,
sonra kadının dövülmesi için alan belirliyorsun.

•

Leylâ'nın mahallesindeki köpeğin gözlerini öper Mecnun.
Psikologa göre davranış bozukluğu. Edebiyatçı ise bu davranışın
önünde saygıyla eğilir. Hüküm, kalbî niyet kadar kişiye özel değil.

•

Leylâ ve Mecnun mesnevisinin erkek kahramanı Kays, eski
zaman minyatürlerinde, çöle düştükten ve Mecnun olduktan
sonra daima kucağında bir pars ve ceylânı sükûnetle bir arada
tutar hâlde gösterilir. Evrensel barışın sağlandığı andır bu.

•

Muhıbbî mahlâsıyla şiirler yazan Kanuni, karıncaların bürü-
düğü bir ağacı kestirmek için Şeyhülislâm Ebüssuud Efendi'ye
bir dörtlükle sual etmişti. Ebüssuud Efendi de ona, karıncanın
mahşerde Süleyman'dan davacı olacağını telmihen manzum bir
cevapla zarif bir gözdağı vermişti.

•

Bir menkıbeye göre Abdülkadir Geylani abdest alırken başı-
nın üzerinden geçen bir kuş, cübbesine su bırakır. Hazret başını
kaldırıp şöyle bir bakar ve kuş oracıkta düşüp ölür. Sırtındaki
cübbeyi çıkarıp verir müridlerine Abdülkadir Geylani, "Satın
bunu ve bedelini yoksullara dağıtın," der. "Belki şu kuşçağızın
diyeti olur." Menkıbedir ihtimal. Ama kolektif vicdan bunu böyle
görmek istiyor.

•

Çoluk çocuk kentimin tek gölünün kıyısında, yemekteyiz.
Karşıda bir genç, elinde bir olta, ekmeği takıyor, salıyor, ne gelirse
çekiyor. Ama sonra kancayı koparıp balıkları gerisin geri suya

fırlatıyor. Rızık değil zevk. Bir, üç, beş... Kanım damarlarımda donuyor.

Hesap günü alacaklı olduklarımın arasında sen de varsın, gel beri. Lokmalar boğazıma dizildiği için değil, seni uyardığımda öğrencilerim yaşımda olduğun hâlde bana “efelendiğin” için de değil. Yaratılmış her şeyin, bu arada bitki, hayvan ve cansızın da insan üzerinde hakkı olduğu için. O ölü balıklar adına.

•

Zevk için öldürmek insana mahsus. Ama hangi insana?

•

Hız. Peygamber’in hayatında av yok.

•

“İnsan çok cahil ve zalimdir.” (Ahzab, 72) buyrulmuş. Aklıma Hz. Âdem’in yaratılması esnasında meleklerin sorusu geliyor: “Sen orada fesat çıkarıcı ve kan dökücü birisini mi yaratacaksın?” İlâhî cevap: “Ben sizin bilmediklerinizi bilirim.” (Bakara, 30)

Ya Rabbim, nedir meleklerin bilmediği? Hikmetinden sual olunmaz Senin ve dünya imtihan dünyası, âmenna. Ama bu çok sert bir sınav.

Birinin bu kadar sert sınanması için ortada çok büyük bir aşkın var olması gerek, Allah’ın kuluna aşkı. Ne kadar sevildiğini mi bilmek istiyor? Böyle bir sınavı da ancak kulun Allah’a olan aşkı katlanılır kılabilir.

Ya Rab, bana böyle bir aşk ver.

KÜRKGIYER'E NOTLAR

Pahalı kürkünüzün nasıl elde edildiğini burada anlatmaya dilim dönmez benim. O kürkün, sizin ışıklığınız hasar almasını diye canlı hayvancıkların sırtından nasıl soyulduğunu, bu vahşeti, bilmiyorsanız öğrenin. Empatidir insanı insan yapan. Kendinizi onların yerine koyun.

•

Derisi canlı canlı yüzülen iki yüz elli hayvancığın vebalini sırtta taşımayı meşrulaştıracak karşılık, insanların et yiyor olması değildir. Giyiyorsunuz, bari susun. Cahilce ve görgüsüzce konuşmayın.

•

Psikolojinizi tahmin etmek zor değil aslında. “Bu kadar güçlü bir sektör egemenken bir ben giy/me/sem ne fark eder?” Olsun. Siz giymeyin yine de. Hiç olmazsa niyetinizi belli edin.

•

Benden size bir uyarı: Mesele, medya ışıkları altında gündemde kalmaksa, kürk giymenizdense giymemeniz dikkat çeker. Dünya değişiyor. Görün.

•

Bir kısmınız evcil hayvan besliyordur. Evinizde mutlu bir kedi, bahçenizde tüyleri özenle taranmış bir köpek de vardır ihtimal. Bütün hayvanları sevdiğinizi de söyleyebilirsiniz. Ama sevmek iddiadır, ispatı gerek. Yapmayın.

Varlığın bir bütün olduğunu, canın ise bütünüyle kutsal olduğunu biliyorsunuzdur mutlaka. Bilmek yetmez, eylem gerek. Gösterin.

Boynuzsuz koyunun boynuzlu koyundan hakkını alacağı, kul hakkının sadece insanla sınırlı kalmayacağı, hayvanların alacağının da kul hakkı kapsamına gireceği bir rûz-i mahşerin varlığını... Dilinizden “Allah” lâfzı her döküldüğünde hatırlayın.

BEN VE SİNEK HANIM

Garip bir hikâye bizimki. Ama bir yerden anlatmaya başlamalıyım. Her şey kasım ayının başlarında evimdeki karasinek sayısının gözle görülür şekilde arttığını dehşet içinde fark etmemle başladı. Dehşetle, çünkü karasinekten hiç hoşlanmam ve fakat hayli zamandır Neml'i, Ankebut'u tanımış, evrene dağıtılan canın bütünüyle kutsal olduğuna inanmış biri olarak hiçbir şey öldürmemeye de dikkat ediyorum ben.

Havaların soğumasıyla evlere kaçtıklarını söyledi komşum. "Peki ne olacak böyle?" dedim. "Havalar iyice soğuyunca kendiliğinden yok olurlar," dedi. İçimde kurnaz ve zalim bir sevinç ince bir sızıya karıştı. O kadar bekleyemem. Kapıları, zıt istikametteki pencereleri ardına kadar açtım. "Yok öyle yağma," dedim, "bilin yerinizi yurdunuzu yoksa fena olur." Cereyanda savrulduklar, sayıları biraz azaldı ama geriye hatırı sayılır bir nüfus kaldı. Üstelik dışarı atabildiklerim cama tutunmuş, özlemle içeriye bakıyorlardı. O gece kapıyı pencereyi açık bıraktım. Sabah biraz daha azalmışlardı ama tümüyle bitmemişlerdi. İşe giderken akşama bitmiş olacaklarını ümit etmek istedim. Olmadı. İçlerinden birkaçı iyice inatçı çıktı. Bu kez elime bir gazete aldım, camın üzerinden onları yan tarafa doğru ittim. Kendilerini bir anda

balkon boşluğunda buldular. Keyifle gülümsedim. Bitmişlerdi. Zafer benim! Ama yo! Kalın, kavi bir vızıltı zafer sevincimi yarıda bıraktı. Hepsi gitmiş ama biri kalmıştı.

O günden sonra ne yaptımsa olmadı. Sinirlerim yıprandı. Ansiklopedileri karıştırdım, arama motorlarına defalarca “karasinek” yazdım. Sahi ömürleri ne kadardı ki bunların? Şeytan dürttüyse de birkaç kere, sinek öldürücü ilâca elimi bile uzatmadım. Ama hâlimin diliyle yalvardım: “Git bak, senin yerin burası değil, gözünü seveyim git, yoksa elimden bir kaza çıkacak hiç istemeden.” Ben böyle dedim de o “Bana mısın?” demedi. Günlerce böyle sürdü gitti. En son bir sabah vakti kahvaltılığımın üzerinde dönüp durmaya başladığında kendime hâkim olamadım. Fırının beyaz emayesinin üzerine düştü, çırpınmaya başladı. O kadar üzüldüm ki başını doğrultması için dualar ettim. Anında o kavi vızıltıyı başımın üzerinde duydum. Uçtu, mutfak dolabının kenarına kondu. Alay eder gibi bana bakıyordu. Derin bir “Oh!” çektim.

İyi de bu işin sonu ne olacaktı? Havaların soğumasıyla ümidim arttı. Karasinek işte! Komşum haklıysa, bugün var yarın yoktu. Gel gör ki kaloriferler cehennem külhanı gibi harlandığından bu kez petekleri kapadım. I-ıh! Ben nezle oldum da ona bir şey olmadı. “Tamam,” dedim çaresizce, “bir süre birlikte yaşayacağız demek ki.” O günden sonra birbirimizi göz hapsine alarak yaşamaya başladık. Üstelik her sabah artık gözüm onu arar olmuştu. Hani neredeyse görmesem merak ediyordum. Zaten o kavi vızıltı da her sabah beni karşılıyordu.

Sonra bir gün yolculuğa çıkmam gerekti. “Tamam,” dedim, “ben dönünceye kadar sen de herhâlde gidersin.” Aceleyle çıktım evden. Otobüse bindim. Koltuğa oturur oturmaz kapılar kapandı, şoförün kontağı çevirmesiyle birlikte, motorun gürül-

tüsü arasında o kavi vızıltıyı başımın üzerinde duydum. O mu? Aman Allah'ım, sanki oydu!

Uyumuşum. Otele girdiğimde “En iyi odamızı size ayırdık,” diye gülümsedi görevli. Yukarı çıktım. Camdan dışarı baktım. Manzara gerçekten güzeldi. Attım kendimi koltuğun üzerine, gözlerimi kapadım. Sonsuz bir mutlulukla sessizliği dinliyordum. Ki. O sesi duydum. O mu? Sanki oydu. Yoksa ne işi vardı karasineğin eksi bilmem kaç derecedeki dağ tepesinde.

Çaresiz, işlerimi tamam ettim. Ertesi gün geri dönmek üzere otobüse bindim. O kadar yorgundum ki hiçbir ses duymadan sızmışım. Gözümü açtığımda muavin, “Hanım, geldik,” diyordu. Şehrimde buz gibi bir yağmur başlamış. Uykulu uykulu valizimi yükledim. Apartmanın kapısını açtım. Eve girdim. Bir çay demlemeden, valizimi bile açmadan uykuya daldım.

Ertesi sabah fark ettim ancak bu evde büyük bir eksikliğin olduğunu. Yoktu. Sinek Hanım yoktu. Yaradılış günü dünyanın ancak bu kadar sessiz olmuş olabileceğini düşünerek boşluğu dinledim. İtiraf etmeliyim ki yokluğunu hissettim. Akıbetini merak ettim. Hâlimiz böyle efendim.

BEN VE YAZAR HANIM

Evet, doğru söylüyor. Her şey kasım ayının başlarında havaların aniden soğumasıyla açık bulduğumuz pencerelerden içeri doluşmamızla başladı. Ama benim hikâyem onunkinden biraz farklı.

Arkadaşlarım gibi ben de sığındığımız evin kimin olduğunu bilmiyordum. Onu daha evvel görmüş de değildim. Bir şeyler yazıyordu sürekli, sonra kaldırıp başını denize bakıyordu. Bakışları tuhaftı. Ama en fazla gözlerinin altındaki çizgileri görünce tanıdım onu. Garip bir hanım hanımcık olduğunu kısa zamanda anladım. Kördüğömleri çözmekte üstüne yoktu da basit bir fiyongun ucunu çekemiyordu. Yüce dağları aşmıştı da bazen tatlı bir yamaç yolunda sendeliyordu. Anahtarını kendi içinde saklayan sır sandıklarını bir bir açmıştı da hiçbir büyüsü olmayan basit bir sandığın önünde yorgun düşmüştü.

Uzun uzun inceledim onu. Mavi çaydanlığın kapağından, mutfak dolabının kenarından, nereye konduysam oradan bakıyor, merakla seyrediyordum. Sabah işe gidiyor akşam eve geliyordu.

Çok geçmedi, özlemle bekler oldum eve dönmesini. Uyurken seyretmek için uçtum, yorganının kıyısına kondum. Sevinçle

çarptım kanatlarımı birbirine, ellerimi başımın üzerinde ovuşturdum. Ama ne zaman başının üzerinde dönmeye kalkışsam bana ters ters bakmasından anlıyordum sesimden hoşlanmadığını. Kendi kavi vızıltımdan ben bile nefret eder olmuştum. Ses çıkarmamaya çalışarak pervane oldum çevresinde. Lâkin benim fitratım bu, ne kadar çalıştımsa da başaramadım.

Bütün arkadaşlarımı dışarı atmayı başardığı gün gizli bir sevinç duydum, baş başa kalmıştık çünkü. Ama ona daha yakın olmak için çay bardağının kenarına tutunup yüzüne baktığımda gördüm gözlerindeki öfkeyi. Bunu bile sineye çekecektim, elinin tersiyle beni kovalamasaydı. “Git!” dedi. O günden sonra beni her gördüğünde aynı kelimeyi yineledi. “Git!” Ben “Gel!” diyordum, o “Git!” Bariz ki aramızdaki gel git bir hikâyeydi ve böyle giderse azgın dalgaların beni içine alması an meselesiydi. Ben ne kadar yaklaştırmaya çalıştıysam o, o kadar itti, ben ne kadar sevdiysem o, o kadar nefret etti. O, “Hâlimiz böyle,” dese de ben hâlimi anlatamadım gitti.

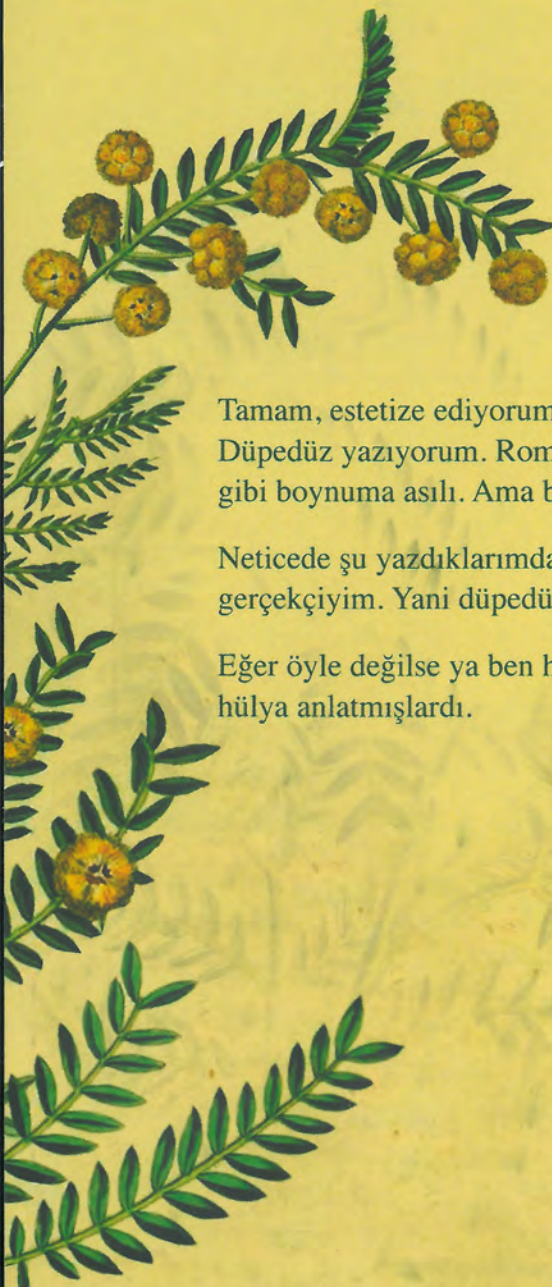
Size söylemedi ama ilmihâl kitaplarında karasinek öldürmenin hükümlerini bile aradı. Neyse ki yapamadı. Ah ne iyiydi! Siyah zeytininin yakıncığına konduğumda kendine hâkim olamayıp da beni fırının beyaz emayesi üzerine yarı cansız düşürdüğü anda bile bu iyilikten şüphe etmedim. Dahası o an gözlerinde gördüğüm benim için duyulmuş keder içimi öyle ısıttı ki bana bir daha öyle bakması için kalan canımı bile vermeye razıyım. Birkaç kez hareketsiz düştüm gözlerinin önünde hatta. Ne yazık, bu kez gözlerinde gördüğüm sadece zalim ve kurnaz bir sevinçti. Öldürmüyor ama kendiliğinden ölmemi bekliyordu. Daha yakınında olmak için konmuştum tabağının kenarına oysa. Bu, niye suçtu, hâlâ bilmiyorum. Beni de Yaratan’ın adına yemin olsun ki kötü bir niyetim yoktu.

Bir gün eşyalarını bir bavulun içine doldurmasından anladım gideceğini. Dönmeyeceğinden korktum. Bavulunun bir köşesine sıkı sıkı tutundum. Beni fark etmedi bile. Otobüse bindiği an döndüm başının üzerinde sevinçle. İndiği otelde odasına kadar başının üzerinde uçtum. Otel odasında da otobüste olduğu gibi beni tanıyamadı. Ben hepsi de birbirine benzer bir sürü insan arasında onu tanıdım da o, “sanki o”dan öteye geçip “O!” diyemedi.

Eksi bilmem kaç derecelerde seyreden bir dağ başı otelinde pencereyi ardına kadar açtı. Pervazına kondum. Hayranlıkla yüzüne bakıyordum. Pencereyi ne zaman kapattığını anlamadım bile. Dışarıda kaldım. Çok geçmeden kanım üşüdü, melekelerim hasar aldı.

Yağmur soğuğu dokunmamıştı da bana, buzlu bir cama tutunarak özlemle içeri bakarken çözülde ellerim. Oracığa, penceresinin önüne, karların üzerine düşüverdim.

Ben, kara bir sinek. Milyarlarca benzerimden sadece biri. Adımdan sorulsa “Bir adım bile yok,” derdim. Ama o severdi isim vermeyi, bana da bir isim vermesini ne kadar isterdim.

Tamam, estetize ediyorum, idealleştiriyorum biliyorum.
Düpedüz yazıyorum. Romantik olduğum da bir hafta
gibi boynuma asılı. Ama ben gördüğümü söylüyorum.

Neticede şu yazdıklarımda ben hem mecazlı hem de
gerçekçiyim. Yani düpedüz kinayeliyim.

Eğer öyle değilse ya ben hayal görmüşümdür ya bana
hülya anlatmışlardı.

ISBN 978-605-06-1235-0

9 786050 812350

₺18,50

timas.com.tr